

TRIBUNA

259

Consiliul Județean Cluj

4 lei

Director fondator: Ioan Slavici
Revistă de cultură • serie nouă • anul XII • 16-30 iunie 2013

www.revistatribuna.ro

Delta

inedit Anton Dumitriu - Jurnal de idei (IV)

filosofia
Pariul pascalian

scriitori afirmați după 1989
Anamaria Beligan

poezie
**Gheorghe
Grigurcu**

Ilustrația numărului: Anton Lazăr

TRIBUNA

Director fondator:
Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei de cultură
Tribuna:

Constantin Barbu
Alexandru Boboc
Gheorghe Boboș
Nicolae Breban
Nicolae Iliescu
Andrei Marga
Eugen Mihăescu
Vasile Muscă
Mircea Muthu
Petru Poantă
D.R. Popescu
Irinel Popescu
Marius Porumb
Petru Romoșan
Florin Rotaru
Gh. Vlăduțescu
Grigore Zanc

Redacția:

Mircea Arman
(manager)

Ioan-Pavel Azap
Claudiu Groza
Ștefan Manasia
Oana Pughineanu

Aurica Tothăzan
Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:

DTP: Virgil Mleşniță
Ovidiu Petca

Colaționare și supervizare:
L.G. Ilea

Redacția și administrația:

400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro
ISSN 1223-8546

Responsabilitatea asupra conținutului textelor
revine în întregime autorilor

Bujori

(detaliu)

din lirica universală

Walt Whitman

Iarbă

(Cântec despre mine)

Un copil a zis Ce e iarba? aducându mi-o în
pumnii plini;
Cum să îi fi răspuns? Nici eu nu știu ce este
mai mult decât el.

Cred că-i steagul stării-mi de spirit țesut din
verde plin de speranță.
Sau cred că-i batista Domnului,
Un dar parfumat și zălog spre-amintire anume-
aruncat,
Purtând al stăpânului nume, cumva, pe la
colțuri, ca noi să vedem, să luăm aminte și să-
ntrebăm A cui?
Sau cred că însăși iarba e copil, nou născut con-
ceput de vegetație.
Sau cred că e o hieroglifă cu un unic înțeles,
A Da Lăstari, fie locul larg ori strâmt,
Crescând la fel între oamenii albi ori negri,
Kanuck, Tuckahoe, Congressman, Cuff, la fel le
dau, la fel îi primesc.
Și acum iarba-mi pare frumosul păr netuns al
mormintelor.

Cu blândețe te voi folosi, iarbă-ncrețită,
Poate transpiri din piepturi de tineri,
Poate dacă îi știam, îi iubeam,
Poate crești din oameni bătrâni sau din copii
devreme luați din poala mumelor.

E prea întunecată iarba asta, să vină din creștete
albe de mume bătrâne.
Mai întunecată ca bărbile fără de culoare ale
moșilor,
Prea întunecată să vină din cerul roș-stins al
unor guri.

O! Pân'la urmă simt, totuși mulțimea de limbi
ce pronunță
Și simt că nu degeaba vin ele din cerul unor
guri.
Aș vrea să pot traduce cum pomenesc tineri și
tinere, morți,
Moși și mume bătrâne și copiii devreme luați din
poala lor.

Ce-or fi ajuns tinerii și bătrânii aceștia?
Ori mumele, ori copiii?

Trăiesc undeva și sunt bine,
Cel mai mic lăstar arată că de fapt moartea nu
este,
Și de va fi fost, a-mpins viața-nainte, nu stă la
sfârșit s-o răpească,
Și-a-ncetat în clipa în care a apărut viața.
Și merge-nainte, -n afară, nimic nu se surpă,
Și a muri e cu totul altceva decât presupune
oricine, și un lucru mult mai norocos.

Grass

(Song of Myself)

A child said What is the grass? fetching it to
me with full hands;
How could I answer the child? I do not know
what it is any more than he.

I guess it must be the flag of my disposition,
out of hopeful green stuff woven.
Or I guess it is the handkerchief of the Lord,
A scented gift and remembrancer designedly
dropt,
Bearing the owner's name some way in the
corners, that we may see and remark, and say
Whose?
Or I guess the grass is itself a child, the pro-
duced babe of the vegetation.
Or I guess it is a uniform hieroglyphic,
And it means Sprouting alike in broad zones
and narrow zones,
Growing among black folks as among white,
Kanuck, Tuckahoe, Congressman, Cuff, I give
them the same, I receive them the same,
And now it seems to me the beautiful uncut
hair of graves.

Tenderly will I use you curling grass,
It may be you transpire from the breast of
young men,
It may be if I had known them, I would have
loved them,
It may be you are from old people, or from
offspring taken soon out of their mothers' laps.
And here you are the mothers' laps.

This grass is very dark to be from the white
heads of old mothers,
Darker than the colorless beards of old men,
Dark to come from under the faint red roofs
of mouths.

O I perceive after all so many uttering tongues,
And I perceive they do not come from the
roofs of mouths for nothing.
I wish I could translate the hints about the
dead young men and women,
And the hints about old men and mothers, and
the offspring taken soon out of their laps.

What do you think has become of the young
and old men?
And what do you think has become of the
women and children?

They are alive and well somewhere,
The smallest sprout shows there is really no
death
And if ever there was it led forward life, and
does not wait at the end to arrest it.
And ceased the moment life appear'd.
All goes onward and outward, nothing collaps-
es,
And to die is different from what any one sup-
posed, and luckier.

traducere de
Cristina Tătaru

Anton Dumitriu - Jurnal de idei (IV)

Poesis – incantație

Ca și toate alte preocupări omenești, poesis-ul grec a trecut prin diverse transformări până a ajuns în vremea noastră să fie poezie. Dacă și alte ocupații intelectuale au evoluat și au suferit mutații profunde – cum sunt astrologia, care s-a transformat în astronomie, alchimia care a devenit chimie etc. – totuși poesis-ul grec sau latin ne încântă și astăzi deși [și] timpul nostru face poezie. Dar reprezenta poesis-ul grec numai o formă a poeziei, așa cum este ea înțeleasă în epoca modernă?

Aici intervine o deformare a mentalității noastre, care fără o luciditate obiectivă, ne face să vedem că ceea ce am realizat în timpul nostru este maximum de ce se putea realiza vreodată. Cu această mentalitate noi vrem să-i înțelegem pe greci și să-i explicăm pe ei prin mentalitatea noastră și prin sistemul nostru de valori, pe care ei nu l-au avut. În loc să vedem ce am preluat de la ei și ce nu am preluat, refuzăm să considerăm o serie de valori ale lumii lor ca având vreo valoare sau semnificație, și considerăm numai unele din valorile lor, pe care le socotim începuturi primitive ale celor realizate de noi. Că acest lucru este greșit, rezultă din însăși [dinamizarea] *poesis-ului* grec – sau latin – și în general al literaturii celor vechi. Nici o scădere, nici o limitare; o justă comparație a *poesis-ului* grec – și eu, aș susține că și a celui [latin] – arată o superioritate calitativă indiscutabilă. Atunci nu este cazul să ne întrebăm dacă și în alte domenii nu ar fi putut avea preocupările lor o superioritate calitativă, pe care noi nici nu o înțelegem și nici nu o acceptăm!?

Cu *poesis* lucrurile se văd mai direct. Mai întâi, „poezia” avea la greci – și deși apare mai târziu și la romani – o funcție deosebită de aceea pe care o are astăzi. *Poesis* vine de la verbul *poiein* = a face, a crea, a plăsmui. *Poesis* creează, are o putere operatorie, cum aveau incantațiile – și chiar este o incantație. Ea se și cântă. Se cântă și la Romani. Orfeu cântă *poesis* cu care „farmecă” oamenii, animalele și toate făpturile.

Puterea *poesis-ului* se poate vedea și din etimologia lui. Această etimologie se aplică și cuvântului latin care exprimă *poesis* și care este *Carmen*. Termenul latin *carmen* vine de la cuvântul sanskrit *karma*, care înseamnă acțiune, faptă, acțiune rituală.

Poesis = *Carmen* înseamnă pentru greci o acțiune rituală care avea loc într-o ceremonie; era o acțiune operatorie atât asupra sufletului omenească cât și asupra mediului înconjurător.

Este cazul acum să ne întrebăm care dintre acești termeni este mai plin de conținut *poesis* sau „poezie”? Se pare astfel că nu am preluat de la greci – latini decât partea exterioară a *poesis-ului*: ritual și imaginar. Din nefericire, cei mai mulți dintre poeții contemporani au pierdut și sensul ritualului și au rămas cu imaginea pe care o numesc „simbolică” sau „alegorică”.

Zum ewigen Frieden

„Spre pacea eternă”. Reciteam opuscului lui Kant despre pace (pentru a câta oară în viața mea?) și nu pot să încetez să mă mir! Ce scria el în aceste pagini și mai ales principiile care trebuie să conducă la o pace eternă, au devenit bunuri comune ale vremii noastre.

„Nici un Stat, zice el, nu trebuie să se amestece în situația și treburile interne (Regierung) ale altui Stat”. Nu se repetă această propoziție la O.N.U. de către toți reprezentanții țărilor din toată lumea?

Dar se vorbește despre acest principiu dar el este, în cel mai bun caz, un deziderat, când nu este o mască pentru amestecul în treburile interne ale altor țări.

Kant a văzut bine că acest principiu, ca și celelalte propuse de el, nu va putea fi o realitate dacă nu se va înființa altfel de relații între state, cum se spune astăzi „bazate pe respectul mutual și neamestecul în treburile interne ale altor țări”. Însă iată ce scrie Kant: „Drepturile popoarelor se vor întemeia pe un federalism al unor State libere” – Uimitor!

Cărticica aceasta a fost publicată de Kant la Königsberg în 1795. Relațiile dintre State erau cu totul altele decât astăzi, deoarece și mijloacele economice și industriale erau altele. Cum a văzut el atât de clar la vremea aceea, ceea ce nouă ni se pare necesar, și singura soluție spre pacea eternă.

„αδιαίρετο ουσία” – „esența indivizibilă”

În *Sofistul* (229d), Platon vorbește de esența indivizibilă, ca unitate în ea însăși, ca „specie indivizibilă” – *atopon eidos*. Într-adevăr mersul dialecticiei platoniciene este dublu: 1) de la multiplicitatea singularelor, se abstrage ideea unică – *dialectica ascendentă*; se divide apoi această unitate în speciile ei, până se ajunge la specia indivizibilă – *dialectica descendentă*.

Abia de la „specia indivizibilă” se poate trece la *singularele* concepte care au ca atribut comun tocmai această specie.

Ajungem aici la o situație aporetică: specia indivizibilă este totuși divizibilă în *singularele* (sau *indiviziile*) care participă, au [această] apartenență la sfera acestei specii. Dar această specie nu este divizibilă în alte specii. Ea este o specie atomică, un *atom eidetic*.

Cunoașterea nu este a *singularelor* – o spune Aristotel pe urma magistrului său. Fundamentul cunoașterii are deci loc în aceste *eide* atomice, în aceste unități discrete, care formează astfel un fel de „cuante” de cunoaștere. Restul cunoașterii nu e decât o urcare plecând de la aceste „cuante” sau o descindere pentru a ajunge la aceste „cuante”.

Antinomiile lui Kant

O viață întreagă m-am ocupat de antinomii sau paradexe, fie ale vechilor Eleni fie [„...”] ale Scolasticilor, sau „antinomiile” lui Kant, sau paradexele logico-matematice. Tot timpul am văzut dintr-un raționalism clasic – mai mult grecesc – că orice problemă de felul acesta este o greșală de logică. Așa a spus-o Aristotel ...

Celebrele antinomii ale lui Kant mi-au atras atenția forte devreme și în anul 1931 m-am așezat pe studiul lor. Rezultatul analizei a fost că filosoful de la Königsberg a comis, fără să o vrea, bine înțeles, o serie de paralogisme, în raționamentele pe care le face în susținerea tezelor și antitezelor „cu aceeași putere”: lumea este finită în timp” și „lumea este infinită în timp” etc.

Am și publicat această demonstrație făcută de Kant în aceste argumentări în prima mea lucrare *Valoarea metafizică a rațiunii* (1933).

Cu timpul perspectiva mea în această privință s-a modificat într-o cântă; este adevărat că nici astăzi nu pot crede că mintea noastră poate să demonstreze cu aceeași vigoare logică două propoziții contradictorii; dar am ajuns la o altă concluzie, anume că mintea noastră poate în unele probleme să conceapă două lucruri contradictorii cu aceeași

putere, fără a putea să atribuie unuia dintre ele o preeminență față de celălalt.

„Lumea este infinită în spațiu” și „lumea este finită în spațiu” sunt două propoziții care se impun fiecare în parte cu aceeași legeritate în conștiința noastră. De ce? Ce se petrece în lumina conștiinței mele? Se va spune că nu avem suficiente date fizice pentru a aproba pe una din teze în dezavantajul celeilalte?

Nu! Nu aceasta-i soluția care, de fapt, nu rezolvă nimic. A spune când vom avea date fizice suficiente „vom putea aproba una din teze numai” este a nu spune nimic. De fapt înseamnă: „nu știu nimic”.

Cred că Immanuel Kant a greșit numai în ceea ce privește încercarea de a demonstra în temei egal și „teza” și „antiteza”; în realitate el a simțit că antinomia există în conștiința noastră și că în anumite probleme de limită, conștiința noastră se găsește într-o contradicție. Problemele puse de aceste antinomii sunt reale; fizica și astronomia și le-au pus. Einstein a putut găsi o formulă fericită dar suspectă: universul este finit dar [nelimitat!].

Aceasta este lecția „antinomiilor” lui Kant în cercetarea pe care o face asupra lumii externe, ea poate ajunge la ideea de graniță care le opun antinomic, dar pe care nu mai are puterea să le separe pentru a alege pe una din ele.

Este aceasta o deficiență a conștiinței și a cunoașterii umane sau o deficiență a modului de existare al realității externe?

Poate că problema ar apărea mai clar dacă ar fi pusă în alți termeni. De exemplu astfel:

În cercetarea pe care mintea omenească o face asupra realității din afara ei, ea ajunge la obstacole de neînving. Acest obstacol poate fi cauzat sau de [precaritatea] intelectului omenească, așa cum a afirmat Kant, sau de deficiența logică a realității, care este o iluzie, așa cum au spus Eleații.

Filosofia se poate împărți în două categorii care pleacă de la axioma că totul este garantat de conștiința mea și nimic nu poate fi admis dacă nu are aprobarea conștiinței individuale, și a doua care consideră conștiința umană ca un element al realității, care este un important factor de cunoaștere dar nu singurul, fiindcă și el aparține unei lumi obiective în care trebuie integrat, și atunci el nu mai poate fi garanția întregii existențe, deoarece partea nu poate defini întregul.

Primul fel de filozofie a aparținut în trecut sofistilor care au declarat că omul e măsura lucrurilor. Ea a luat o altă formă [...] când acesta a văzut în conștiința umană sediul absolut *al evidențelor și garanția certitudinilor*.

Pe de altă parte, cealaltă filozofie caută să pună în valoare numai informația obiectivă, excluzând subiectul total din procesul cunoașterii. El devine un element receptiv. Amândouă pozițiile se aseamănă, fiindcă extremele se întâlnesc; în fenomenul de cunoaștere participă doi factori subiectul și obiectul.

A-l reduce pe unul în avantajul celuilalt este a distruge însuși faptul de cunoaștere. Dar faptul cel mai important în acest proces nu este acela că omul cunoaște cutare minunăție, că el cunoaște viteza cu care se mișcă o galaxie la miliarde de ani lumină de pământ, sau că el cunoaște formulele lui Goursat ...; faptul extraordinar este însă altul. Acela că există conștiința și inteligența umană, care poate lua act de adevăr, de frumos și de bine. Acest fapt este într-adevăr unul dintre cele mai mari realizări ale naturii sau ale lui Dumnezeu. „Sunt multe mărturii în lume, spunea un scriitor grec, dar cea mai mare minune este omul”.

comunicat de presă

Recunosc: la început și eu am aplecat urechea la vorbe-vorbe: cum se explica faptul că, în ajun de excluderea din C.C. și de arestare, Breban nu a mai pățit nimic? Pe linia noastră: nu a fost arestat? Și cum se explica "naveta" lui între Orient și Occident?

„Probleme” acuzații nu sunt probe. Afirmatiile lui – față de securiști, că Goma n-are falanț și nu m-a lăsat indiferent, nici, în din acel motiv am fost eu arestat în 1977, apoi exclus din Uniune, apoi exclus... din țară.

Dacă Nicolae Breban va fi judecat după acele „probe”, ce va comite o nedreptate flagrantă.

O întrebare: cum ar trebui să se apere Breban de calomniile «Dovedind», el, că nu a făcut servicii Securității? Dar cum să o facă?

Accordata este convingerea mea.

Drept pentru care semnez,

Paul Goma

Revista *Cultura* (nr. 16-19/ 2013), condusă de acad. Augustin Buzura, publică un amplu dosar dedicat Cazului Nicolae Breban, dosar ce începe cu Sentința civilă nr. 4430, dată în ședința publică de la 02.07.2012, în Dosarul nr. 3084/2/2012, în care CNSAS cerea Curții de Apel București să constate calitatea de „colaborator al Securității” în cazul lui Nicolae Breban. Sentința a fost primită de Nicolae Breban în data de 18 aprilie 2013, la peste circa 9 luni după pronunțare. Între timp a văzut lumina tiparului cartea-eveniment *Cărturari, opozanți și documente. Manipularea arhivelor securității* (Editura Polirom, 2013), semnată de disidentul Gabriel Andreescu, cercetător, care, în capitolul dedicat lui Nicolae Breban, demonstrează, în baza lecturii celor 13 volume din Dosarul Breban de la ACNSAS, că N. Breban nu a fost colaborator al securității: „Nu se poate imagina ce complexitate, ce ciudățenie, ce contorsionări umane povestesc documentele despre viața lui Breban. Inclusiv «minunea» că nu a fost un «om al organelor», în ciuda tuturor acelor situații care puteau sugera contrariul”. Revista *Cultura* publică texte axate pe acest caz, semnate de Sergiu Andon, Paul Goma, Aura Christi, Virgil Tănase, Virgil Nemoianu, Augustin Buzura, Basarab Nicolescu etc.

Fundația Culturală Ideea Europeană transmite pe circuitul național Declarația Domnului Paul Goma, invitând martorii oculari ai represiunilor din vremea dictaturii staliniste și ceaușiste, specialiștii în domeniu, istoricii, juriștii, jurnaliștii, colegii de breaslă, membri ai

Academiei Române și ai USSR, să se pronunțe pe marginea acestui caz. „Definiția dată de lege noțiunii de «colaborator» – susține, într-un text polemic Basarab Nicolescu, membru de onoare al Academiei Române – este atât de ambiguă, încât permite interpretări delirante ca cea în cazul discutat. Aceste interpretări delirante conduc inevitabil la o banalizare a răului ale cărei consecințe, pe plan social, pot fi incalculabile. Ca membru al exilului românesc din Paris, din 1968 și până în 1989, cunosc foarte bine zvonurile răspândite în Franța de Securitate privind colaborarea lui Nicolae Breban. Dacă sentința este corectă, acest lucru înseamnă că Securitatea își denunța proprii săi colaboratori. Rolul călăilor și victimelor se inversează, toți nevinovații devin vinovați, iar

adevărații vinovați devin eroi. Cazul Nicolae Breban ar trebui să constituie o alarmă pentru forurile legislative care ar trebui să adopte de urgență o nouă lege conținând o definiție precisă (precum cea propusă de Gabriel Andreescu) a noțiunii de colaborator. Dincolo de aspectul legal, important este și aspectul etic al cazului Nicolae Breban. El ar putea deveni un caz de jurisprudență, în virtutea căruia mulți dintre intelectualii de marcă ai țării se pot trezi peste noapte calificați drept colaboratori.”

Fundația Culturală Ideea Europeană

Paul Goma:

„Dacă Nicolae Breban va fi judecat după acele probe se va comite o nedreptate flagrantă”

- „Nu din acel motiv am fost eu arestat în 1977, apoi exclus din Uniune, apoi exclus din... țară”

- „Recunosc: la început și eu am aplecat urechea la vorbe-vorbe”

- „O întrebare: cum ar trebui să se apere Breban de calomniile «Dovedind», el, că nu a făcut servicii Securității? Dar cum să o facă?”

Declarație

Subsemnatul PAUL GOMA, scriitor, domiciliat la Paris, rue B. [...]; arondismentul [...], declar:

L-am cunoscut pe NICOLAE BREBAN la București, în a doua jumătate a anului 1965, în casa prietenului nostru, Alexandru Ivasiuc. Nu ne-am împrietenit, prea multe amănunte biografice ne despărțeau. Ne-am mai întâlnit cu alte ocazii – rare. Eu aveam despre scriitorul Breban o opinie bună; el nu avea nici o opinie – nu mă citise.

Am intrat la revista *România literară* în septembrie 1968, girat de Geo Dumitrescu. Breban era șef-adjunct. Nu am avut nici un prilej să ne întărim prietenia. – De altfel, eu mă adresam cu „Tovarășul Breban”, el cu „Goma”, simplu. În 1971 Breban a devenit directorul revistei. Nu mi-a fost nici cald, nici rece, până în momentul în care el (Breban), aflat la Paris, a dat ziarelor occidentale câteva interviuri în care se manifesta împotriva „politicii culturale” a lui Ceaușescu. Atunci m-am gândit că membrul CC al PCR, scriitorul Breban, „va rămâne” în Occident!

În discuțiile cu confărtații, îmi exprimam acordul cu gestul nemaipomenit de curajos al lui Breban – eram mereu în minoritate, foștii prieteni din România, chiar în discuții private îl criticau, acuzându-l că a profitat cât a profitat, iar acum „scuipă în gamelă” – de ce a dat declarațiile acelea în presa străină. La acestea eu răspundeam: „Fiindcă în România nu l-ar fi publicat nimeni”.

Când s-a întors de la Paris – în 1974 – am aflat din ziare că la Editura Uniunii Scriitorilor va fi lansat un roman. M-am dus împreună cu soția mea. Surpriză: nici unul dintre prietenii la toartă (cât timp fusese în CC) nu era prezent. Breban s-a consolat cu „mărunței” Mazilescu, Mălăncioiu, Turcea, Robescu și cu mine.

În 1971 am avut un conflict cu Ivasiuc, prietenul amândurora. El, ca șef-adjunct al editurii lui Preda, s-a trezit vorbind vorbe. Că în romanul *Ușa...* sub două personaje „se

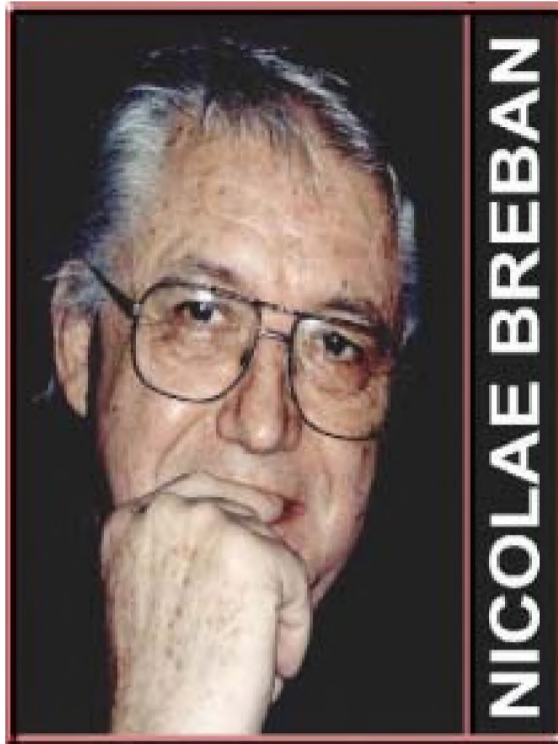
ascundeau” Ceaușeasca și Ceaușescu. Din pricina decodificării lui Ivasiuc, din acel an, nu am mai putut publica în propria revistă, nici măcar note de lectură (și ca, supliment: nici socrul meu, Năvodaru, nici sora lui, traducători, nu au mai avut dreptul să publice).

În 1976 am făcut numeroase tentative de a primi cartea de muncă (fusesem dat afară... dar să nu se știe).

1977 începe cu solidarizarea mea cu semnatarii Chartei '77 a Cehoslovacilor, cu izolarea mea de către Aparatul Poporului, la 1 aprilie fiind arestat. Aici se manifestă Nicolae Breban. Soția mea avea telefonul tăiat, socrii mei așșderi. La socrul meu Europa liberă era bruiată, eram arestat de câteva zile și „afară” nu știa nimeni. Soția mea era total izolată, prietenii nu erau acasă, el, Breban, ne vizitase de două ori.

În acel moment, familia era în legătură cu procesul. Aflându-se în cabinetul avocatului Pora, în disperare de cauză, a telefonat și la Breban. Și Breban a răspuns! În câteva cuvinte. Soția i-a spus situația noastră. Și culmea: Breban a întrebat-o de unde telefonează, Ana i-a spus și Breban i-a spus să aștepte, că va veni. Și a venit (la Pora)! Astfel soția nu a mai fost total izolată.

Al doilea episod... ne semnificativ: după eliberare, eu eram într-o stare de... nefuncționare evidentă. Fusesem evacuați din

apartamentul nostru și stăteam la socrii. Or, socrii aveau nevoie de niște așternuturi pentru mine, iar acestea se aflau în cufer, în pivniță. La cine să facem apel să ne ajute? Mai mult în glumă, am telefonat (acum mergea!) lui Breban. I-am spus of-ul într-o doară, nu credeam că are

să vină. și Breban a venit! A coborât în pivniță, s-a murdărit de var, a cules pe umeri păianjenii...

După ce m-am exilat, nu am mai avut legături cu Breban.

Recunosc: la început și eu am aplecat urechea la vorbe-vorbe: cum se explică faptul că, în afară de excluderea din CC și de la revistă, Breban nu a mai pățit nimic? Pe limba noastră: nu a fost arestat? Și cum se explică „naveta” lui între Orient și Occident?

„Probele” acuzării nu sunt probe. Afirmatiile lui Breban - față de securiști, că Goma n-are talent - nu m-au lăsat indiferent, însă nu din acel motiv am fost eu arestat în 1977, apoi exclus din Uniune, apoi exclus din... țară.

Dacă Nicolae Breban va fi judecat după acele probe se va comite o nedreptate flagrantă.

O întrebare: cum ar trebui să se apere Breban de calomniile „Dovedind”, el, că nu a făcut servicii Securității? Dar cum să o facă?

Aceasta este concluzia mea.

Drept care semnez,

Paul Goma

Paris, 28 aprilie 2013

(Cultura, nr. 18/ 30 Mai 2013)

opinii

Andrei Marga și atelierele Securității nemuritoare

Petru Romoșan

CNSAS e o instituție bugetivă, inutilă și bine de tot compromisă. A pierdut aproape 100 de procese și, după standardele unui minim bun-simț politic, ar fi trebuit să fie de mult pusă în faliment. Dar CNSAS, ca și DNA sau ANI, seamănă pînă la identitate cu foste unități ale Securității, mai ales cu cele care au făcut pur și simplu poliție politică. S-ar putea să avem chiar mai multe servicii secrete decît credem. Cele oficial declarate ne plasează oricum pe primul loc în UE. Pe cît de săraci, pe atît de bine păziți! Pe banii noștri puțini.

Chiar și în aceste condiții, care numai normale, democratice nu sînt, pe baza documentelor de care dispune, CNSAS a dat în cazul lui Andrei Marga o decizie, votată în unanimitate, de necolaborare cu Securitatea vechiului regim. După surse interne, ar fi fost prezenți toți cei unsprezece membri ai Consiliului și, în ciuda tuturor presiunilor și a “partidelor” existente în CNSAS, s-a votat clar și net pentru necolaborare.

Și atunci de ce și pentru ce “subunitatea” de presă “Evenimentul Zilei” continuă să producă o maculatură dezgustătoare, securistică împotriva președintelui ICR și a familiei sale? Probe serioase nu se văd. “Documentele” prezentate de ziar nu sînt concludente pentru nimic. Mai mult, i se atribuie lui Andrei Marga înscrisuri pe care nu le recunoaște și care pot fi chiar niște falsuri recente. Cine le-a furnizat? În cazul meu, notele colonelului Ștefan Budecă - o compunere infantilă alcătuită din bîrfele cunoscute de toată lumea din Uniunea Artiștilor Plastici - au fost

prezentate ca mari dovezi incriminatoare. Ofițerii care l-au urmărit pe Andrei Marga au fabricat niște rapoarte foarte asemănătoare. Cu astfel de “descoperiri” - niște mizerii răsuflăte, întocmite de niște securiști agramați și cam tîmpiți -, băieții (Ion Cristoiu, detractor energic al lui Andrei Marga, Dan Andronic etc.) și fetele (Simona Ionescu, Violeta Fotache) își umflă tirajul, altfel mititel, și încasează dividendele. EvZ a dat în judecată CNSAS, contestînd decizia luată de acesta în unanimitate în privința necolaborării cu Securitatea a actualului președinte al ICR. A reușit astfel să intre în posesia întregului dosar adunat de-a lungul timpului de diverși ofițeri care l-au avut în vizor pe Andrei Marga. Niște gunoaie care nu dovedesc nimic. Tocmai bune însă de livrat unor cititori mai speciali. Probabil ei înșiși foști comuniști, foști colaboratori ai Securității, nucleul de bază al partidului prezidențial și votanții săi, adică aceia care au pus pe butuci România în ultimii vreo nouă ani. Adică tocmai cititorii editorialelor unor Ion Cristoiu, Vladimir Tismăneanu, Mircea Mihăeș, H.-R. Patapievic, Mircea Cărtărescu (pînă de curînd) sau Teodor Baconschi (mai nou). O țară plină de gunoaie, țara noastră. Dar, desigur, gusturile nu se discută. Doar se deduc.

A furat sau i s-a furat o bicicletă? Din dosarul improvizat de securiști și de tovărășica Simona Ionescu, plus Violeta Fotache, nu e deloc clar. Simona Ionescu, promovată recent pentru merite evidente, necunoscute celor din profesie, s-a ocupat acum cîțiva ani și de mine. Mi se pare că m-a și apărât, deși nu aveam nevoie, iar apărarea era o sănătoasă înfundare,

sub aparența obiectivității, securistic și tovărășește. Oare ce mai face mica și frenetica ziaristă Mirela Corlățan? A fost retrasă și înlocuită cu Simona Ionescu? Cei care fac azi poliție politică din spatele birourilor prea impozante pentru nemernicia lor vor plăti cu siguranță într-o zi. Sîntem conduși de pigmei corupți, vînduți străinătății, fără mamă, fără tată și fără Dumnezeu. O largă majoritate a românilor înțelege acest lucru foarte bine. Și, de altfel, nicio crimă nu rămîne fără urmări.

Prin dosarul dat de CNSAS-ul lui Băsescu foii de pripas EvZ fluieră vîntul. (Pe frontispiciul EvZ scrie că Ion Cristoiu ar fi director fondator. Parcă îl fondaseră regretatul Mihai Cîrciog și Cornel Nistorescu, iar utecistul bătrîn Ion Cristoiu, a treia roată la căruță, era cel mult un amplotiat gras și cu plete, director editorial.) Cum ziceam, în dosarul cu pricina, nicio probă convingătoare. Înscrisuri care pot aparține oricui. Colportaje de ofițeri care-și cîștigau atunci, ca și azi, leafa pe de-a moaca.

Andrei Marga n-ar greși față de sine însuși, de cariera sa și față de familia sa dacă ar da în judecată foaia cristoilor de pripas, EvZ - serie recentă. Procesul intentat de EvZ CNSAS e doar o șmecherie subțire fie și pentru simplul motiv că nu are calitate procesuală. Scandalul provocat și întreținut de luni de zile în jurul lui Andrei Marga (mai ales de unii ca Vladimir Tismăneanu) după ce l-a înlocuit pe prea controversatul

H.-R. Patapievic la conducerea ICR dovedește cu prisosință cît de neașezată și nedemocratică e România de azi. Securitatea, interlopia, instrumentele lor din mass-media și cele mai abjecte interese străine dănuiesc sinistru pe plaiul românesc. Eu unul mi-am format deja o părere: Andrei Marga nu a colaborat cu Securitatea, iar EvZ de azi colaborează la greu cu puterea securist-băsisă.

Reflecții geopolitice. Năzuințele Rusiei

Andrei Marga

Rusia a atins un maximum al istoriei ei în forma Uniunii Sovietice (1917-1992), când nu numai că a reunit cea mai mare suprafață din lume și o populație de extremă diversitate culturală, dar a fost, alături de SUA, cea de-a doua supraputere a lumii. La sfârșitul anilor '80 această supraputere a intrat în criza finală. Nemulțumirile vaste dinăuntru și din sfera ei de influență față de faimosul „centralism democratic”, enorma presiune americană, exercitată de la nivelul nou al tehnologiilor antirachetă, atractivitatea apartenenței la Uniunea Europeană printre țările satelite, lupta pentru putere din sânul Uniunii Sovietice i-au pus capăt. Aranjamentele convenite cu SUA și RFG (la Geneva, Malta, apoi în Ucraina) au prevăzut retragerea armatei sovietice de la Berlin, acordul de reunificare a Germaniei, intrarea Rusiei într-o nouă modernizare, trecerea ei temporară, în consecință, în poziția unei superputeri regionale, cu o implicație limpede: sprijinirea internațională a efortului de autoorganizare a Rusiei pe baza doctrinelor drepturilor omului și cetățeanului și ale modernizării statale.

Luând act de re poziționarea Rusiei de la începutul anilor '90, trebuie depășite, totuși, câteva clișee de interpretare aflate în circulație, care nu numai că sunt eronate, dar induc atitudini greșite.

Am în vedere, mai întâi, considerarea Uniunii Sovietice. Ar fi prea facil să vedem în uriașul conglomerat de sub acest nume doar un efect simplu al unei cuceriri și al handicapului diferitelor comunități. Așa cum George Friedman observa (în *The Next 100 Years. A Forecast for the 21st Century*, Anchor Books, New York, 2009), „țările care au format Uniunea Sovietică au fost legate împreună de necesitate. Ele nu puteau să concureze cu restul lumii din punct de vedere economic - dar, ferite de competiția globală, ele au putut să se completeze și să se susțină una pe alta. Aceasta a fost o grupare naturală dominată de la început de ruși. Țările de dincolo de Carpați (cele ocupate de Rusia după al Doilea Război Mondial și transformate în sateliți) nu au fost incluse în această grupare naturală. Dacă nu ar fi fost forța militară sovietică, ele s-ar fi orientat către restul Europei, nu către Rusia” (p. 106). Această forță a fost, însă, multă vreme, uriașă.

Am în vedere apoi, ca al doilea clișeu, interpretarea după care, în condițiile valului de democratizări („Democracy's third wave” cum au spus Larry Diamond și Marc F. Plattner eds., *The Global Resurgence of Democracy*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1993), Rusia ar fi devenit, datorită sistemului ei politic încă în curs de acomodare cu pluralismul politic, o putere neglijabilă, căreia i s-ar putea întoarce spatele fără pierderi. Propovăduitorii acestui clișeu - persoane cu pregătire sumară, oportuniști de ocazie din țări cu slabă tradiție de reflecție geopolitică - ignoră dezinvolt câteva fapte: schimbările din Rusia din anii nouăzeci încoace și atuurile acestei țări. Rusia nu mai este, precum în forma Uniunii Sovietice, avanpost („farul călăuzitor”) al istoriei, ci o țară puternică

între țările lumii, cu o tradiție culturală de referință și o forță științifico-tehnică competitivă. *Rusia nu mai domină țările europene din jurul ei, până în mijlocul Europei, dar se înșeală cei care cred că în această parte a lumii se iau deciziile geopolitice majore fără ea.* Rusia nu mai produce cu orice preț, uneori cu costuri complet nesustenabile, pentru a fi un fel de asistent ubicuu al celor ce-i împărțeau vederile și se administrau falimentar, dar se modernizează continuu, atrăgând capitaluri externe apreciabile.

Care sunt, în definitiv, atuurile Rusiei, care fac din ea o forță a contemporaneității? Eu cred că este vorba de mai multe aturi, de care trebuie ținut seama: unitatea Rusiei, suprafața sa enormă, resursele ei naturale, implicarea în afacerile lumii, dinamica societății ruse. Să detaliem.

Atunci când o țară devine supraputere, iar opțiunile ei nemulțumesc, unii se gândesc la destrămarea acesteia ca la un fel de izbăvire. Rusia nu a făcut excepție. Ea s-a despărțit, la începutul anilor nouăzeci, de multe republici din componența fostei Uniuni Sovietice (Ucraina, Kazahstan, țările baltice, Azerbaidjan, Armenia, Georgia etc.), dar a rămas unită în forma unei federații. Așteptarea ca Rusia ca atare să se dezintegreze este sortită, însă, decepției. *Nu există vreun indiciu al dezintegrării și nu este realist să se aștepte așa ceva.* Dimpotrivă, în momente de cumpănă, unitatea Rusiei prevalează față de orice diferență, până la urmă naturală, între comunități și persoane.

Pământul Rusiei este un atuu al acesteia observat de mult timp. Cei care au fost tentați să cucerească Rusia, de la Napoleon la Hitler, au fost obligați să perceapă importanța militară a suprafeței Rusiei. Nimeni nu a avut vreodată mijloacele militare de a cuceri uriașul teritoriu rusesc și nu este nicidecum realist ca Rusia să fie concepută ca obiect al cuceririi.

Este adevărat, însă, că incomparabila extindere teritorială a Rusiei îi pune acestei țări două mari probleme geopolitice. Prima este cea a asigurării transportului capabil să facă funcțională administrarea uriașului teritoriu. S-a spus bine că „problema strategică a Rusiei este aceea că este o țară cu o rețea de transport relativ săracă” (Ibidem, p. 104). A doua este problema lipsei, mai ales înspre Europa, de frontiere naturale asiguratoare - „here are no strong barriers to protect Russia - or to protect Russia's neighbors” (Ibidem, p. 103). Frontierele Rusiei sunt, așadar, „fără ancoră fizică. Unicul avantaj fizic pe care îl poate avea Rusia este adâncimea. Cu cât ea își extinde frontierele spre Vest în Europa, cu atât mai departe au de călătorit cuceritorii pentru a ajunge la Moscova. Ca urmare, Rusia presează mereu spre vest pe câmpia europeană nordică, iar Europa presează mereu spre răsărit” (Ibidem, p. 103). În rest, Rusia este securizată de ancorele naturale: frigul descurajant al Siberiei, Marea Neagră, Caucazul, deșertul Karakum etc. Este destul să amintim, spre a face intuitivă problema, că în Rusia actuală Moscova se situează la o sută de mile distanță de frontieră, în vreme ce în Uniunea Sovietică capitala era situată la o mie două sute de mile.

Resursele naturale ale Rusiei sunt dintre cele mai mari pe care le posedă o țară. Poate că cele mai mari. Iar astăzi, când problema energiei câștigă în acuitate, oferta de energie a Rusiei este salvatoare. „Europa are foame de energie. Rusia, construind conducte pentru a alimenta Europa cu gaz natural, satisface nevoi ale Europei în materie de energie, ceea ce pune Europa într-o stare de dependență de Rusia. Într-o lume cu foame de energie, exporturile de energie ale Rusiei sunt asemenea heroinei. Ele fac dependente țările din momentul în care încep să le folosească. Rusia a folosit deja resursele de gaz natural pentru a forța țările vecine să se asocieze voinței ei. Această putere ajunge până în mijlocul Europei, în care Germania și sateliții de altă dată ai Uniunii Sovietice din Europa Răsăriteană depind, toți, de gazul natural rusesc. Dacă adăugăm celelalte resurse, putem observa că Rusia poate exercita o presiune semnificativă asupra Europei” (Ibidem, p. 105). Iar acest fapt preocupă astăzi.

Ne-am putea aștepta ca marile resurse naturale ale Rusiei să favorizeze o economie de exploatare și comercializare, în dauna dezvoltării capacității proprii de manufacturare. Nu este cazul Rusiei. După multiple tentative de a se moderniza, lăsate până la urmă în diferite stadii, Rusia reia eforturile de modernizare, atât ca industrializare în formă nouă, cât și ca modernizare instituțională. Este o chestiune, desigur, deschisă dacă Rusia va înainta în anii pe care-i trăim pe calea unei modernizări neînjumătățite, ce asociază industrializarea cu modernizarea instituțională și cu democratizarea în profunzimea societății.

Rusia a rămas implicată larg în relațiile internaționale. Ea nu mai dispune de un pact politico-militar, precum pactul de la Varșovia, și poate nici de una din primele două armate ale lumii, dar prezența ei internațională are continuu greutate. În Europa Centrală și de Răsărit Rusia rămâne, conform aranjamentelor internaționale postbelice, un garant al frontierelor și securității. Relația Rusiei cu China pune oricând în mișcare sistemul mondial. SUA este în dialog continuu cu Rusia în chestiunile majore ale securității internaționale. Germania, Franța, Italia caută, fiecare, o relație reciproc avantajoasă cu Rusia. În Orientul Mijlociu, nu se întrevăd soluții fără participarea Rusiei. La fel în zona Golfului, în Extremul Orient și în multe alte regiuni ale globului. În organizațiile internaționale, începând cu Consiliul de Securitate al ONU, cuvântul Rusiei are pondere majoră. În aproape toate fostele republici sovietice prezența rusească, începând cu cea linguală și culturală, este proeminentă. Peste orice, nu se poate vorbi, în prima parte a secolului actual, de o istorie a lumii fără Rusia ca actor principal. Se poate vorbi de o lume în care Rusia urcă din nou în poziția de actor global de magnitudine considerabilă.

Cât de mare va fi rolul mondial al Rusiei depinde în cea mai mare măsură de dinamica launtrică a societății ruse. Clișeul răspândit de la mijlocul anilor nouăzeci încoace, conform căruia Rusia este „o țară fracturată, cu economie stagnantă și armată slabă”, va trebui denunțat. Rusia a etalat unitate de acțiune și nu sunt motive să ne îndoim de această capacitate în viitorul imediat. Economia ei este pusă în dependență nu doar de exploatarea de resurse naturale, ci și din manufacturare pe scară mare, în serviciul exportului.

scrisoare deschisă

Doamna Magda Cârneli,

Am luat cunoștință cu stupoare de conținutul comunicatului expedit de Dvs., pe care îl reproducem în continuare:

„Comunicat al Centrului Român al PEN Club International

Centrul Român PEN-Club ia act cu îngrijorare de escaladarea situației tensionate de la revista *Tribuna* din Cluj, unde trei scriitori din redacție – Ștefan Manasia, Claudiu Groza și Ioan Pavel Azap – sunt împiedicați prin tot felul de mijloace administrative să-și exercite dreptul la opinie. Mai mult, noul manager al publicației le-a desfăcut acestor scriitori contractele de muncă în mod abuziv.

Semnalăm autorităților locale din Cluj că această situație violează flagrant principiile cartei PEN International la capitolul libertatea de opinie a scriitorilor și libertatea de circulație a ideilor. Menționăm că aceste tensiuni le-au fost aduse la cunoștință autorităților clujene în repetate rânduri prin petiții semnate de sute de oameni de cultură din țară. Le cerem aceluiași autorități să realizeze că, începând cu decembrie 1989, în România drepturile omului nu mai au un caracter benevol și că, în consecință, trebuie să intervină rapid spre a curma abuzurile menționate și spre a le oferi celor trei scriitori deplină libertate de a-și exprima opiniile.

În spiritul Cartei PEN și în funcție de evoluția lucrurilor, Comitetul de conducere al PEN Club-ului Român va decide asupra oportunității semnalării acestui caz în fața celorlalte organizații PEN din întreaga lume.

Comitetul de conducere al PEN România

5 iunie 2013”

Vă informăm că Vă pronunțați în necunoștință de cauză și vehiculați jumătăți de adevăruri, amestecate cu o serie de calomnii, dezinformând astfel opinia publică, precum și autoritățile locale clujene. Nimeni dintre membrii PEN Club România n-a fost informat referitor la conținutul acestui comunicat. Pe cale de consecință sunteți în situația de a fi comis un abuz.

Conform informațiilor noastre, domnul Mircea Arman, scriitor, avocat și jurist, membru al USR din România, a concediat redactorii amintiți de Dvs. în baza legislației în vigoare, fără a comite nici un fel de abuz (baza legală: Hotărârea Consiliului Județean Cluj nr. 214 din 16 august 2010); e vorba de un conflict de muncă ce nu intră, după cum afirmați Dvs., nici pe departe, sub incidența „cartei PEN International la capitolul libertatea de opinie a scriitorilor și libertatea de circulație a ideilor”. „Această situație” nu are cum să încalce „flagrant principiile cartei PEN International la capitolul libertatea de opinie a scriitorilor și libertatea de circulație a ideilor”, căci scriitorii invocați de Dvs. – Ștefan Manasia, Claudiu Groza și Ioan Pavel Azap – și-au exprimat opiniile în publicațiile românești și pot să le exprime în continuare în oricare dintre publicațiile din țară. Dacă nu sunt de acord cu desfacerea contractului de muncă, au dreptul, conform legislației în vigoare, să intenteze un proces revistei *Tribuna*, beneficiind de dreptul la apărare, garantat de legea fundamentală a statului român.

Opinia Dvs. nu este nici pe departe obiectivă, nu reprezintă PEN Club, alcătuit din mai mulți scriitori români importanți, pe care nu i-ați consultat, trimițând acest comunicat, repet, în mod abuziv. Sunteți președinta GDS – un grup social aservit politic, transformat, în opinia mai mult scriitori de prim-rang, cum sunt, de pildă, Varujan Vosganian, Nicolae Breban, Eugen Simion și mulți alții, într-un soi

de „sectă exclusivistă”, care nu servește nici pe departe, după cum s-a văzut, interesele națiunii române, nici libertatea de expresie, corect? Inclusiv în această calitate încercați să politizați viața literară românească, dezinformând opinia publică și organele administrative clujene și vehiculând o serie de informații confuze, aflate departe de situația reală a lucrurilor. Este știut faptul că în editorialele sale dl M. Arman a criticat aspru câteva vârfuri ale GDS – Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, inclusiv simpatizanți sau amici ai acestora: Horia Roman Patapievici, Nicolae Manolescu, Mircea Cărtărescu. În acest sens, Vă invit să citiți editorialele domnului acad. Nicolae Breban, publicate în *cotidianul.ro*, *Tribuna* și revista *Contemporanul*: <http://www.cotidianul.ro/oportunistii-culturali-i-210880/>, <http://www.cotidianul.ro/oportunistii-culturali-ii-210933/>, <http://www.cotidianul.ro/oportunistii-culturali-iii-211023/>

Vă atragem atenția că încurajați prin asemenea gesturi abuzive ilegalitatea și manipularea – lucruri care vor fi făcute publice, căci, de bună seamă, „în România drepturile omului nu mai au un caracter benevol”. Adresa remisă de Dvs., adresă ce nu Vă face cinste, constituie o delatiune calomnioasă. Este limpede faptul că, ironie, comunicatul Dvs. e menit să îngreiească libertatea de expresie a membrilor redacțiilor celor câteva reviste neînregimentate puterii ce domină cultura română de circa douăzeci de ani.

Informați la sfârșitul comunicatului remis de Dvs. asupra faptului că „în spiritul Cartei PEN și în funcție de evoluția lucrurilor, Comitetul de conducere al PEN Club-ului Român va decide asupra oportunității semnalării acestui caz în fața celorlalte organizații PEN din întreaga lume”. Nu există nici un motiv real pentru a aduce acest conflict de muncă în atenția organizațiilor PEN din întreaga lume. În cazul în care o veți face însă, de bună seamă, opinia publică din afara României va fi dezinformată exact cum a fost dezinformată în vara anului trecut inclusiv prin luările de atitudine ale membrilor GDS, care n-au servit interesele națiunii române, nici imaginea României – „operă” de denigrare la care V-ați adus contribuția cu asupra de măsură.

Să înțelegem că va urma un comunicat al conducerii PEN Club din România, în care veți lansa teoria conform căreia dl Arman a dat o lovitură de stat la Cluj, iar instrumentul folosit este revista *Tribuna*?

Această scrisoare va fi făcută, de bună seamă, publică.

Aura CHRISTI

poet, romancier, eseist,
membru al USR, membru al PEN CLUB
redactor șef al revistei *Contemporanul*

Desen

Homo phaenomenon și homo noumenon

Isabela Vasiliu-Scraba

Motto: „Religia însemnează întoarcerea de la realitatea sensibilă (/lumea fenomenală) și transportarea centrului de gravitate al interesului vieții noastre dincolo de limitele acestei realități. /.../ Deosebirea spirit și corp, viață păcătoasă după necesitățile trupului și viață virtuoză după necesitățile spiritului este de origine greacă, căci grecii au considerat cei dintâi materia ca element de corupțiune” (Nae Ionescu, *Filozofia religiei*, 27 martie 1925, curs litografiat, Universitatea din București).

Unul din reproșurile care i s-au adus cel mai frecvent autorului volumului *Sein und Zeit* (1) a fost acela că s-ar fi preocupat disproporționat de mult cu descrierea omului european „evoluat” prin succesele tehnicii, dar în fapt „involuat” prin transformarea sa în număr, într-un ins anonim care fuge de propriul său eu, de o existență în conformitate cu esența sa noumenală, cum au definit-o filozofii greci în antichitate (2).

Referindu-se la *existența autentică* a unei vieți creștine - pe care omul o trăiește după necesitățile spiritului (ca *homo noumenon*), Părintele Arsenie Boca (3) sublinia la una dintre predicile sale că esențială omului nu este „aruncarea în lume” (modalitatea de a fi a *Dasein-ului* heideggerian) ci biruirea „răul prin bine”, dovedită (/indicată/pusă în prezență, vezi Nae Ionescu, *Filozofia religiei*, prelegerea din 14 martie 1925) prima dată prin viața lui Iisus Hristos.

Astăzi se crede, ca și în vremea comunismului, că „turma oamenilor neiertători cu cei buni” (Părintele Arsenie Boca) cu cât este mai numeroasă cu atât mai de încredere ar fi deciziile ei. Or, turma de oameni (ca și turma de oi) este lesne manevrabilă, pentru simplul motiv că, aflat în turmă, omul face abstracție de esența sa noumenală. Apartenența la turmă îl face să uite că acționând bine face și „voia Domnului” (cu ambii poli activi, vezi Nae Ionescu, op. cit.). De fapt, în colectivitatea formată din omul-număr (omul manipulabil) se repetă la infinit tipul de om „neautentic” (*homo phaenomenon*), insul care fuge de asumarea răspunderii deciziilor sale, omul care se comportă ca și când ar fi doar parțial, și numai împreună cu ceilalți oameni, răspunzător de răul pe care-l face.

Dintre *Dasein* și *Existenz*, cele două feluri de „a fi” gândite de Heidegger, autentic nu este *Dasein-ul*, traiul după criteriile empirice, sau viața trăită sub sugestiile mass-mediei de omul „aruncat în lume”. Și după Karl Jaspers, a fi liber cu adevărat înseamnă să-ți asumi perfect conștient felul *existenței* care implică cele mai multe riscuri atât în planul raporturilor cu lumea cât, mai ales, în raportul om-transcendență. Dar nici *existența autentică*, posibil a fi realizată doar în lume, nu este scutită de riscul declasării „în bloșes *Dasein*”, în simplă viețuire în gloata „oamenilor neiertători cu cei buni”(4) viețuire mărginită și

contingentă.

O ilustrare a prăbușirii din planul *existenței autentice* o poate oferi povestea celebrului tablou al *Cinei celei de taină* în interpretarea Sfântului Ardealului care invocase acestă istorioară având a vorbi despre pilda „Fiului risipitor”. Părintele Arsenie Boca spunea că aflarea după doisprezece ani a modelului pentru Iuda „întunecat la chip, deci și la suflet, brăzdat de patimi, vulcan de ură și de necredință”, în exact același om (cândva „un tânăr frumos la chip, bun, blând, cu sufletul mare și radiind de dragoste”) care-i pozase lui Leonardo da Vinci în urmă cu 12 ani pentru Iisus, ar sugera ideea că pentru Dumnezeu nimeni nu este pierdut, „oricât iad ar avea cineva în suflet, oricâte turme de porci ar avea zugrăvite pe obraz” (Părintele Arsenie Boca, *Omul, zidire de mare preț*, 2009, p. 58).

În interpretarea faustică, imaginată de Noica (5), *fiul rătăcitor* ar semăna cu *Faust II* salvat de Goethe în ultima clipă (6). Cumva la fel cu personajul goethean din Partea a II-a, fiul rătăcitor este văzut de filozoful Noica asemeni tehnicianului pe care viața îl îmbogățește după experiența unei lumi pe care a supus-o prin acțiunea sa. O atare perspectivă îl saltă valoric pe cel care greșește (risipind averea părintească) deasupra fratelui rămas acasă, la care „posibilul” experiențelor îmbogățitoare n-ar fi avut prilejul să treacă în „actual”. Noica îl compară pe fratele inițial „cuminte” (și apoi trist că nu i-a fost răsplătită cuminenția) cu „oamenii mediocri, triști că n-au păcătuit” (C. Noica, *Jurnal filozofic*, 1990, p. 17).

La o mai atentă privire însă, vedem că lucrurile nu stau nicidecum așa. Fratele „cuminte” poate fi interpretat ca un om dornic de tinerețe fără de bătrânețe și viață fără de moarte (7) pe care le-a și realizat oarecum neirosindu-și avutul, stând acasă și neieșind din cuvântul Tatălui său (8). Realizarea n-a fost însă deplină, întrucât fratele cuminte percepe schimbarea petrecută la întoarcerea fratelui rătăcitor trecând el însuși printr-un impas. Propriu-zis el „cade”, el păcătuiește pentru că, singur fiind, i-a lipsit acea alteritate care i-ar fi oferit posibilitatea verificării. În ciuda faptului că a făcut mereu binele, fratele rămas singur acasă nu a ajuns și la acea treaptă de perfecțiune a smereniei sintetizată de vorba românească: „fă binele și aruncă-l pe apă”. Fratele, până atunci „cuminte”, văzând răsplata pregătită de Tatăl lor, crede în mod greșit că și lui binele se cuvea să-i fi fost răsplătit.

Dar nici fratele rătăcitor nu pare înțelept în urma experiențelor sinuoasei sale vieți. Este doar oaia rătăcită de care se bucură Păstorul că a regăsit-o. În interpretarea sa, Constantin Noica nu pune accentul pe *anamnesis*, pe amintirea locului de obârșie care-l face pe fiul rătăcit să-și amintească drumul către casă. În 1944, filozoful accentuează doar pe greșala care, urmată de o sinceră căință, duce la abandonarea drumului greșit.

Absent fiind momentul decizional, nu

numai viața în care fiul rătăcitor își risipește avutul ne pare „aruncată”, trăită la voia întâmplării. Cumva tot întâmplătoare (silită de strâmtorarea lipsei de bani) pare a fi și hotărârea de a se întoarce la tatăl său. Credem că tocmai lipsa deciziei existențiale de a abandona țelurile *lunii fenomenale* ca să se îndrepte spre *lumea noumenală* și să trăiască după necesitățile spiritului, îl face pe fiul rătăcitor din interpretarea lui Noica să fie îndeaproape înrudit cu *Faust II*.

Ar mai fi totuși de făcut o mică ajustare. Ajuns acasă prin strâmtorare el se imaginează pentru viitor ca simplu servitor și nu fiu repus în toate drepturile lui. Acesta ar fi un indiciu în plus al lipsei momentului crucial în care decide să renunțe la o viață fără câpătâi. De aceea acest fiu risipitor ne apare sub chipul Faustului ajuns la capătul vieții, ca oricare om indiferent de felul cum a trăit. Or, Faust devenise și el un bătrânel care are plăcerea (înainte uitată) de a asculta sunetul clopotelor bisericuței din apropierea casei. Desigur, sub asemenea chip, fratele rătăcitor nu mai este omul care greșește și apoi se căiește spre a fi înțelept de experiența vieții.

Cum bine sugerează Goethe, cumularea anilor de multiple experiențe n-au reușit să-l singularizeze pe bătrânul Faust până la sfârșitul vieții. Anii trecuți l-au transformat și pe Faust (ca pe orice vârstnic) într-un ins inertial care ar vrea să tot trăiască. Doar moartea i s-a tras din sfera fostelor sale idealuri pământești. Goethe îl închipuie pe bătrânul Faust dat de-o parte (și în final suprimat) de impersonalul proiectelor mari, atât de mari și de înalte încât nu se mai uită pe unde înaintează, călcând peste cadavre.

Față de asemenea hermeneutică destul de sumbră dacă e urmărită în consecvența ideilor ei, interpretarea pe care Părintele Arsenie Boca o dăduse pildei *Fiului rătăcitor* deschide alte zări. Marele duhovnic sublinia că, în timp ce oamenii obolesc așteptând întoarcerea pe calea cea bună a unui copil, frate sau altă rudă ce-a luat-o pe un drum greșit, Dumnezeu nu oboșește și nu descurajează, El nu-l crede pe fiul Său, omul, cu desăvârșire pierdut și-l urmărește cu iubirea spre a-l întoarce acasă (Părintele Arsenie Boca, *Omul zidire de mare preț*, 2009, p. 59). În opinia Părintelui Arsenie Boca, toți oamenii s-ar putea recunoaște „în acest fiu risipitor, căzut de la cinstea de fiu al lui Dumnezeu, până la „rangul” de porcar decăzut și cu sufletul în zdrențe” (ibid., p. 57).

La întrebarea de ce ajunge omul să piardă chipul de vrednic urmaș al lui Iisus și să se înfățișeze asemănător cu Iuda la chip, Părintele Arsenie Boca răspunde cu două „căderi de răsnet”, una scoasă din Scriptură alta a vremurilor moderne. Prima este căderea în credințe rătăcite, „din cauza femeilor”, a lui Solomon, despre care se spusese că a fost dintre cei mai înțelepți fii ai Răsăritului. A doua este renunțarea lui Faust la sufletul său pe care-l vinde diavolului în schimbul unei clipe care să-i placă atât de mult încât să vrea s-o înveșnicească. După cum notează Părintele Arsenie Boca, în ambele cazuri desfigurarea sufletului omenesc s-ar fi produs după măsura dorințelor urmărite, căderea omului fiind pricinuită de căutarea fericirii în *lumea fenomenală*.

Homo phaenomenon, dizolvat fără de veste

ca om-număr în mulțimea informă a unei lumi globalizate, este nu numai „aruncat” în lume, dar și împotmolit în idealuri pământești. În compensație el speră că există pe lume „boieri ai minții” care ar intra automat în categoria lui *homo noumenon* (sau indiferent ce altă categorie sus pusă). Succesul gnosticizmului modern se bazează tocmai pe această credință în „boierii minții” care se sustrag manipulării. Lui *homo phaenomenon* îi place să creadă că niște elite „luminate” pot să aibe aceleași scopuri în viață ca și el, fiind totodată „elite”. Omul-număr nu poate, și nici nu vrea să-și închipuie, că „iluminații” gnosticizmului modern sînt dintre *azvârlitii în valurile lumii*, tocmai pentru că ei fac parte dintre cei cu idealuri pământești, dintre oamenii care vor să tragă sforile lumii acesteia, chiar atunci când (robiți banilor) devin, fără să știe, manipulatori manipulați. Având în viață scopuri joase, deși avizi de noutăți pe care n-ajung niciodată să le digere, așa numiții „boieri ai minții” sînt (din păcate) trîncănitori în gol (9) și comersanți de idei înțelese pe sfert sau deloc. De aceea și plac mulțimii.

Note:

1. vezi prima traducere a lui *Sein und Zeit* de Heidegger, făcută de Mircea Arman și Dorin Tilinca.

2. vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Mistica Platonice a participării la divina lume a Ideilor*, Ed. Star Tipp, Slobozia, 1999 și *Configurații noetice la Platon și la Eminescu*, Ed. Star Tipp, Slobozia, 1999; precum și <http://www.scribd.com/doc/130397690/ISABELA-VASILIU-SCRABA-Configura%C8%9Bii-noetice-la-Platon-%C8%99i-la-M-Eminescu-versiune-cu-diacritice-corectate>. Despre deformarea discursului platonice odată cu traducerea făcută de Andrei Cornea a se vedea art.: Isabela Vasiliu-Scraba, *Noica printre oamenii mici și mari ai culturii noastre la 25 de ani de la moarte*, în rev. „Oglinda literară” (Focșani), Anul XI, Nr. 129, sept. 2012, p. 8360; sau <http://www.isabelavs.go.ro/Articole/IsabelaVS-25aniNoica4.htm>

3. Iată din înregistrarea Părintelui Pantelimon Munteanu (de la Mănăstirea Ghighiu de lângă Ploiești) în care se povestește moartea martirică a Părintelui Arsenie Boca (1910 - 28 nov. 1989): „În 1989 părintele Arsenie spunea celor apropiați: ‘nu mă mai vedeți în curând că aștia mă termină’ (...). Ultimele momente și le-a petrecut la Sinaia. Trebuie neapărat să scrieți asta. Am fost la el împreună cu parintele Dometie care a fost ținut acolo cam o săptămână și nu i-au dat voie să vorbească cu el. Maica de acolo ne spunea că e la Drăgănescu. Părintele Arsenie avea însă un cățel mic, flocos, negru. Unde era părintele, acolo era și cățelul. Când am văzut cățelul, mi-am dat seama că este acolo. În cele din urmă ni s-a spus că este bolnav și că nu poate vedea pe nimeni. I se poate trimite doar un pomelnic sau o scrisoare... După trei zile ni s-a spus că a murit părintele. L-au adus și era așa cum era: TORTURAT și CHINUIT. /.../ Nu mi-e frică să spun adevărul, chiar dacă unii mai vor să ascundă acest lucru. Puteți fi și un om trimis de cei care

l-au torturat și acum vor cu orice preț să ascundă adevărul. Eu spun adevărul pe față, pentru că mulți îl știu, dar nu îl spun” (Părintele Pantelimon Munteanu de la M-rea Ghighiu, înregistrare din toamna anului 2007). După difuzarea pe internet a acestui pasaj, bătrânul părinte Pantelimon Munteanu (n. 1925) a fost

Marină

mutat de la M-rea Ghighiu, iar internetul a fost „curățat” de respectivul pasaj (există în zilele noastre o meserie bine plătită pentru „aranjarea”, după comanda plătitorilor, a unor informații care circulă pe internetul de limbă românească), pe care, dintr-un bun obicei, l-am transcris într-un caiet și l-am citat într-un articol publicat de rev. „Argeș” în oct. 2010 (v. Isabela Vasiliu-Scraba, *Moartea martirică a Părintelui Arsenie Boca, un adevăr ascuns la Centenarul sărbătorit la Mănăstirea Brâncoveanu*; http://www.centrul-cultural-pitesti.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=3274:polemice&catid=311:revista-arges-octombrie-2010&Itemid=112; precum și înregistrarea <http://www.youtube.com/watch?v=Zi0E0BC1HIY>). Pe pr. Simion Todoran căruia i s-a anunțat telefonic moartea Părintelui pe 28 noiembrie, marele duhovnic îl văzuse pe 27 oct. 1989 când i-a și spus că este „ultima dată când ne vedem” (S. Tudoran în vol. *Mărturii din Țara Făgărașului despre părintele Arsenie Boca*, Ed. Agaton, 2004, p.113). Locuind la Sinaia, Părintele Arsenie Boca (pensionat pe 1 iunie 1967) se dusesese probabil marți 21 nov. 1989 la București să-și ridice pensia. Într-o notă pentru Securitate este consemnată intenția sa de a-și muta pensia la Sinaia. După relatarea preotului N. Boboia din Porumbacu de Sus, Părintele Arsenie Boca s-a întors cu o mașină care a fost somată de doi securiști să oprească. Șoferul n-a vrut, dar Părintele Arsenie Boca i-a zis că-i rămân cei doi copii pe drumuri fiindcă securiștii îl vor împușca dacă nu oprește. Din mașina oprită Părintele Arsenie Boca a fost scos cu brutalitate și apoi bătut cu sălbăticie. E foarte probabil că șoferul l-a transportat apoi la Sinaia lăsându-l în grija maicilor de acolo, înspăimântate de Securitate să nu sufle nicio vorbă de cele întâmplate. Probabil că părintele Pantelimon Munteanu (n. 1925) împreună cu părintele Dometie au presimțit ceva fiindcă aveau mare evlavie la Părintele Arsenie. De aceea s-au dus la Sinaia unde au rămas cam o săptămână, cât a durat agonia și maicile înspăimântate nu i-au lăsat să-l vadă pe cel

torturat. Despre Părintele Arsenie Boca, preotul din Porumbacu de Sus mai spunea că „ar trebui să fie folosit la facultățile de teologie, la seminarii, la mănăstiri, în toată țara. Nu să fie ținut ascuns” (Pr. Nicolae Boboia, în vol. *Mărturii din Țara Făgărașului despre Părintele Arsenie Boca*, Făgăraș, Ed. Agaton, 2004, p. 26).

4. vezi Parintele Arsenie Boca, *Omul zidire de mare preț*, 2009, p. 57 și vol. *Semințe duhovnicești*, 2009.

5. vezi Constantin Noica, *Jurnal filozofic*, București, 1944, ediția a II-a 1990.

6. Isabela Vasiliu-Scraba, *Despre Faustul lui Nae Ionescu*, în rev. „Acolada” (Satu Mare), anul VI, nr. 10 (61)/2012, p. 18-19; sau <http://www.isabelavs.go.ro/Articole/IsabelaVS-Bacau5FausNae.htm>; precum și înregistrarea <http://www.youtube.com/watch?v=we8dUIgk2ck>

7. Despre interpretarea basmului *Tinerete fără de bătrânețe* vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Un pictor care a descoperit secretul Tineretii fără de bătrânețe: Dan Cumpătă*, în rev.

„Origini.Romanian Roots, vol. XIV, No. 1-2-3 (139-140), ian.-mart. 2009, p. 51; sau <http://www.isabelavs.go.ro/Articole/Dan-cumpata.htm>

8. Olga Greceanu consideră că fratele „cuminte” l-ar reprezenta simbolic pe „creștinul care păzește toate legile și e sigur de Împărăția cerurilor” (*Meditații la Evanghelii*, București, Ed. Sophia, 2010, p. 222), dar care, gelos, avar, meschin „nu înțelege nimic din bucuria celui ce renunță la viața păcătoasă și se întoarce la Dumnezeu” (p. 223).

9. vezi definirea *philosophiei garrula* (= trîncăneală cu pretenție de filozofare) în vol.: Anton Dumitriu, *Homo universalis*, 1990; precum și nota 5 din art. Isabela Vasiliu-Scraba, *Despre noumen, fenomen și fenomenologie*, în rev. „Tribuna” (Cluj-Napoca), Serie nouă, Anul XII, 1-15 mai 2013, p.8-9.

cărți în actualitate

Un „tribunist” boem - Negoiță Irimie

Vistian Goia

Dacă s-ar afla în viață, poetul ar împlini, la 30 septembrie 2013, 80 de ani. Dar el a plecat mai repede, parcă prin solidaritate cu alți „tribuniști” din primii 40 de ani ai revistei clujene. Însă, prin poezia și, mai ales, prin viața sa, Negoiță Irimie a rămas mereu tânăr, visător, ilustrând binișor „boemia” practică de scriitorii din Regat, mai puțin de către transilvăneni.

Născut la 30 septembrie 1933, la Ploiești, se stabilește cu familia la Blaj, unde parcurge clasele Școlii Normale (1945-1952), apoi Facultatea de Filologie la Cluj. Debutează în *Almanahul literar* (din 1953), cu poezia *Ultimul salut*.

Poetul din volumul de debut, *Cascadele luminii* (1964), nu se deosebește de ceilalți confrăți din epocă nici prin vocabular, nici prin tematică și cu atât mai puțin prin imagini. „Creațiile” sale au un caracter de „manifest” entuziast al tânărului subjugat de idealurile comuniste ale vremii.

Treptat, versurile sale capătă consistență în volumele următoare, poetul evocându-și copilăria, adolescența cu discreție și economie de cuvinte. Se ferește de podoabe stilistice cu tema condeierului tânăr, care nu vrea să lezeze autoritatea măștrilor vremii. Copilul de altădată este văzut de poet, imaginativ, „Ca o creangă de april - / Arcuită către vară”. (*Creanga în aprilie*). Trecerea de la vârstele nubile spre maturitate o surprinde „fulgerat de o amintire”, precum „plopul blând și visător”, mișcat mereu de succesiunea anotimpurilor. În pasteluri, are o vădită predilecție pentru „tristețile” toamnei, evocate nostalgic, amintindu-ne de poeziile lui Ion Pillat. Pentru

Negoiță Irimie „Tristețile toamnei trec în plante și struguri”, iar „Nostalgia plecării plânge-n zborul cocorilor/ și lacrima ploii în navigarea norilor”. (*Spirală*). Chiar și prin aburii cafelei, poetul visător vede „carele cu fân” ce „Curg sub zenitul strălucind ca spada,/ În carul toamnei numai eu rămân, / Mai trag un fum, apoi anunț rocada!” (*Cafeaua de dimineață*).

Cele mai realizate artistic sunt poeziile prin care evocă istoria și instituțiile Blajului, de care se simte atras la orice vârstă. În poezia *La margini de Târnave*, dedicată lui Ion Agârbiceanu, poetul descrie atmosfera pitorească a târgului provincial din deceniile 4-5 ale veacului trecut: „E joi la Blaj în vechiul târg de vite, / Și praful de pe tobe mi se pare / Că ninge-n podul școlilor normale / Unde citeam *Cuvinte potrivite*. / E joi la Blaj pe-un fost aeroport / De unde înălțam spre soare zmeie, / Spetezele și astăzi le mai port / Pe țărnișurile căilor lactee”.

Același registru evocativ îl regăsim în poezia *Câmpia Libertății*, unde se aude încă foșnind „Stejarul Iancului”, unde Cipariu șoptește: „Nu pot să dorm!”// „Și peste Blaj când se coboară / Luceafărul Măriei Sale, / Iscă o ploaie de vocale/ Din Mica Romă peste țară”.

Negoiță Irimie a publicat 12 volume de versuri, ultimul fiind din 1993, *Turmele albe, zăpezile*. În ansamblu, poezia sa este confesivă, iar poetul este un melancolic, atras mereu de succesiunea neiertătoare a anilor și de rotația permanentă a anotimpurilor.

Un loc aparte în creația sa îl reprezintă cartea intitulată *Bazar sentimental* (culori, sunete, cuvinte), publicată în 1998, când

poetul și-a sărbătorit 65 de ani, cu mult fast, în prezența multor scriitori, pictori, amici etc. Este o carte fermecătoare prin felul cum a fost scrisă: degajat, evocativ, cu penelul portretistului talentat, care știe să surprindă rapid ceva din înfățișarea, caracterul, chiar ciudățeniile atâtor condeieri, artiști plastici, sportivi ș.a. Peste o sută de personalități formează o întreagă galerie de personaje vii ale lumii intelectuale, pe care tribunistul le-a cunoscut în țară, ori prin peregrinările sale prin străinătate. Tuturor le-a reținut gândul, gluma, vorba de duh, ceva din traiul lor diurn, din manifestările lor pitorești, spontane și ștregărești. De multe ori i-a privit prin aburii cafelei, gustând cu ei licoarea lui Bachus, urmărind cu amicii săi atât de numeroși marile întreceri sportive, felul cum se comportau la „Galeriile Tribunei”, organizate chiar de el.

Negoiță Irimie a cultivat prietenia deopotrivă cu poeți, prozatori dramaturgi, pictori și sculptori, fotbaliști etc. I-a fost lesne pentru că el a fost un „boem” în sensul bun al cuvântului: a dus o viață liberă de orice constrângere, nepăsător la ziua de mâine, predispus la orice oră din zi sau noapte să-și însoțească amicii la cele mai îndrăznețe chiolhanuri în localuri de lux și chiar în crășme modeste. Ca structură psihică și sufletească, tribunistul era sincer cu toți confrății clujeni ori regățeni, pe care-i trata boierește, le arăta Clujul sau Blajul, epuizându-și ultimii bănuți, fără să chibzuiască precum ardeleanul de rând, care e apăsător mereu de „grija” zilei de mâine. Se bucura că stă la o masă alături de Nichita Stănescu, Fănuș Neagu, A. E. Baconsky, Mircea Zăciu, Alexandru Căprariu, Teohar Mihadaș, de colegii de redacție ai *Tribunei*, de foștii lui profesori filologi etc.

Pe de altă parte, cuvântul „bazar” din titlul cărții nu acoperă întru totul conținutul ei. În „bazaruri” se vând, de obicei, „măruntișuri” de tot felul. Evocările poetului nu se rezumă la conduite trecătoare din viața personalităților portretizate, ci subliniază, de multe ori, ceva esențial din specificul operei și gândirii lor, prezentându-le cu șarm și imprimând „crochiurilor” o tentă ludică, de umor și bună dispoziție. Astfel, Timotei Cipariu este văzut ca o „Candelă de veghe”, Radu Enescu - drept un „Socrate clujean”, Ivansuc - „Un Hamlet al gazonului verde”, A. E. Baconsky - „Un aristocrat al spiritului”, Adrian Popescu - un „tânăr Francisc clujean”, Alexandru Căprariu - „un trubadur modern”, Pavel Aioanei - un „prozator al Adolescenței” ș.a.m.d. Tuturor le găsește câte o trăsătură definitorie.

Deși a trăit cei mai mulți ani în Transilvania, poetul Negoiță Irimie și-a păstrat în memoria copilului de altădată farmecul urbei în care s-a născut. Într-un dialog imaginar cu Nichita Stănescu, (amândoi născuți la Ploiești, în același an), poetul declamă în tonul elegiac cunoscut: „Ce ne mai fac Ploieștii / Cei lustruiți de gioale, / Spre ceruri mai sar peștii / Prin Halele Centrale? / Că eu prin Transilvanii, / Doar în cafeaua ceștii / Îmi mai ghicesc Ploieștii / Cântând labuntur anni...”

Desen

Mircea Daneliuc, provincialismul culturii române și ruperea pisicii

Alexandru Petria

Cultura română este una provincială. Și nu mă refer la căutatul autorilor prin cărțile de identitate după locul nașterii și ultimul domiciliu, la vetustețea unor texte care ar vrea să fie aplaudate ca noi găuri în cer, reinventări, altfel cu aplomb, ale formulei apei, nu, am în vedere lenea gândirii, simplificatoare și nedreaptă, recursul comod la tipare.

Un tipar de unde nu sunt semne că o să iasă criticii literari ce întocmesc topurile oficiale, măcar precum balenele din ocean după aer, ca să nu se asfixieze în autosuficiență, este cel în care, dacă o personalitate și-a dobândit un nume într-un domeniu, dar activează extraordinar și în altul, latura așa-zis secundă este ignorată, dacă nu percepută superficial, fușerit, ca o bifare mecanică a agendei - să fie. Cazul Mircea Daneliuc are puterea exemplificării. Marele regizor de film este și un prozator de linia întâi.

Cu săptămâni în urmă, la o prezentare a cărților mele la Bistrița, venind vorba despre carențele receptării literaturii române contemporane, Liviu Antonesei l-a adus în discuție pe Daneliuc și proza sa. Intelectualul ieșean nu a pregetat să afirme că ne aflăm în fața unuia dintre cei mai importanți prozatori ai generației '80. Altminteri, pe blogul lui, mai înainte, Antonesei a afirmat: „În opinia mea, este destul de greu să excelezi și într-un singur gen de artă. Dar să o faci în două genuri atât de diferite ca manieră de manifestare a creativității - singurul lucru comun fiind în fapt povestea, dar asta este comună și vieților noastre, pînă la urmă! - chiar nu este la îndemîna oricui. Lui Mircea Daneliuc îi este.” („Mircea Daneliuc, magician, artist și rebel”, <http://antonesei.timpul.ro/2012/01/28/mircea-daneliuc-magician-artist-si-rebel/>). Și cum nimic nu este întâmplător în lume, Antonesei i-a reeditat recent regizorului convertit la literatură, la editura pe care o conduce, „Adenium”, romanul „Pisica ruptă”, prilejul acestor rânduri, primul din cele 11 volume de proză și teatru publicate din 1997 încoace. Din start, în „Pisica ruptă” sare în ochi verva autorului, scrie în draci, o forță impetuoasă centrifughează cuvintele. E aceeași tăietură nervoasă ca în filmele lui, care te subjugă și te provoacă să gîndești, n-are cum să te lase indiferent, ori îl înjuri, ori îți place, călduțul n-are loc în pagini, aceeași atenție la detalii, asezonată cu ironie, cinism și sarcasm. Pe coperta a IV-a a romanului, Cornel Ungureanu găsește umor în text și „un har al replicii pe care puțini îl au”. Dacă în privința umorului mă despart de reputatul critic timișorean, subscriu la concluzie: „Pisica ruptă, carte a excepționalelor portrete, poate fi considerată o substanțială contribuție la istoria politică a deceniilor al optulea și al nouălea”. Ioan Groșan diagnostichează cu

acuratețe, tot pe coperta a IV-a:

„Binecunoscutul sarcasm cinematografic al regizorului se convertește cu o siguranță uimitoare într-un sarcasm epic pe care nu mă sfîesc să-l numesc, în cele mai bune momente ale sale, celinean”.

N-o să dau un rezumat al story-ului „Pisicii rupte”, personajul principal fiind de identificat în cineastul Daneliuc, care a avut curajul să-și depună carnetul de partid în fața Suzanei Gădea, președinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste, gest de dizidență fără echivoc. Găsiți amănunte despre lupta pentru a-și regiza filmele, lupta cu cenzorii comuniști și cu diverse personaje post-decembriste. Amatorii de dezvăluiri și picanterii n-o să rămână dezamăgiți.

„Surâdeam și mestecam în gură zațul leșios al umilinței, vinovăția rușinată de-a fi sărac și de-a veni dintr-un loc bătut de Dumnezeu cu uitare și netrebni, unde, ca rîma-n gunoi, mi-era dor să mă-ntorc.”, spune autorul lehamisit de semeni. Ruperea pisicii e neacceptarea compromisurilor, a tăcerii, când „ștabii sunt castrați de simțire și acela dintre ei care nu e încă lichea devine”. Prozatorul afirmă în prefața actualei ediții: „Reeditarea acestei cărți a fost mereu problematică. Ultima încercare nereușită am făcut-o la Curtea Veche. Presupun că există două motive, cel puțin la fel de stupide. Mai întâi, la apariția ei, s-au găsit lăutari literari preocupați doar să decodifice numele existente în text, spre a le face în felul acesta o bucurie și altor semeni mai triști, dar fără a-i surprinde mesajul. Mi-am dat seama că sunt martorul indecent al unei plăceri secrete exercitată în public. În rest, aproape nimic despre blestemul și blestemații culturii Pupincu, deși prea multe cărți de sertar sau cu aceeași preocupare n-au abundat, cu tot optzecismul. Iertată să-mi fie părerea, dar anii '80 în cinema mi se par cu mult mai bine situați decât cei literari, nu numai valoric, dar și ca demers. S-ar putea ca totul să nu fie decât o năstrușnicie înregistrată de către un grupuleț la Oficiul de Inventii și Mărci și așa va rămâne, nu mai e nimic de făcut: optzecismul nu-i decât de citit. Îi doresc mult noroc. Sunt foarte mulțumit că despre stil, limbaj și celelalte nimicuri epice - ca să revin la carte -, cei de la care avusesem câteva expectații și-au propus a vorbi cu alte prilejuri și au ațipit. Păstrez speranța că mă adresez unei generații de comentatori mai proaspătă și, cine știe?, poate mai hărăzită”. E ceea ce sper și eu în ce privește comentatorii!

Dan C. Mihăilescu a opinat interesant într-un articol despre Daneliuc, via „Pisica ruptă”: „Nu mai știu cum se numește vechiul procedeu retoric al definirii prin negație: nu se știe ce este un lucru, dar se știe precis ce

nu este el. Ai zice că, tot așa, există oameni care se autodefinesc în chip esențial nu atât prin ceea ce construiesc, cât prin ceea ce desființează. Prin negare, prin atac, prin luptă și dezintegrarea celuilalt. (Atenție: vorbesc despre oamenii de valoare și nu despre demotorii de profesie/semidoctii invidioși, săpători, misologi și nihilisti numai atunci cînd nu le pică lor ceva.) La acest fel de autodefinire și autoimpunere prin acizi asistăm în cazul lui Paul Goma, de exemplu, în mod flagrant, dar și - mai subtil - la Alexandru George: așezarea (nu știu cît de spontană și cît deliberată) împotriva curentului general de opinie. Impulsul cu pricina a fost în bună măsură definitor pentru o psihologie retractilă precum I.D. Sîrbu, dar și pentru o natură complexată și compensată jandarmerește, precum Eugen Barbu. (Un caz aparte ar fi, aici, Arghezi, strălucind deopotrivă în encomion și injurie, în lingușire, odă și blestem, în pamflețul crîncen.) „Acesta e constanta fluxului scriitoricesc al lui Mircea Daneliuc. După cum a observat Ana Blandiana la prima apariție a volumului, la editura „Univers”: „Mircea Daneliuc e omul care nu poate fi înfrînt”. Dacă e dat afară pe ușă, se reîntoarce pe geam și, deși se plînge de oboseală, de sictireală, pulsează energie în text, consemnează exersând scriitura împotriva uitării: „Am, totuși, ceva în urmă care nu-mi pot lua. Dacă or să reușească să mă curețe și pe toată lumea o s-o doară-n fund, înseamnă că nici pe celelalte (filme, n.n. A.P.) nu trebuia să le fac aici. Mi-am pierdut timpul. O să continuu să-l invidiez pe Caragiale pentru mătușa de la Berlin” și “N-ai să vezi niciodată o furnică moartă de oboseală. Nici strivită. Otrăvită, da!”

Rebel și uneori nemilos de franc, după paravanul de filme și literatură, Mircea Daneliuc iriază salutar și constant verticalitate de caracter, antidot la supușenie, prostie.

Verticalitatea unuia care n-a făcut pe el cînd a rupt pisica!

scriitori afirmați după 1989

Anamaria Beligan și
comedia umană

Alex. Ștefănescu

Cea mai frumoasă australiancă este o româncă: Anamaria Beligan. Părinții ei, Radu Beligan și Dana Lovinescu, au făcut-o într-un moment de inspirație.

Ca fiică a unui actor respectat și iubit de toată lumea, care și azi, la 95 de ani, joacă roluri principale în spectacole de mare succes, aplaudate minute în șir, Anamaria Beligan putea să trăiască o viață întreagă fără griji, la umbra ocrotitoare, de eucalipt, a tatălui ei. Iată însă că a preferat să-și facă o viață pe cont propriu, departe de locul în care s-a născut, pe cealaltă emisferă a planetei. În 1982, la numai un an după absolvirea secției de regie film a Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale”, a părăsit România și s-a stabilit în Australia. Ne trebuie multă imaginație ca să ne-o reprezentăm trăind acolo, la mii de kilometri distanță de noi, pe exact partea opusă a Pământului. Din cv-uri și din interviurile acordate unor ziariști, ca și din fotografiile apărute în presă, reiese că are două fiice, Katharina și Dana, la fel de frumoase ca ea, o grădină nu prea întinsă, cu gazon, în stil englezesc și o bucătărie modernă în care se preface, destul de convingător, că este o gospodină pasionată.

S-a născut la 15 noiembrie 1958 în București, dar în notele bio-bibliografice din cele mai recente cărți nu-și mai menționează data nașterii, probabil din cochetărie. Are un masterat în lingvistică, luat la Universitatea Monash din Melbourne, și lucrează ca regizor și scenarist la Melbourne și ca profesor la Australian Film, Television and Radio School, la Sydney. Scrie direct în engleză. Scrie, probabil, și în română, dar când își traduce textele englezești în limba maternă o face în colaborare cu Dana Lovinescu.

Specialitatea ei sunt romanele și proza scurtă, toate alerte și stranii, deloc asemănătoare cu ce se scrie în prezent în România. Unii ar putea să considere că, din cauza sfericității Pământului, Anamaria Beligan trăiește cu capul în jos în raport cu noi, deși n-ar fi exclus ca, în realitate, noi să fim cei care trăiesc cu capul în jos în raport cu ea. În România vine rar și fugitiv, ca să-și vadă tatăl, ca să lanseze câte o carte sau ca să provoace în rândul bărbaților câte un *coup de foudre* pe care îl va evoca sarcastic în viitoarea ei carte.

Imaginea scriitoarei, din perspectiva celor care trăiesc în România, este incompletă și nebuloasă. Personajul nu se dezvăluie decât în mod capricios, iar colportajul pe care românii îl practică dezinvolt, cu talent, nu funcționează bine în acest caz, din cauza mărilor și oceanelor care despart România de Australia.

Pe de altă parte, cărțile, precar difuzate, nu se găsesc niciodată toate în librării, iar adeseori nu se găsește nici măcar una. Trebuie să dai dovadă de o perseverență de colecționar ca să ajungi să ai pe masa de lucru micul teanc pe care îl formează volumele publicate până acum în România (pentru că de cele din Australia nici nu poate fi vorba):

Încă un minut cu Monica Vitti, proză scurtă, traducere din limba engleză de Dana Lovinescu și Anamaria Beligan, Iași, Ed. Polirom, 1998.

Scrisori către Mona Lisa, roman, versiune în limba română de Dana Lovinescu și Anamaria

Beligan, Iași, Ed. Polirom, 1999.

Dragostea e un Trabant, proză scurtă, traducere din limba engleză de Dana Lovinescu și Anamaria Beligan, București, Ed. Curtea Veche, 2003.

mamabena.com, roman, traducere din limba engleză de Dana Lovinescu și Anamaria Beligan, București, Ed. Curtea Veche, 2005.

Windermere: dragoste la a doua vedere, roman, traducere din limba engleză de Dana Lovinescu și Anamaria Beligan, Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2009.

O primă remarcă: toate cărțile sunt traduceri. Se poate spune însă că versiunile românești ale acestor cărți aparțin (și) literaturii române, întrucât nu sunt doar traduceri, ci reconstrucții lingvistice, la care a participat autoarea însăși.

Anamaria Beligan este prezentă și în volume alcătuite prin însumarea contribuțiilor mai multor autori:

Chef cu femei urâte. Cele mai bune povestiri 1995-1996, o antologie de Dan-Silviu Boerescu (selecție, prefață, aparat critic), București, Ed. Allfa, 1997 (*Bilet pentru Ninive*, pag. 31-51).

Cartea cu bunici, volum coordonat de Marius Chivu, București, Editura Humanitas, 2007 (*Larger than life*, pag. 37-40).

Tovarășe de drum. Experiența feminină în comunism, volum coordonat de Radu Pavel Gheo și Dan Lungu, Iași, Ed. Polirom, 2008 (*Halatul Veronicăi*, pag. 47-62).

Dintr-o mărturisire a autoarei, reiese că ea a început să scrie târziu (dar ce înseamnă „târziu”, când Nina Berberova a debutat ca romancieră la 84 de ani?). Aceasta nu înseamnă însă că a apărut în fața cititorilor ca o prozatoare deja formată, așa cum ar fi fost de așteptat. De altfel, în general, în evoluția ca scriitoare a Anamariei Beligan nimic nu pare stabilit pentru multă vreme. Prozatoarea îi ia mereu pe cititori (și probabil se ia și pe sine) prin surprindere, trecând de la un subiect cu care părea deplin familiarizată la unul cu totul diferit și schimbând registrele stilistice cu dezinvoltura cu care o femeie răsfățată încearcă rochii în fața oglinzii. Dacă s-ar afla în situația Șeherezadei, iar captiva pe Șahriar nu neapărat prin ceea ce ar povesti, cât prin modul cum ar povesti. Fermecat (ca un critic literar!) de parada de formule narrative, sultanul ar amâna la nesfârșit execuția povestitoare.

Inventivitate, spirit de observație, imaginație barocă, plăcere de a crea o atmosferă de mister („psihologic”, preciza Dan C. Mihăilescu într-un comentariu critic din revista 22), ca și o perspectivă cosmopolită asupra existenței – toate acestea generează o proză caleidoscopică. Scriitoarea nu se lasă prinsă în plasa unei definiții. Luciditatea, spiritul critic și, mai ales, feminitatea ei *asumată* o fac să fugă de ceea ce devine previzibil.

Și totuși, se poate detecta o constantă în această structură artistică proteică. Este vorba de aptitudinea – și de plăcerea – de a vedea *comedia umană* în aproape fiecare episod al vieții de fiecare zi. Ca și Dumitru Radu Popa, în America, Anamaria Beligan, în Australia, este amuzată, îndeosebi, de ritualurile bunăstării din lumea liberă, pe care a cunoscut-o după ce a trăit, oripilată, într-o țară comunistă. În povestirea *Mai mult ca perfectul subjonctiv* din volumul de debut *Încă un minut cu*

În brațele tatălui ei, Radu Beligan

Monica Vitti, ea face, de exemplu, sesizabil comicul involuntar al sfaturilor date la radio de „specialista în terapie sexuală” care vorbește...

„Ca și când ar fi vorba de chiftele. Atât de direct, cu atâta simplitate, cu atâta seninătate! Îi e gura plină de atâta suculentă convingere! Ce măș face fără vocea ei care-mi alină exasperarea acestei curse interminabile prin jungla de case din prefabricate a gândurilor mele în miez de dimineață?”

Și iată încă un exemplu, de data aceasta din cea mai recentă carte a Anamariei Beligan, romanul *Windermere: dragoste la a doua vedere*. Secvența pe care o reproduc în continuare ar putea fi intitulată *Comedia întreținerii gazonului* și este atât de bine scrisă încât n-ar fi deloc o exagerare să o comparăm cu scene din romanul *Suflete moarte* al lui Gogol (de exemplu cu aceea a încercărilor de a prinde o găină într-o curte, pentru pregătirea mesei destinate revizorului):

„De fiecare dată când intra pe poarta părginită a grădinii, Yvonne îl găsea pe domnul Pantazopolos în patru labe, plivind buruienile din peluza-i imaculată. Era o muncă de Sisif, cum prea bine explica domnul Pantazapolos, căci vântul dinspre nord aducea vara semințe zburătăcite de *Juncus buffonicus* și *Agropyrum repens*, care se împlântau în solul fertil al domului Pantazopolos, încolțeau și se întindeau în toate direcțiile, cu forța unei invincibile armate, bătându-și joc de efortul lui neconținut și pângărind, cu perversă bucurie, mult iubitul lui gazon englezesc, atât de verde, de neprihănit și de senzual.

Gazonul lui englezesc! Rodul dragostei de-o viață, realizarea lui cea mai de seamă, mica lui capodoperă. Între ea, capodopera, și el, autorul, exista o indestructibilă legătură. Care dăinuise dincolo de relațiile avute cu femeile din viața lui – mamă, nevastă, amante, fiică. În vreme ce trupurile mamei și nevastei de mult se descompuseră în fărâmișorul sol australian, gazonul lui se păstrase viu, ademenindu-l zilnic prin șoapte seducătoare și porunci imperioase, prin capricii și nevoi cărora el le răspundea prompt, trudind din zori până-n amurg, ca un prea umil sclav.

Își atașase, prin mijloace proprii, un soi de monoclu în dreptul ochiului stâng, singurul care încă mai funcționa, cu treizeci la sută din

capacitate. Un monoclu cum purtau cămătarii, medicii legiști sau filateliiști în filmele hollywoodiene din anii patruzeci.

Deplasându-se încet, în patru labe, pe vasta peluză, scrutând cu un singur ochi, centimetru pătrat cu centimetru pătrat, trupul sacru al gazonului, smulgând cu degete chircite, ca niște gheare, orice intrus alogen și dușman – amorez și războinic, ginecolog și câine credincios, meșter făurar și serv – domnul Pantazopoulos nu încetase s-o uimească pe Yvonne, de când devenise angajata lui. Nu-i fusese niciodată dat să vadă o asemenea meticuloasă și zadarnică străduință.”

Pasajele de acest fel pot fi considerate cel mai înalt nivel atins de autoare în cărțile ei. Ele alternează cu altele, retoric-patetice sau pur și simplu prozaice. Cu alte cuvinte, sagacitatea feminină, cu inflexiuni mefistice, lasă locul uneori... pălăvrăgelii feminine – o dovadă în plus că Anamaria Beligan nu fuge de condiția ei de femeie. În paranteză fie spus, ea nu scapă ocazia să fie sarcastică atunci când portretizează bărbați. Dar bărbații, cu cavalerismul lor, privesc cu îngăduință și cu un secret amuzament această formă de discriminare. Am închis paranteza.

Și în proza scurtă, și în romane predomină ca personaje emigranții, apatrizii, turiștii, persoanele aflate temporar în alte țări decât țara lor de origine. Remarcabilul talent al scriitoarei, inteligența ei artistică, orizontul cultural vast o feresc de riscul alunecării în lamentația melodramatică pe tema dezrădăcinării. Peisajul cultural multietnic creează, dimpotrivă, impresia că autoarea privește lumea de sus și că o înțelege în toate manifestările ei.

Epica este de obicei complicată și bine articulată, ca în proza lui William Somerset Maugham. Dar are și o notă de bizarerie și de cruzime, amintind de fantasticul gotic cu care a atras atenția asupra ei englezoaica Daphne du Maurier. Dacă ai fi personaj și nu om real, ți-ar fi frică să înnoptezi sub același acoperiș cu Anamaria Beligan, fiindcă ea ți-ar putea face tot felul de farse sadice, de genul celor pe care i le face o fetiță „angelică” din *Mai mult ca perfectul subjonctiv* profesoarei ei de engleză:

„Copil fiind, am încercat toate păcălelile pe pielea lui *Madame*: lipici pe scaunul pe care avea să se așeze, dulceață de afine în șoșoni, melci pisați în buzunarul paltonului de astrahan, broaște moarte în poșetă, râme în cafea [...], nu mi-a scăpat nici unul din aceste renghiuiri.”

În plus, puștoaica îi aplică profesoarei pe spate o mic pancartă pe care scrie „A-ho, a-ho, ați văzut un cal maro?”, și asta chiar în timpul vizitei la București a liderului comunist Janos Kadar, ceea ce duce la arestarea profesoarei de către agenții Securității.

O povestire ilustrativă pentru inventivitatea epică a autoarei, dar și pentru o anumită neverosimilitate a istorisirilor este *Juanito cuceritorul* din același volum *Încă un minut cu Monica Vitti*. Narațiunea este concepută ca un dialog telefonic între un necunoscut, Juanito, originar din România, aflat în pragul sinuciderii, și reprezentantul unei fundații care acordă asistență (morală, psihologică) celor aflați în momente de deznădejde și tentați să-și pună capăt zilelor. Acest Juanito povestește că în școala primară a avut-o colegă pe fiica unui demnitar comunist, Georgiana-Daniela, pe care a urât-o cu pasiune, din adâncul ființei lui. Avea față de ea aversiunea unui *paria* față de cineva care face parte din protipendadă și își afișează, involuntar, în orice împrejurare, mulțumirea de sine. Trec anii, Juanito se expatriază, află despre sine, cu prilejul unui control medical, că secretă o spermă de bună calitate și, în consecință, devine un foarte solicitat donator de spermă

(trebuie spus aici că scriitoarea face ce face și în aproape fiecare dintre istorisirile ei evocă într-un fel sau altul sexualitatea). Urmează numeroase alte întâmplări, revărsate în paginile cărții ca dintr-un corn al abundenței epice, iar la un moment dat Juanito află, stupefiat, că printre femeile de pe planetă însămânțate cu sperma lui se află și Georgiana-Daniela; ea a dat naștere unei fetițe care seamănă atât cu el, cât și cu ea, unind definitiv, printr-o sinteză perfectă, femeia detestată cu cel care a detestat-o. Drept urmare, bărbatul hotărăște să se sinucidă.

Întâmplări la fel de bizare sunt povestite în volumul *Dragostea e un Trabant*. În *Sarea pământului* este vorba de o întâlnire de două ore dintre un miner din România și regina Angliei, întâlnire organizată, la cererea acesteia, de Nicolae Ceaușescu însuși. Interlocutorul reginei, „nenea Zaharia”, devine în mediul muncitoresc din care provine un personaj legendar. Apoi, emigrat în Australia, el este idolatrizat de vagabonzii printre care își duce viața (vagabonzi căroro Anamaria Beligan le evidențiază, nu se înțelege din ce cauză, o anumită frumusețe morală, ca Maxim Gorki în *Azilul de noapte* sau Eugen Barbu în *Groapa*). La 37 de ani de la memorabila convorbire, „nenea Zaharia”, instalat acum într-un cărucior de paralizic împins de un voluntar, trăiește un moment apoteotic: venită în vizită în Australia, regina Angliei îl... recunoaște în mulțimea adunată să o aclame:

„Regina se opri în loc și-și deschise poșeta, de unde scoase o pereche de ochelari bifocali.

– Nu se poate! E... e... e... nimeni altul decât nenea Zaharia! exclamă ea.

Emoția o făcu să scape din mână florile de crin, dar nimeni nu observă, căci toate privirile, obiectivele și binocurile se îndreptară către omul din cărucior.”

Dragostea e un Trabant, povestirea de la care s-a împrumutat titlul volumului, aduce aminte, deopotrivă, de povestirea *La Țigănci* a lui Mircea Eliade și de filmele cu țigani ale lui Emir Kusturica. Aventură exotico-erotică în mediul țigănesc, incandescentă a trăirilor, atmosferă magică, dar, ca notă particulară, și sarcasmul de bună calitate practicat cu virtuozitate de Anamaria Beligan.

Romanul *Scrisori către Mona Lisa* are de suferit din cauza unui hiperrealism care tinde să transforme narațiunea într-un reportaj despre viața emigranților din țările est-europene dinainte de 1989 în lagărele de emigranți din Germania de Vest (experiență a autoarei, insuficient transfigurată artistic). Romanul *mamabena.com*, arborescent, captivant, cu elemente de roman polițist, evocă lumea emigranților români din Australia, dar și satul românesc, cu străvechea sa civilizație distrusă de regimul comunist. Iar romanul *Windermere: dragoste la a doua vedere*, capodoperă a autoarei, cuprinde epopeea eroi-comică, dar și de o răscolitoare tandrețe, a iubirii dintre vârstnica Yvonne și rafinatul William.

Romanul ar putea fi rezumat (ironic, în stilul autoarei) astfel:

„Ah, ce bine ar fi fost dacă (murmura uneori [Yvonne] în sine ei)...

Ce bine ar fi fost dacă...

Dacă William și-ar fi lăsat mustață. Subțire, tunsă scurt, îngrijită cu mîgălă. Cu o undă de apă de colonie și o vagă aromă de ceai Prince of Wales. Ce completare firească a virilității lui discrete dar incontestabile! Cât de perfect ar fi fost totul, dacă William și-ar fi lăsat mustață. Întregul univers ar fi intrat într-o divină rezonanță.”

Și William, parcă ghicind dorința adoratoarei lui, își lasă la un moment dat mustață. Iar universul intră, bineînțeles, într-o divină rezonanță. ■

Anamaria Beligan

Hermeneutica parabolilor lui Iisus (II)

Theodor Codreanu

Totuși, parabilele lui Iisus sunt altceva decât învățăturile orientale și decât parabilele veterotestamentare: sunt *parabile în acțiune*, directe, încât, s-a spus că Iisus însuși este o „parabolă în acțiune”.

Apostolii (v. Matei, Marcu, Luca), nedumiriți, la un moment dat, pun întrebarea: *De ce le vorbești în parabile?* Chiar și lor uneori, nu doar *celorlalți*. Limbajul parabilei, deși de ambianță iudaică, „ar avea sens mai degrabă într-un mediu neevreiesc”. Exegeții biblici au motivat prin „programul «universalist» al evangheliștilor”. Mântuitorul motivează astfel: „Vouă vă este dat să cunoașteți tainele împărăției lui Dumnezeu, dar celor din afară li se fac în parabile și să nu înțeleagă, ca nu cumva să-și revină și să li se ierte.” (Marcu 4, 11-12). Parabola tradițională era clarificatoare. Iată însă că Iisus pare să provoace un „scandal teologic”, „elitist”, împărțind publicul în două: cei *dinăuntru* și cei *din afară*, ultimilor parabilele trebuind să le rămână *opace*, ca un fel de pedeapsă „a massei israelite” „cu enigme insolubile” (Robert Farrar Capon), ceea ce contrazice „stilul hristic în genere” și „o sumedenie de alte texte” din Evanghelii. De aici, s-a ivit și se ivește ispita interpretării elitist-ghostice, transformând creștinismul din *exoteric* în *esoteric*. Andrei Pleșu se ferește să crediteze orice intenție *esoterică* lui Iisus și apelează la balansul logic, *dilematic*, între cei *dinăuntru* și cei *din afară*, evitând, în același timp, „disjunția drastică” dintre cele două categorii a unor gânditori și teologi. S-a vorbit de „cruzimea” lui Iisus, scandaloasă din punct de vedere teologic (T.W. Mason). Principala cauză ar fi că iubirea nu „menajează”, Mântuitorul nefiind un „animator popular euforic”. Ucenicii sunt scutiți de parabile, acestea trebuind „să-i descurajeze pe «neinițiați»”. Dar invocarea etichetei *neinițiați* nu alunecă elegant pe lângă *esoterism*? Există o teologie esoterică a creștinismului, de la templeieri și catari până la „feminismul” teologic postmodernist, „recuperator” al unor evanghelii necanonice (după Toma, după Iuda). Andrei Pleșu se străduiește permanent să nu ajungă până acolo, chiar și atunci când constată că Iisus face distincție și între ucenici. Anumite taine sunt împărțite doar lui Petru, Iacob și Andrei. Pentru momentul Schimbării la Față, ia ca martori doar pe Ioan, Petru și Iacob (Matei 17, 1). Iisus îi găsește pe discipolii „esoterici” la fel de obtuzi precum cei „din afară”: „Încă nu înțelegeți, nici nu pricepeți? Atât de împietrită vă este inima? Ochi aveți și nu vedeți, urechi aveți și nu auziți.” (Marcu 8, 17-18). Ba, mai mult, se poate ca, uneori, „cei din afară” să înțeleagă iar „cei dinăuntru”, nu.

În fața unor asemenea „contradicții”, filologia hermeneuți s-au îndoit de autenticitatea textelor. Andrei Pleșu optează pentru „cruzimea” hristică: „El nu oferă, acolo unde ceea ce oferă nu e primit sau măcar așteptat. Nu dă, fără o garanție de *receptivitate*.” Și asta nu din calcule negustorești, „ci pentru că știe că ceea ce are de oferit nu are nicio valoare dacă nu răspunde unor nevoi și întrebări vii. Iisus nu e «disponibil» decât când întâlnește, în oglindă, o disponibilitate simetrică. «Cruzimea» răspunsului Său e, prin urmare, ea însăși o parabolă.”

Mă întreb dacă explicația cu ideea „disponibilității” iese cu adevărat din sfera unei „negocieri negustorești”, dacă nu cumva încă n-am ieșit din capcanele, negate, ale esoterismului de tip gnostic. În realitate, ceea ce le reproșează Iisus ucenicilor nu e că „nu înțeleg”, că nu se lasă *inițiați*, ci că au simțurile și inima *împietrite*, că *nu iubesc*,

altfel spus, rămânând în *mit*, „disponibili” a se solidariza sub spectrul *toți-contra-unu* (Girard) sub semnul *victimei ispășitoare*, care este „legea” tuturor miturilor și a religiilor precreeștine și postcreștine. De aici spaima stihinică a lui Petru, gata să se lepede de Iisus în ajunul jertfirii/răstignirii. De aici groaznică frică a lui Iuda, vânzătorul, căruia nu-i rămâne decât păcatul suprem - *moartea sinucigașă*. Or, venirea pe pământ a lui Hristos este pentru a pune capăt pseudojustiției mitice și iudaice, fundată pe *victima ispășitoare*. Iisus se coboară kenotic ca Paraclet, ca „avocat” al tuturor victimelor ispășitoare. Acesta este *sensul* adânc al Iubirii creștine, terțul tainic inclus (Treimea) care se focalizează în toate parabilele lui Iisus. Din păcate, Andrei Pleșu valsează cu mare eleganță speculativă pe lângă *arheul* din poveste. I-au lipsit, din ecuație, Sfinții Părinți și Dumitru Stăniloae, dar și Eminescu: „Învățăturile lui Buddha, viața lui Socrate și principiile stoicilor, cărarea spre virtute a chinezului Lao-tse, deși asemănătoare cu învățămintele creștinismului, n-au avut atâta influență, n-au ridicat atâta pe om ca Evanghelia, această simplă și populară biografie a blândului nazarinean a cărui inimă a fost străpunsă de cele mai mari dureri morale și fizice, și nu pentru el, pentru binele și mântuirea altuia. Și un stoic ar fi suferit chinurile lui Hristos, dar le-ar fi suferit cu mândrie și dispreț de semenii lui; și Socrate a băut paharul cu venin, dar l-a băut cu nepăsarea caracteristică virtuții civice a antichității. Nu nepăsare, nu dispreț: suferința și amărăciunea întreagă a morții au pătruns inima mielului simțitor și, în momentele supreme, au încolțit iubirea în inima lui și și-au încheiat viața pământească cerând de la tată-său din ceruri iertarea prigonitorilor. Astfel a se sacrifica pe sine pentru semenii săi, nu din mândrie, nu din sentiment de datorie civică, ci din iubire, a rămas de atunci cea mai înaltă formă a existenței umane, acest sâmbure de adevăr care dizolvă adâncă dizarmonie și asprimea luptei pentru existență ce bântuie natura întreagă”. *Sâmburele de adevăr*, iată esența mesajului hristic.

Hermeneutica lui Andrei Pleșu este o încercare, totuși, de apropiere de acest *sâmbure de adevăr*. Ce-i drept, riscând să spună mai mult decât spun, în realitate, parabilele, dovadă, probabil, a lecturii eseist-naratologice. Dar să revin la disimetria *afară / înăuntru*, care, subliniază autorul, nu opune pe inițiați neinițiaților, ci pe disponibili indisponibililor. „Indisponibilitii” ar fi cauza *mâniei* lui Iisus din texte ce ar putea apărea ca necreștinești celor care cultivă un creștinism de „babe pravoslavnice”, „flasc”, „bolând”, „democratic” și sentimental. Iubirea lui Hristos „E de față pentru *toți*, dar nu pentru *oricine*. Și, în orice caz, nu pentru cei care n-o pricep, n-o doresc, n-o suportă.” Exterioritatea biciuită de Iisus „nu e aceea a universului creat, ci a creaturii care a căzut în *starea de exterioritate* în raport cu Creatorul ei” *Căderea în lume* era, la Heidegger, fără conotații negative, ci un *dat ontologic*. La filosoful german, angoasa e legată direct de *moarte*, ca inevitabilă. În schimb, „Insul credincios *știe* încotro. Nu moartea, ci reînvierea, *parousia*, a doua venire a lui Iisus constituie orizontul existenței sale. Angoasa este înlocuită astfel, cu o stare de *veghe orientată*.” Andrei Pleșu amintește de modul cum a eliminat ispita esoterismului Sf. Augustin, în secolul al V-lea, apelând la diferența consacrată de teologii alexandrinii între *psychikoi* și *gnostikoi*, primii fiind cei care sunt hrăniți cu *lapte*, ceilalți – cu *carne*, referința hristică ierarhizându-i pe credincioși în două stadii de evoluție

spirituală, care ar fi drumul de la credința *simplă* la cea *profundă*, ghidată de Duhul Sfânt. Ceea ce înseamnă că, în termeni rabinici, asupra primilor se revărsă *dreptatea*, pe când asupra celorlalți – *iubirea*. Însă o netă disjunție între *dreptate* și *iubire* comportă riscuri care ne întorc spre un esoterism mascat. Andrei Pleșu încearcă să iasă din noua *dilemă* „demitizând”, cu argumente textuale, faptul *idealizării* copilului în ecuația creștinismului. Versete precum cel din I Corinteni 14, 20 o confirmă: „Fraților, nu fiți copii în gândire; în răutate, da, fiți prunci, dar în gândire fiți desăvârșiți.” Ceea ce nu contravine pasajelor binecunoscute din Matei, Luca, Marcu, focalizate pe inocența copilăriei: „Cel ce nu va primi împărăția lui Dumnezeu ca un copil, nu va intra în ea.” (Marcu 10, 15). Și, de precizat, nu contravine din perspectiva *organicismului* creștin, trecut *arheic* în gândirea eminesciană, de pildă. Poetul invocă pericolul *infantilismului* în toate sferele existenței umane și sociale, apelând la imaginea cireșelor cu cozile răsucite spre a se coace înainte de vreme, prezentate ca „trufandale” de unii grădinari lacomi de câștig, dar lipsite de *viața sâmburelui*, a „sâmburelui de adevăr”, acel *terț tainic inclus* din parabilele lui Iisus, ieșire din gândirea dilematică, din ceea ce Eminescu a numit *antiteze monstruoase*. În terminologia lui Girard, *dublul monstruos*.

Acestea fiind premisele hermeneuticii parabolilor hristice la Andrei Pleșu, autorul poate trece la tâlcuirea lor, optând pentru treizeci și patru dintre ele, recapitulate într-un *Indice al parabolilor lui Iisus*. Are a se confrunța, așadar, cu logica dublului referențial din gândirea *dilematică*. Grăitor e faptul, dacă nu tulburător prin coincidență, că Andrei Pleșu apelează la simbolismul celor două mâini din pictura lui Correggio, din Muzeul Prado, *Noli me tangere*, în care Iisus „oprește, cu mâna dreaptă, elanul Mariei Magdalena, dar o convoacă, prin gestul mâinii stângi, spre un traseu anagogic.” La interpretarea picturală a lui Correggio, Leopold Fonck adăuga „esoterismul” comorilor care s-ar afla ascunse în unele biserici printr-un decor special: „Parabilele seamănă cu un asemenea decor, cu o imagine anume gândită pentru a conspira și deconspira în același timp o comoră ascunsă.” De aici sursa *ambiguității* în gândirea dilematică, pe care a încercat-o și Nicolae Manolescu în „hermeneutica” *Istoriei critice a literaturii române*, cu stranii rezultate ținând de exclusivismul logicii binare, de tip cartezian. Tot la un artist plastic a apelat și Nicolae Manolescu, și tot la simbolismul mâinilor: e vorba de o litografie a lui Maurits Cornelis Escher, *Mâini care desenează* (1948). Două mâini care își desenează reciproc mâncile cămășii, într-o simetrie a *parității*. La Correggio, simetria este a *contrariilor*, deci mai complexă, de unde și sporul de ambiguitate care-i permite lui Andrei Pleșu să se miște familiar într-o gândire *dilematică*. Dar primejdia *rupturii* logice rămâne în ambele cazuri. În *Istoria „canonică” a literaturii române* (2009), invocam experimentul celebrului neuropatolog american Wilder Graves Penfield (1891 - 1975), care a întrerupt, la un pacient, legătura neuronală dintre emisfera dreaptă și cea stângă. Efect straniu: pacientul a început să se agreseze cu o mână și să se apere cu cealaltă. În gândirea dilematică, primejdia există dacă nu se realizează saltul într-o logică ternară. Riscurile le-am semnalat în cazul *Istoriei...* manolesciene. Cert e că Andrei Pleșu e cu mult mai avertizat de primejdii.

Nu întâmplător radiografierea parabolilor începe cu *evidența luminoasă*, temă a parabolilor despre „făclia sub obroc” (Matei 5, 15-16, Marcu 4, 21, Luca 8, 16; 11, 33) și „cetatea de pe munte” (Matei 5, 14). Făclia nu se aprinde spre a fi pusă sub obroc sau sub pat, ci în sfeșnic, iar cetatea de pe munte nu poate fi ascunsă nici ea. Aceste două parabile ar constitui „rețeta” tuturor celorlaltele: simultaneitatea *ascundere / dezvăluire*: „ele sunt irumperea invidenței pe scena

evidenței imediate și reșezarea evidențelor, «de-lasine-înțelesurilor» în întinericul sensului lor secund, germinativ.” Dar folosirea termenului *rețetă* e din arsenalul naratologiei. Nicolae Manolescu apelează la concept pentru a fixa cele trei scheme/stiluri naratologice în roman: *doric*, *ionic* și *corintic*, preluându-le, mai mult sau mai puțin tacit, de la Albert Thibaudet. Ne situăm, așadar, pe teritoriul canonului literar laic, nu pe cel teologic. De aici și confuzia asupra termenilor *dogmă*, *dogmatic*, conotați negativ de Andrei Pleșu ca într-o schematizare de ordin estetic sau moral, când, în realitate, *dogma* este *arheală* în gândirea teologică, așa cum a înțeles-o exemplar și un filosof adevărat ca Lucian Blaga (v. *Eonul dogmatic*), dar și în spațiul esteticii de către Ion Barbu (v. *Oul dogmatic*), autorul *Jocului secund* restituind poeziei *canonicitatea* amenințată de avangardism și de modernism.

La drept vorbind, sintagma oximoronică *inevidența luminoasă* aplicată la cele două parabole contrazice orice tentativă spre esoterism și ambiguitate, căci adevărul *nu se ascunde*, ci doar *minciuna*. În consecință, remarcă Andrei Pleșu, nici parabolele nu pot rămâne „pentru totdeauna obscure, refuzându-se înțelegerii «celor de afară»”. Doar fariseii și cărturarii închid împărăția cerurilor „de dinaintea oamenilor” (Matei 23, 13), ceea ce seamănă, observă Andrei Pleșu, cu o răstignire „a intelectului divin pe lemnul limitelor rațiunii omenești”. Iar rațiunea hermeneutică s-a grăbit să dea numeroase interpretări parabolelor. Anticipând inflația, textul evanghelic îl evocă pe Iisus ca fiind „primul hermeneut” al parabolelor, cum se arată însuși, după ce spune parabola semănătorului. Nu cumva e chiar semnul că parabolele nu pot fi lăsate pe seama gnosticilor? Nu cumva parabolele sunt chiar *scoateri-din-ascundere*, în sens heideggerian, și nu *ascunderi*? Andrei Pleșu încearcă să dea o definiție a parabolelor: „Se vorbește despre ce nu știm, în termeni a ceea ce știm.” În consecință, hermeneutica parabolelor îi apare ca o „fenomenologie a inevidenței”: „Parabolele sunt «figuri» ale ascunsului.” Ale „ascunsului” pentru cei care nu văd *Calea* și nu aud *Adevărul*, ratând *Viața*. Piatră de poticnire: „Cu cât numărul celor care nu înțeleg e mai mare, cu atât dezordinea lumii sporește”, încât tocmai „atotștiutorii” sunt cei care

opacizează lumea. Fiind vorba de parabola semănătorului, parabolele însele „sunt sămânța «aruncată» în lume de Iisus”: „Cine nu reacționează achizitiv la «aruncătura» plină de promisiuni a parabolelor este «aruncat în afară» de propria sa obnubilare.”

Parabola copiilor din piețe (Matei 11, 16-19; Luca 7, 31-35) îi pune în prim-plan pe cei care „nu reacționează achizitiv”, pe cărcotași, acei „copii” „care nu se pot juca” fiindcă se cred jucători/judecători, cei rămași, în definitiv, la stadiul infantil, adică *îmbătrâniți* înainte de vreme precum cireșele „trufandale” invocate de Eminescu: „Nu poți fi în același timp și judecător, și jucător, și «abtractor de chintesență», și făptuitor harnic”, conchide Andrei Pleșu, pe bună dreptate. Numai că fariseii și cărturarii aplaudă pe jucătorii/judecători și ironia face că tocmai „boierii minții” din Grupul pentru Dialog Social au aplaudat un asemenea *jucător* și *arbitru* în politica românească, facilitând sporirea „dezordinii lumii” românești, cum ar zice însuși Andrei Pleșu! Parabola copiilor din piețe îl determină pe autorul nostru să conchidă că asemenea „copii” care se cred stăpâni sunt, de fapt, robi (Galateni 4, 1-2; 4, 3). Ei sunt cei care cred că-l pot îndupleca pe Domnul cu jertfe: „Milă voiesc, iar nu jertfă; că n-am venit să-i chem pe cei drepti la pocăință, ci pe cei păcătoși.” (Matei 9, 12-13). Încă o dată Iisus afirmă că el a venit să pună capăt tradiției mitice și religioase, cu mecanismul ei luciferic al victimei ispășitoare. Aceasta e chiar *piatra din capul unghiului*, din parabola lucrătorilor nevrednici ai viei, amintită prin psalmul 118, 2 (Matei 21, 33-46; Marcu 12, 1-12; Luca 20, 9-19). Temelia e în pericol, prin lucrătorii nevrednici, să devină *piatră de poticnire* (Romani 4, 32-33). Robii se substituie adevăratului stăpân: „Nici un stăpân în afară de noi! Rezultatul este transformarea temeliei în piedică și a cheii de boltă în avalanșă zdrobitoare. Ceea ce pentru credincioși e adevăr fondator (Isaia 28, 16), pentru necredincioși e piatră de poticnire (Isaia 8, 14). Iar neglijarea fundației provoacă surparea justițiară a vârfului (cf. Psalmi 84, 11, care asociază adevărul cu pământul - temelia - și dreptatea cu cerul - cheia de boltă).” În această perspectivă deplângea Simone Weil tendința ierarhilor Bisericii de a se substitui lui Iisus. Numai că o asemenea substituie, ispită mai ales în

papalitate, înseamnă ieșire în afara Bisericii care este capul și trupul lui Iisus, adică o comunitate euharistică, amenințând să transforme creștinismul într-o *religie*, cum au atras atenția, între alții, René Girard și Christos Yannaras. În context, grăitoare pot fi parabolele așteptării și ale ușilor închise/deschise.

Note:

- ¹*Ibidem*, p. 27.
- ²*Ibidem*, pp. 30, 31.
- ³*Ibidem*, pp. 35, 37.
- ⁴*Ibidem*, p. 38.
- ⁵*Ibidem*, p. 42.
- ⁶*Timpul*, VI, nr. 81, 12 aprilie 1881, p. 1. Mai putem cita și o altă reflecție asupra iubirii hristice: „De ce Christos e așa de mare. Pentru că prin *iubire* el a făcut cearta între voințe imposibilă. Când iubirea este, și ea este numai când e reciprocă *absolut* va să zică universală; când iubirea e, cearta e cu neputință, ea nu e decât cauza unei iubiri preînnoite și mai adânci încă de cum fuse-nainte”. (*Fragmentarium*, p. 218).
- ⁷Andrei Pleșu, *op. cit.*, p. 44.
- ⁸*Ibidem*, p. 45.
- ⁹*Ibidem*, p. 48.
- ¹⁰*Ibidem*, p. 52.
- ¹¹*Ibidem*, pp. 309-311.
- ¹²*Ibidem*, p. 55.
- ¹³*Ibidem*.
- ¹⁴Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela '45, Pitești, 2008, col. „Sinteze”.
- ¹⁵Andrei Pleșu, *op. cit.*, p. 58.
- ¹⁶Pentru aprofundarea chestiunii, a se vedea și Theodor Codreanu, *Ion Barbu și spiritualitatea românească modernă. Ermetismul canonic*, Editura Curtea Veche, București, 2011, îndeobște capitolul „*Întocmai - dogma*” din partea a doua.
- ¹⁷Andrei Pleșu, *op. cit.*, p. 59.
- ¹⁸*Ibidem*, p. 61.
- ¹⁹*Ibidem*, p. 71.
- ²⁰*Ibidem*, p. 77.
- ²¹*Ibidem*, p. 78.
- ²²*Ibidem*, p. 91.
- ²³*Ibidem*, p. 99.
- ²⁴*Ibidem*, p. 133.

eminescologie

Putină eminescologie

Dumitru Suciu

Eminescologia, ca știință, - afirma abrupt, cu ani în urmă, N. Georgescu (1, 171) - „se naște din refuzul ediției princeps”. Ediție care, întocmită de Titu Maiorescu dintr-un „sintămant de datorie literară”, a stărnit numeroase discuții și nici nu a fost pe placul poetului. E drept, acolo, Maiorescu schițase „efigia lui Eminescu” iar celebra Prefață la ediția d’întâi (decembrie 1883), reluată cu obstinație, s-a impus drept „text canonic” (1, 163). Un Eminescu „nepăsător de soarta lucrărilor sale”, chiar dacă, prin truda sa, limba română primea „o nouă viață” (cum scria, cu îndreptățire, criticul), ieșea în lume cu acel prim volum de Poesii, „construit” de mentorul *Junimii*, opac însă la ceea ce s-a numit „voința auctorială”^{*}).

Însuflind mediul cosmic cu „glasul propriilor gânduri”, poetul nostru, crescut la școala romantismului, un romantic „prin operă și prin existență” (3, 145), rămâne „cel mai cuprinzător suflut al românității” (3, 148). Dar ar fi o eroare (practicată, ce-i drept, lungă vreme) a-l înghesui în formula-

standard. Din stratul romantic, cu numeroase izvoare și afinități, creația eminesciană s-a deschis etapei ființiale. Filosofia eminesciană, hrănită de lecturi întinse, interpretate apăsător-personal, însuflețește poezia; însăși natura se desfășoară ca ființă metafizică și geneza gândirii poetice, observa Eugen Todoran, în „unitate latentă” cu meditația filosofică (4, 5), reverberează cosmic, intimizând pasional, sub pecetea melancoliei, gama suferinței „dureros de dulce”, testând limitele ființiale.

Ca „părinte” al limbii în formare, Eminescu a amprentat sensibilitatea românească, *mantra* poeziilor sale pătrunzând în limba română, scria Edgar Papu. Dincolo de epidemia epigonismelor, de eoul omagial, rămâne de văzut care ar fi efectul real, revalorizant, al infiltrărilor eminescianismului, cu înrâuriri și răsfrângeri asimilate și aplicații deviant-creatoare (epoci, personalități, opere), abandonând eticheta, aplicată ironic-depreciativ, de „educator” romanțios al nației. Eminescologia rămâne locul de întâlnire al unor cercetători pasionați, devoți trudind pe cont propriu, nicidecum o *instituție națională*, cum visa Pompiliu Constantinescu (3, 147). Acea *catedră Eminescu* (v.

RFR, nr. 11/1940) la care se gândea criticul, fără a o restrânge la „un capitol de buget”, rămâne încă un vis și confirmă impasul instituțional în care ne zbatem, în pofida entuziasmelor afixate zgomotos-festivist. Iar în „cerul fermecat al eminescologiei” (3, 146) vom întâlni studii autorizate, rod al unor admirabile strădănitii, dar și „vorbe de clacă”, risipite de nechemați.

*

Dacă „refuzul” ediției princeps (de mare succes, totuși, provocând „uimirea” lui Socec), probată prin reacțiile altor editori, voind, negreșit, un alt Eminescu, a născut *eminescologia* (cum ne spune, apăsător-repetitiv, N. Georgescu), putem vorbi de o *eroare originară*, conchide Theodor Codreanu (5, II, 143), Maiorescu însuși comițând apoi „o trădare” (5, II, 144); nici criticul, în celelalte ediții de care s-a îngrijit (în total 11, cu variațiuni), n-a mai respectat *matricea*, toată lumea considerând că „arhitectura” primei ediții este, indubitabil, opera mentorului *Junimii*. N. Georgescu nu pare a fi de acord cu această îndătinată teză. Întocmind „cu o migală de ceasornicar” (5, I, 116) o *ediție critică synoptică*, „noul benedictin” dezvoltă un (alt) „scenariu probabil”, pornind de la ipoteza că poetul, chiar din anii vienezi, ar fi gândit îndelung Cartea. În plus, se știe, încercând

a așeza opera „în împrejurările ce au produs-o”, urmând linia Perpessicius, I. E. Torouțiu, Gh. Bulgăr, criticul și-a propus să respecte întocmai *voința auctorială*, confruntând migălos truda editorilor. Cert, ediția princeps, o carte rarismă, poartă sigiliul maioreșcian și s-a născut fără acordul autorului, devenind un disputat „obiect de studiu” (6, 48). Iar Eminescu, „peste noapte”, ar accede la statutul de poet național (6, 35), cartea fiind, aflăm, arhitecturată de poet. Să nu ne amăgim. Iată ce anunță, însă, N. Georgescu, șocând: „Volumul se afla în tipografie la data limită de 28 iunie 1883, când Eminescu este scos din viața publică” (6, 24). Bruscu, „paternitatea” maioreșciană devine discutabilă, arhitectura septenară e anulată prin dispariția unei coli editoriale, cartea ar fi avut o structură inițiată iar înlănțuirea textelor, prin definitivarea *Sumarului*, ridică alte semne de întrebare (ocultate, oricum nedezlegate) de vreme ce Maiorescu însuși, îndemnând pe Socec la tipărirea ei, recunoaște și respectă în acea „colecție” de poezii o anume ordine, prestabilită, presupunem („așa cum sunt ordonate”). Intruziunile mentorului junimist (punctuație, ortografie) sunt indiscutabile; nu mai vorbim de corectură. Caragiale era limpede, amintind de „îndreptări, purgări, omisiuni”, ceea ce, din unghi editologic, agravează fapta, potențată și prin prelungita indiferență a lui Maiorescu față de manuscrisele adăpostite în faimoasa ladă eminesciană. Nemulțumit, poetul însuși operase corecturi și completări, asigura V.G. Morțun, doritor a oferi, în 1888, o ediție paralelă (care, ciudat, le ignoră). În plus, solicitat de Maiorescu, Eminescu refuză *intercalarea* altor poeme, motivând că nu are poezii noi, nepublicate. Interesant e că în *Testamentul unui eminescolog*, P. Creția îl recuză pe Eminescu în chip de editor. Obsedat de eufonia stilistică și de himera perfecționismului, cuprins – o spune chiar poetul – „de-adâncă sete a formelor perfecte” (v. *Icoană și privaz*), un volum întocmit chiar de Eminescu ar fi „cu neputință de știut”. „Fiind cum era”, zice memorabil P. Creția, poetul și-ar fi *sărăcit* opera, îndreptând mereu, terorizat de aspectul de „neterminat”, „alterându-i” proporțiile, amânând și respingând – rătăcit în propriu-i labirint – ideea tipării volumului.

Prin grija lui Maiorescu, volumul a apărut, totuși, iscând și întretinând alte jocuri enigmatice. Bunăoară, Dan Toma Dulciu sesiza în grafica volumului „elemente subtile”, relansând chestiunea „ediției princeps” pe masa de lucru a eminescologilor (7, 124). Mai mult, coperta I propune o criptogramă, redată în manieră „steganografică” (7, 124), unii bănuind că acea grafică florală ar „ascunde” numele încifrat al Veronicăi Micle. Dar grafica, spune răspicat Dan Toma Dulciu, nu este originală (7, 121), tipografii de la *Socec*, vădind rafinament, fără a borda textele, preiau „stilul venețian”, cu vădite simboluri criptice. De altminteri, Dan Toma Dulciu încercase să deslușească, într-un volum distinct, „misterele gravurilor ediției Maiorescu” (Editura *Universitară*, București, 2008). E de presupus că iconografia nu respectă, în adecvare, o „schemă logică” de distribuție a poeziilor, ci urmează, mai degrabă, o necesară diversitate de estetică grafică, poate chiar sub control maioreșcian. În acest caz, evident că simbolurile criptice (presupuse), aura enigmatică (întretinută) s-ar fi lovit de cerbicia lui Maiorescu, criticul respingând categoric „prezența” (ascunsă) a numelui Veronicăi Micle pe copertă. Care, însă, nu putea lipsi în „țesătura copertei” (*Cartea ideală*), crede Theodor Codreanu (5, III, 121), poetul mărturisind că are „trei izvoare”, de unde își *culege mintea* (v. *Cărțile*, 1876). Lângă „divinul brit” („prieteni blând al sufletului”), lângă înțeleptul care dezleagă „problema morții” (Schopenhauer, evident) poetul invocă „un alt maestru”, pe care nu-l spune „nimănuie”: „și-apoi mai am cu totul pentru mine / Un alt maestru, care viu mă ține...” Este, categoric, *Ea*, cea care îl învață „mult mai mult”, conchide Theodor Codreanu, chiar dacă poetul, precaut, îi ascunde identitatea: „Nici – el nu vrea decât să-mi șadă-n brață”. Doar forțând demonstrația, putem crede că (în

1876?) deslușim aici chipul Veronicăi. N. Georgescu are dreptate atunci când scrie că editorii, de după Maiorescu, „vor un alt Eminescu decât cel al ediției Maiorescu”, antiteza în discuție fiind cea *academică* (El / Ea), invitând în necurmat dialog, ca „temelie arheică” a *Cărții* (5, III, 122); și atunci ar fi simplu să acceptăm „numele Ei ascuns sub numele Lui în clar” (6, 59), izvodind Cartea la care visa poetul.

Dincolo de fanteziile interpretative, de mare farmec și ingeniozitate, să recunoaștem, n-ar trebui să uităm că eminescologul N. Georgescu are meritul (uriaz!) de a fi pledat, cu o tenacitate de benedictin, în dipticul *Eminescu și editorii săi*, pentru a fi respectată „voința poetului”. Dar, recunoaște prob N. Georgescu, *primul* care a supus unui examen minuțios – prin lecțiuni acrobatoase – punctuația poeziilor eminesciene, cel care „a deschis calea” (8, 21) a fost uitatul I. E. Torouțiu. Învățățul bucovinean, născut la Solca, în 1888, a dovedit vrednicia unui „Hurmuzachi literar” și a fost, în epocă, o autoritate. Ultimul director interbelic al *Convorbirilor literare* (ianuarie 1938 – martie 1944), misiune încredințată de Al. Tzigara-Samurcaș, membru corespondent al Academiei Române (din 1936), a deschis un uriaz șantier, provocat, se pare, de cartea lui D.R. Mazilu (o ediție omagială M. Eminescu / *Poezii și variante*, 1940), „o lucrare ratată”, zicea ferm Torouțiu (8, 33). Evident, N. Georgescu a preluat ștabela, repunând pe tapet chestiunea *voinței auctoriale*, extinzând comparațiile, cercetând edițiile, supuse valului de reforme ortografice („târâncopul ortografic”, după vorba celui, care întocmind și tipărind 13 volume din seria de *Studii și documente literare* [I – XIII, 1931-1936], aducea o ofrandă „zeilor pământeni ai literaturii românești”). Polemist de temut, Torouțiu nădăduia a oferi, în 1949, cu prilejul centenarului nașterii poetului (!), *Exegeza eminesciană. Poeziile antume din punct de vedere filologic*, invocând, într-o scrisoare către Perpessicius, *ajutorul filologic*, adică restabilind textul antumelor („restituirea caracterului hotărât de poet”). Fiindcă, observase Torouțiu, formulând numeroase reproșuri la adresa editorilor (manevrând criteriile personale), se cuvenea să intervenim, în sens reparativ, definitiv, „la fixarea cuvântului, care de la ediție la ediție se schimbă ca nisipul în pustie” (8, 248). Din păcate, „tot ce avem” se rezumă la doctele articole publicate în *Convorbiri*, N. Georgescu și Doina Rizea oferind, în 2002, un pios gest restituitiv (8). Bineînțeles, Torouțiu visa, pe această bază, la o ediție completă și critică, îndemnând la o fructuoasă *cooperare intelectuală* și blamând ideea lui Pompiliu Constantinescu, „nefastă”, zicea (8, 31), cel care propusese înființarea unei *catedre Eminescu* (3, 148). N-a scăpat tirului critic nici G. Călinescu, amendat pentru zelul compilativ, trecând sub tăcere numele contribuabililor. În replică, deși reprobă „strâmbătura de suficiență a unui așa-zis specialist”, Călinescu a ținut cont (tacit) de observațiile lui Torouțiu, încât edițiile ulterioare se îndepărtează „de prima imagine” (1932), constata N. Georgescu. În plus, *legea tăcerii* l-a urmărit pe Torouțiu, ignorat și în *Bibliografia* întocmită de Șerban Cioculescu (1976).

Exegeza eminesciană ar fi „tema spirituală”, nepărăsită, proiect urmat cu o credință fermă, în pofida vremurilor de restriște și izbeliște. În scrisorile către Perpessicius, un amic „încercat” (epistole semnalate de Lucian Chișu și recuperate tot prin strădania lui N. Georgescu și Doina Rizea), Torouțiu, deși recomandă „rețeta timpului scurt” (8, 251) și „cruțarea substanței fizice”, deși nu pierde speranța unei reveniri și nădăduiește în „renașterea Țării” (8, 250), face *calcul istorico-politic* și înțelege că, în noul context comunist, „se va retrage tot ce nu-i pe linie” (8, 249). Era „o epocă de nesiguranță”, scria la 22 octombrie 1947 (8, 248), urma o *crucificare colectivă*. Totuși, încovoiat de greutățile financiare, rezistând „ca frunza pe apă”, înțelegând că soluția ar fi să se dea „de bunăvoie la fund” (ca „lest inutil”), Torouțiu nu va abandona „tema spirituală”; o va termina, dă asigurări, în decembrie 1947, „din topor”

(8, 250) și cere să nu-l uităm pe Eminescu, veghind la „contactul sufletesc” (8, 31) cu marele poet. Din păcate, împrejurările politice „tulburi” și-au cerut tributul și arhiva sa a fost confiscată (în 1953), an în care familia Torouțiu, sub povara acestei lovituri, a părăsit această lume. Vânătoarea erorilor de lecțiune, trudnică, negreșit, a fost înțeleasă de unii drept ocupație de „bieți copști”; așa se pronunțase, hotărât, Pompiliu Constantinescu, de pildă, asupra lui Torouțiu și Murărașu, nefiind scutit, nici el, de ploaia reproșurilor nedrepte (un cronicar *exact*, fără imaginație și fără acces la metafizică, crezând că disciplina criticii literare a fost „creația foiletoniștilor” etc.). Dar o critică mare, de sinteză, va deveni posibilă pe terenul eminescologiei odată cu petulanța lui G. Călinescu, un romantic turbulent, spectaculos, încrezător că „puțină mitologie” nu strică în cazul unui mare creator. Or, experiența eminesciană a redefinit poezia românească, fiind – deopotrivă – gest întemeietor și înnoire revoluționară. Poetul, spunea germanistul Torouțiu, n-a fost „fabricant de asimilări” și s-ar cuveni acum, la scurgerea atâtor ani (60) de la dispariția sa, măcar bucovinenii să-și amintească de contribuțiunile sale (vai, adevăruri „moarte”), necesar a fi vivificate. Dar la noi, observa caustic Pompiliu Constantinescu, „memoria faptelor de cultură e foarte scurtă” (3, 144). După ediția Maiorescu, fixând, tipologic, o primă imagine a poetului, o ediție „norocoasă”, clasicizată (3, 143), de largă circulație, influențând – și prin prestigiul alcătuitorului – răspândirea poeziei eminesciene, ediția Perpessicius, folosind *metoda organică*, restaura, în acel timp, prin scrupul și caznă, *acordul cu textul autentic*, îndreptând grosolane erori de lecțiune. Strădaniile care au urmat, lărgind frontul eminescologilor, vin să confirme, așa cum demult nota Pompiliu Constantinescu (RFR, nr. 4/1940), că manuscrisele eminesciene oferă un atelier „viu de lucru” (3, 131). Rămâne mereu actual îndemnul de *a ne adresa operei*, chestionând-o, fără putința istovirii.

Note:

1. N. Georgescu, *Moartea antumă a lui Eminescu* (1883-1889), Ediția a II-a, revizuită, Editura *Cartier*, Chișinău, 2002.
2. N. Georgescu, *Scenarii de istorie literară* (Ediția princeps Eminescu), Editura *Floare albastră*, București, 2004.
3. Pompiliu Constantinescu, *O catedră Eminescu*, în vol. *O catedră Eminescu*, Antologie, notă editorială și indice de nume de Lenuța Drăgan. Prefață de Mihai Drăgan, Editura *Junimea*, Iași, 1987.
4. Eugen Todoran, *Eminescu*, Editura *Minerva*, București, 1972.
5. Theodor Codreanu, *Eminescu și Cartea* (I-III) (*Pornind de la ediția N. Georgescu*), în *Convorbiri literare*, nr. 3, 4, 5/2013.
6. N. Georgescu, *Studii introductive* la Mihail Eminescu, *Poesii*, ediție critică, studiu introductiv, comentarii filologice și scenariul probabil al *ediției princeps*, de N. Georgescu, Editura *Academiei Române*, București, 2012.
7. Dan Toma Dulciu, *Câteva considerații cu privire la „Ediția primă” a poeziilor lui Eminescu*, în *Studii eminescologice*, nr. 11/2009, Editura *Clusium*, Cluj-Napoca.
8. I.E. Torouțiu, *Exegeza eminesciană*. Antologie, notă editorială și bibliografie de Doina Rizea. Prefață de Nicolae Georgescu. Editura *Floare albastră*, București, 2002.

*) Într-o carte „cu sistem”, crescută într-un „timp îndelung” (2, 5), discutând notele punctuale, tot N. Georgescu restabilește, printr-un efort sisific, *voința auctorială* și ajungea la *formele prime* ale tipăriturilor eminesciene, oferind publicului pe *Eminescu-cel-adevărat*.

traduceri

Christian Bobin

Christian Bobin s-a născut la 24 aprilie 1951 în Creusot. Poet, moralist și diarist. Forma sa predilectă este fragmentul, o scriitură concentrată alcătuită din mici tablouri reprezentative pentru un anume moment. Cărțile sale țin deopotrivă de roman, jurnal și poem în proză. Este autorul a peste cincizeci de volume, apărute la edituri prestigioase. Fragmentele de mai jos fac parte din volumul Souveraineté du vide. Lettres d'or (Gallimard, 2011).

Suveranitatea vidului

Ați fi departe de viața dumneavoastră. Ca întotdeauna, nu-i așa: o stare obișnuită, banală. Corpul ar merge singur spre abis, cu elanul dobândit al vârstei. Și sub prospețimea sângelui, o slăbiciune, niște cenușă. O nostalgie: sulletul. Bolnav, da. Fără îndoială: bolnav. Adevăratul nume al bolii ar fi copilăria. Ca atare, de nevindecă. Ea ar avea și un alt nume: viața. Nu ar fi prin nimic o viață interioară, o stră-viață, o poiană momentan de neatins și în care într-o dimineață limpede, s-ar putea pătrunde. Ar fi o boală, asta e tot, și conștiința pe care ați avea-o despre ea ar fi la fel de bine conștiința insuficienței profunde a oricărui remedii.

Într-o zi, în această absență egală, cronică, ați primi aceste scrisori, trei scrisori. Aparența ar fi cea a unei cărți. Autorul ați fi dumneavoastră, adică un altul. Un trecător. O umbră, îndepărtată. Nimeni.

I

Cărțile. Sunt pe masa mea. Le-am deschis, la întâmplare. Le-am răsfoit. A venit o alinare, de care nu știam că am nevoie. O fericire de a citi, anterioară actului însuși de a citi. O lumină furată de această primă privire, distrată, rapidă. O lumină anticipând lumina îngădită în pagini. Apoi am închis cărțile. Mai târziu. Lectura ar veni mai târziu, mult mai târziu. Noaptea era mai convenabilă pentru a citi, noaptea e mai convenabilă; această egalitate în sfârșit stabilită între întinericul dinăuntru și întinericul de afară. Am plecat. Am mers să mă plimb, am văzut oameni. Mi-a venit ideea să vă scriu o scrisoare, această scrisoare, ideea unei scrisori infinite, fără continuare. Întreruptă, adesea, cum este întreruptă lectura, cum este revocată starea cititorului, starea de absență, de zgomotul unei uși care se închide, de înaintarea bruscă a zorilor, de dezastrul somnului.

Fără îndoială cunoașteți aceste text al lui Valéry despre „Cele două virtuți ale unei cărți”: *Aceasta este lectura. Am putea să-i dăm drept simbol ideea unei flăcări care se propagă, cea a unui fir care arde de la un capăt la altul, cu mici explozii și scânteietii din vreme în vreme.* Acest text ar putea, fără să fie nevoie să schimbăm un rând, un cuvânt din el, să se străduiască să definească nedefinirea iubirii, să delimiteze nelimitarea vieții. Ceea ce nu obține lumină asupra sa decât din propria distrugere. Arsuri. Arsuri continue până la cea, ultimă, a pământului, a frigului pământului asupra corpului.

Noaptea. Crepuscul. Luminile pe sfârșite potolesc în mine o dorință originală de a fi consolată. Dorință anterioară oricărei pierderi, oricărui doliu. Privesc aceste cărți. Pe fereastră, văd pădurea, masa sumbră a copacilor, sprijiniți de noapte. E sfârșitul unei după-amiezi de decembrie. Nu aștept nimic, nu aștept pe nimeni și fără îndoială aici se află adevărata formulă a așteptării: Nimic. Nimeni.

Copilul, cititorul, prins în ucenicia insomniacă a vieții în societate, ținut în această prostie generală de obligația de a vorbi, mereu, de a răspunde prezent, mereu, căci există întrebări, căci există apeluri, mereu,

care nu se opresc, care nu încetează să ucidă liniștea care doarme în adâncul lui, frumoasa liniște, liniștea somnambulă. Bucuria, pentru el, de a se abstrage, de a deschide o carte, de a termina cu toate solicitările, cu toate companiile, cu toate legăturile aproximative. Purificare. Intrare în lectură. Intrare în reverie. Purificare.

Citind, nu pentru a ști, nu pentru a învăța, pentru a acumula, pentru a îngămădi, pentru a dobândi. Nu, nimic din toate astea. Citind mai degrabă pentru a uita, pentru a se desprinde, pentru a pierde, pentru a se pierde. Redevenind singur, nesfârșit de singur.

Destul de singur pentru a nu mai fi singur niciodată.

Cărțile stabilesc coordonate, trasează hărțile unui ținut pustiu, hărăzit iubirii și ierburilor nebune, traversat de animale sălbatice și blânde, în căutarea unui punct de apă, în căutarea unui punct de apă somnului.

Această atingere a cuvintelor, această iradiere a vocii, care în suflul amorțit al cititorului detectează pânzele de apă vie, izvoarele focului: adevărații scriitori sunt niște descoperitori de izvoare. Niște vindecători. Mâna magnetică a celui care scrie se așează pe inima dezgolită a cititorului, resoarbe febra, preschimbă sângele în apă.

Tatăl iubește mult această imagine a copilului, lungit în mijlocul cărților, absent. Chipul pe care îl frământă reveriile e atât de frumos, e atât de plăcut de surprins. Mama, mai înțeleaptă, se teme de ceva, nu știe spune de ce. Pasiunea mortală a lecturii. Ochii își schimbă lumina pe noaptea cuvintelor. Corpul își abandonează forțele prezente pentru un dincolo improbabil. Copilul care citește, gata cu el, nu va mai reveni. Paginile îi transmit paloarea lor. Cuvintele îi sugerează gustul amar al călătoriei, al refuzului. Adevărata viață, cea care nu e în cărți, dar despre care mărturisesc cărțile, unde să fie oare?

*

Altă zi. Am uitat să vă vorbesc despre zăpada care a venit ieri, târzie, la începutul serii. Despre această idee de veșnicie care a venit, odată cu ea, care se confunda cu mișcarea ei, cu albul ei. Blândețe prăbușită, prăbușită lent. Am oprit totul pentru a o privi, și această scrisoare. Nu știu de ce vă scriu asta. Am privit zăpada aceasta. Multă vreme. Nu gândeam. Nu mă gândeam la nimic. Sau dacă aveam gânduri, mișcarea lor și cea a zăpezii nu făceau decât una singură. Această fascinație, această nelămurire maladivă între afară și înăuntru nu e fără raport cu ceea ce vreau să vă spun. Lectura, faptul de a citi nu ar fi decât o variantă a acesteia.

Există o carte pe care am citit-o și recitit-o, de o mie și una de ori, care nu există. M-am gândit să o scriu. Nu o voi scrie. Nu se petrece nimic în ea. Nu are decât un singur personaj. Un copil. El are două nume: Lys (Crin), Pierre (Piatră). Două nume, două vieți simultane, una acoperind-o pe cealaltă și ferind-o de orice corupere ordinară. Două nume care sunt și cele a două ordine: mineral, vegetal, mineral. De la piatră ar împrumuta traiectoria, atunci când o mână a aruncat-o: traseu pur, rectiliniu, inflexibil. De la floare ar reține lentoarea, această prelungă, interminabilă desfășurare a forțelor. Un izvor vertical. O flacără.

Cel mai iubit la vârsta lui, cel mai respins: decepționant. La urma urmei, decepționant. Respins pentru însăși iubirea pe care ar inspira-o și care ar

părea să i se adreseze pe degeaba, pe care nu ar reține-o, pe care nici nu ar descuraja-o nici nu ar primi-o, pentru această iubire care ar trece prin el asemenea aerului printr-o ușă larg deschisă. Nu ar ști să închidă această ușă odată pentru totdeauna. Iar lipsi această virtute elementară de a tria, de a separa, de a trasa semne.

Nu ar fi posibil să facă acest lucru nici în invenția cărții nici în cea a lecturii. El ar fi într-o viață și într-un timp nerepertoriare, așa cum ești la un an, la doi ani, cum ești tot mai puțin după aceea. Foarte repede din ce în ce mai puțin. Foarte repede nu mai ești deloc.

Un singur lucru sigur, cert, unul singur: îl văd citind. Citind enorm, înspăimântător. Imaginând această scuză - lectura, faptul de a fi pe cale de a citi sau de a avea de citit - pentru a răspunde dinainte acuzațiilor care nu ar întârzia, reproșurilor referitoare la nemișcarea, apatia lui, această absență a tuturor sentimentelor convenite, privind acea eternitate unde merge să se odihnească.

Singurul mod de a-i scrie povestea, singurul fel de a spera să-l întâlnească ar fi să fac această carte așa cum face el toate lucrurile: fără preferință. Fără să știu. În identitatea de a trăi și de a muri. În spaima acestei identități. Liniște pe liniște.

*

Numărăm cu degetele. Începem să numărăm de la un an. Mâna indică curând, larg deschisă, cinci ani, apoi cealaltă mână se întinde rapid la rândul său, apoi amândouă se închid și se deschid simultan, de mai multe ori în șir, de atâtea ori câte zeci, și cât mai repede posibil pentru a urma mișcarea timpului, dar e inutil, viteza timpului este mai mare decât cea a degetelor care se îndoie și se întind, viteza timpului este mai mare decât cea a luminii, este cea a nopții și noaptea este dintotdeauna deja acolo, suntem surprinși, totul s-a precipitat și nu am știut să reținem nimic, dumnezeule, ce s-a întâmplat, trebuie că am făcut o greșală undeva, am lovit un mecanism, am deformat o rotiță, și totul a luat-o razna, totul s-a accelerat, astfel încât mișcarea m-a deportat peste margini, m-a îndepărtat de centru și centrul s-a scobit ca o rană, ca o spirală, și totul venea să se prăbușească înăuntru și eu nu eram acolo, și eu nu eram acolo pentru nimeni, pentru nimeni. Mâna, foarte repede, a sfârșit-o cu număratul. Acum nu se mai deschide. E uscată. Se ofilește împreună cu frunzele, pe sol. Putrezește odată cu merele care s-au rostogolit pe marginea drumului, pe care o rugină aurită le tumefiază, le înmoaie. Măcar vom fi încercat să evităm inevitabilul. Mâinii drepte, celei care începe primii cinci ani, îi vom fi găsit mii de divertismente pentru a opri acest gest, această litanie. Ea va fi învățat să culeagă lumini, să prindă tăceri cu vârful degetelor. Ea va fi învățat să dea paginile. Ce deriziune. Să citești înseamnă să numeri pe dos. Există întotdeauna o cifră mai mică, infinitezimală. Nu există primele cuvinte, nu au existat niciodată. Ce deriziune. Citim cuvântul: *Insuportabil*. Citim definiția cuvântului: *Insuportabil*. Vedem că e tocmai ceea ce ne încetăm să suportăm. Lipsesc rădăcinile cuvântului, vechile folosințe. Lipsesște esențialul, originea. Așa că rupem pagina. Așa că o luăm de la capăt, aceeași pagină, mereu, aceeași lectură, mereu.

Prezentare și traducere de
Letiția Ilea

Ca un grătar de mici

Mircea Daneliuc

30 decembrie.

O lepră, un jeg, de asta îi zice și Javra... Mâine e revelionul și pe Valica o țin nu știu unde, nu mi se spune. Scriu în ziua când s-a făcut România republică, Slavă Domnului! Am fi putut sărbători familial lucrul ăsta sau măcar să facem un pom, nu să mă prindă Anul Nou izolat. Dacă cer s-o pot vizita, dă muțenia-n ei. I-au scos cu furtunul ce înghițise, de ce nu-i dau drumul? Îi apucă demența dacă-i contrezi, mă mai sună, nu pot să spun cum vorbește, legumă. Foarte amărâtă au luat-o de-aici; supărată pe claustrarea din Menajerie, pe mitocanii care uite cum ne tratează, pe mine care n-am putut să mă suicid împreună. N-am putut, nu pot, ce să fac? Am un instinct de conservare exacerbat.

De altfel, e previzibil cum se va termina. Când intri în zona asta și începi să știi una, alta, să vezi de aproape, sfârșitul e unul singur: dispari. Cu timpul, te obișnuiești cu ideea, deși te revoltă. Nici n-ai încotro, loc de întors nu mai e, așa îmi explic și criza de Crăciun a Valicăi. Totdeauna, de Sărbători, te simți vulnerabil cumva; mulți recurg. Suiciderea e, poate, mai demnă, o femeie înțelege mai bine, deși n-are niciun mesaj. Mă rog, în fața eternității, ce mesaj mai contează?, pământul va arde peste nu știu câte milioane de ani, dacă nu l-or înăbuși pân-atunci mârłani și gunoaie. Gunoaie de mitocani. N-o să se mai aleagă nici praful, poți să ai și-un vagon de mesaje. Dar nici să mori ca un prost! M-am gândit, aș putea să-l atac pe Jăvrescu - că vine, șmecherul, pe la Guvern -, c-un blacheu ascuțit sau ceva. Dar chiar să zicem că izbutesc: pacl, iau un glonte în meclă, acolo, pe loc, și s-ar bucura o grămadă. Ei la chermeză și eu la Medicolegal în sertar, cel mult - pușcăriaș, un scelerat ca ăla, artistul, de i-a tras-o lui Lincoln. Nu cred că se merită.

Cum s-a gândit el, Tătelu, în nemernicia care îl definește, să trimită mizeria aia de poze mistificate exact de Crăciun, să scormone un pic de zăzanie, că asta-i ocupația lui, dezbină, divide, impera, cât îl urăsc, tăia-l-aș cu lama, încet, fâșiute... După care, țop la Predeal cu elicopterul plătit din bani publici ca să se dea pe ghețușcă. Apropo, de ce se referă poporul la președinți ca la neamurile lui din ogradă: Ghiță, nea Nicu, nea Nelu, Milucă, Băse... Tătelu?

31 decembrie.

L-am grațiat pe Viorel, sepepistul. La noapte e Anul Nou și vreau să-l încep cu o faptă mai bună. Mi-am retras reclamația, ar fi putut să-l lase fără misiunea de muncă și să-l arunce pe drumuri. Mi-a mulțumit cu ce i-a venit pe la bot, s-a umilit, du-te dracului, l-am ajutat până acum de o mie de ori, meritam puțină recunoștință, nu mârłanie. C-a fost beat... Treaba ta! E foarte ciudat cum iese omul de sub control, inopinat, ca și Vali cu suiciderea ei, e interesant de știut ce acumulează în perioadele lui de latență, când totul pare că decurge pasiv. Se făcuse preș, mitocanul, știe să roage când vrea.

Încă ceva: să zicem că ajuți cetățeanul, că-l ajuți și-l ajuți. Cu timpul începi să-ți dai seama de

o anumită antipatie care rezultă. Îi faci bine și simți că te dușmănește pentru că-l scoți din rahat. Dacă nu-i evident, abține-te un timp; nu trece mult și va scoate arama, o să ai o surpriză, lucru deopotrivă supărător pentru ambii. Tu, jignit, rămâi cu frustrarea, iar el se alege cu ficatul sau cordul afectate cronicizat. De aceea, fac o mențiune: arată îngăduință, întoarce obrazul, nimic nu rărește dușmanii mai fără efort și plăcut, fii serviabil, milos. Ura pe care bunăvoința o generează i-atacă. Toți sunt șantajabili. De ce să-l fi îndepărtat pe nemernic, acuma e fericit, lasă-l așa, viitorul lui e la mine, se va stinge în ploconeli simulate. Ca Perjii de la Mălaia. Dacă n-ar fi bătrâna, mama soției, să aibă grijă cineva și de ea, adică să vadă zilnic dacă mai suflă, le-aș fi tăiat-o de mult. Cum primesc telefon, știu că au nevoie de bani; Valica nici nu comentează, trimite. Cu toate că, tehnic, e greu, ne cred pe la nemți. Și cere și cere; ia să nu-i dai o dată!...

Pe deșteapta lor de Lucica au externat-o. Nu știu, nu pot sta singur de Sărbători. Am primit de la Nini o felicitare cu mult mai decentă. E cumsecade, nu m-a dezamăgit până-acum, e domn, dar poate să miște de Javră?... 001P (Țuchi) nu m-a invitat să fac revelionul la ei, deși mă las bătut la cărți cu naturalet; mă urăște și ăsta. Și cât l-am și tuns...

Cum a putut disperata aia să se arunce în fața mașinii, nu-mi iese din cap! Ce te poate împinge, ura familiară sau ce? Știa c-aș fi eu în aia din spate, n-avea de unde, pentru ea sunt la "München"!

Aud că Sexy Becleanca și Nițu (baterist) divorțează. De ce?

1 ianuarie.
La Mulți Ani!

Îmi urez singur, la cinci dimineața, deși m-am culcat pe la două. Am visat că m-au împușcat, în

locul lui Nini, în garnizoană la Dej. Indiferent la cât aș stinge lumina, mă scol cu noaptea în cap de vreun an și ceva, probabil îmbătrânesc, de aia transpir. De obicei, somnul mă trânteste la loc pe la opt, dar încerc să rezist ca să nu-mi fac reflexe în organism, plus că, serviciu comandat, poate mă cheamă pe undeva. Nu și azi, sărbătoare legală. Pădurea Râioasa e-o frumusețe, ninge de ieri, e albă, plăcută, dacă ieși poți intersecta căprioare. Menajeria pustie, dorm toți.

Valica-mi lipsește. N-aș fi crezut că pot resimți atât de acut. E spre bine, îmi dă semeseuri, dar lipsa ei dublează singurătatea și claustrarea și tot. Cicălitoare, pot înțelege, abia aștept să revină acasă. Acasă?!... Nu știu ce-o să ne aducă și anul care începe, fiecare an nou e mai prost, e criză, măsuri, poporul cărtește docil, gloaba-i de încălecat. Dacă vor decide într-o zi să ne lichideze, o să aflu abia în ultima clipă. Doresc să fiu scuzat și nu admit să las nimic neamurilor ei din Mălaia. Hiene și profitori. Aș vrea, dacă tot se intră-n Uranus, s-avem un pic de echilibru și noi, un buchet de bucurii de la viață. Și sănătate, că-i cea mai utilă. Și să facem acte de intravilan pe terenul de la Brezoi. Un an bun, la mulți ani!

M-am dus peste el, peste Țuchi. Știam că face revelionul cu Ghiță și că n-am șanse să fiu invitat, nu știu ce i-am făcut. Dar nici să stai singur și să te uiți la teve. Cu două sticle de vin și o crenguță de brad, la ușă, fără preaviz, o surpriză! I-am urat aia veche, cu bădica Traian, altceva nu știam. A deschis ușa și s-a prefăcut, canalia, că se minunează.

- Ești tuns bine, i-am spus...
Să-l fac să se simtă.
- Tocmai voiam să vă chem, zice, ca și cum nu știa de Valica.
Am lăsat-o cum a căzut. M-a poftit în apartament: Ghiță, normal, cu soția, cu Domni. Amândoi, cu nevestele. Corni m-a început cu salată de bef, iar Domnica lui Ghiță era lansată pe bancuri. Dar unde-i Valica, nu știu ce, prefăcătorii, sunt sătul. Cu timpul, te încălzești și te simți amiabil, am servit wischi mic ca să trec pe un vin ulterior, aveau vin de casă, un zaibăr, nu știu cum au putut să-l introducă aici, că n-au spus. Mititeii, la fel. Familia îi știa prin Spania, pe

Doja la Arad

Coloana de prizonieri

unde, la cules.

Domnule, când vezi, ai un șoc. Deschizi ușa și dai de Tătelu și de Primul ministru: Țuchi și Ghiță, zici că-i Consiliul de Apărare. Cu mine înăuntru, se făcură doi prim-miniștri și-un președinte; numai când ești aproape simți că-i trucaj, de aia ne expun ei la o distanță securizată. Și dacă lumea din Menajerie ar fi mai bine crescută și mai educată puțin, ar putea fi un loc chiar mai intim. Că-i plăcut, tot confortul, modern, pădure, aer curat, atâta că n-ai voie să ieși în popor, că te recunoaște pe stradă și nici cu rudele nimic absolut, decât pe Gugălă sau telefon. Lași să știe că ești plecat în străinătate, nu te caută des, e mai bine. Sunt și cazuri când n-ai încotro; e o problemă de SPP, se ocupă, fac ei să pară că vorbești de afară, există tehnica asta. Dar la o urgență, așa, cum a fost cu Lucica, e și normal că-ți iei câmpii, îi dau Valicăi toată dreptatea, nu-i obligată să suporte mitocănie de milițieni. Mă rog, l-am iertat, l-am iertat... Nu-l mai tund. În general, și colegii, nu foarte civilizați, că nu te alege după școlarizare, ci dacă semeni la față și să poți imita un original. Asta-i treaba care o ai de făcut. Se plătește, banii se virează în cont, n-ai ce face cu ei. Poate tensiunea, tensiunea te face mai rudimentar, că-i o tensiune, un stres, poți să fii atacat pentru altul și nu-i de dorit.

Țuchi devine de nesuportat. Seamănă cu Tătelu în mod acceptabil, trebuie să recunosc, dar se dă atât de rotund cu mutra aia prezidențială, că-ți trece. O dublură și el, un nenorocit, un electrician cum era Gheorghiu-Dej; dom'le, a ajuns să se creadă șeful Menajeriei! Îți vine să-i dai peste bot. Vorbește la infinit, te întrerupe, nu poți să scoți un cuvânt. Eu mă abțin cât m-abțin, e bine să fii maleabil, dar Ghiță, totuși, prim-ministru ca mine, începe să strige, se enervează, vorbește rău de regim. Marota cu pensiile de militari, pe care tocmai le-a căsăpuit Pricăjan săptămâna trecută. Are ofițeri în familie și se atacă. Că-i idiot, nu știu ce - de Nini vorbea -, ca și cum le-a tăiat el c-a vrut. Nini Pricăjan conduce acolo, sau ce? Știe toată lumea că Javra, el cere. Vine, se bagă-n guvern peste tine și-ți spune ce ai de făcut. Plus FMI-ul, la ăia nu te gândești, că-s toată ziua pe-aici cu pretenții, dai atâția afară din bugetari, tai din salarii atâta, concesionezi petro-

lul la austrieci. Țăștia cum fac de scot lumea-n stradă pe unde se bagă, nu tot așa? Nini n-are nici o putere, săracul, nu face nimeni de capul lui; de la UE, de-acolo! E puțin prea plecat, părerea mea, prea civilizat, cum să spun, și înghite. Altă calitate de om, un eminent, un profesor, Javra nu-i ajunge nici la genunchi: un lupus de mare, vorbește o engleză ca la closetul din gară. Dar ce poate face? Eu, dacă-s acolo, când conduc vreo ședință, nu mi se dă pe hârtie ce am de făcut? Ghiță, i-am spus, nu te mai ambala, schimbi ceva, n-ai să poți. O să-l toarne, nu scapă, ține-ți gura de față cu Țuchi; nu mă ascultă. N-are diplomație, se ambaleză.

Așa și acuma, de revelion. Te uiți la ei, mori de râs. Ca și cum Primul ministru i-ar face dinții și Cotroceanul turbează.

- Băi, tu auzi ce-ți spun io?...

Luaseră și ceva la bord, obligat, dar să-i vezi pe amândoi hârâindu-se, era de nemaivăzut. Manieră pe care Nini nu și-ar permite-o. Și iese Corni din bucătărie cu platoul de sarmale în varză, țin minte perfect, discuția era la cât de pafarist era Nini politic și-a trebuit să mă bag.

- Să știi că-i o capacitate, să te uiți mai atent. Nu vrea lupte în stat, asta-i înțelepciune, cred că atinge trei boci ca nimica.

Bocul, propusese cineva mai demult, când fusese Boc Emil prim-ministru al României în șase guverne, e măsura de apreciat competența în actul de guvernare; metrul, gramul, secunda și bocul. Deci, în opinia mea, Nini întrunește trei boci. În mod cert! Și nu cred că-s departe de adevăr, m-am străduit să-l cunosc. În orice caz, îl accept.

Cu ce crezi că vin ei să mă contrazică? Cu felicitările Javrei; aveau în casă un lot, motiv să se hăhăie cu Corni și aia. Folosesc termeni exacti, pentru că Țuchi e predestinat, la euforie, să se behăie decât în formă prezidențială, iar Ghiță-l maimuțarea ca să-i arate că poate și el. Imediat, bătaia sfioasă în ușă pe care o așteptam, și dublura de vaporean îl aud că răcnește:

- Apasă pe cleanță!

Am înlemnit. Parcă se aprinsese în casă un bec de cinci sute. Nuți, un înger, în vuitoane, nu-ți spun, și în guci, puțini suntem din păcate cei care am putut s-o vedem aranjată și s-o prețuim. Sosia Țucăi de la Comunicații, mi se pare că am menționat, dar nu asta contează, emana din ea

un ceva atât de proaspăt și îmbietor, că uiți ce vorbeai, rămâi cu dumaticatul în furculiță.

- Maamă, hă, hă, făcu mitocanul de Țuchi, cu inflexiunea exactă a șefului statului, de parcă s-ar fi dat la absorbții în anexa de la birou cu cine știm toți, modelul original, ministrează la ce tocmai spusei. Un ton foarte precis, l-am și felicitat. Râdea și Nuți, te înfiora.

- Hai, dragă, că se răcește, o întâmpină Domni, noi deja furajăm.

- S-a dichisit și ea un picuț... (Corni, asta-i decât un venin), hai că ne prinde cu paharul pe sec.

Anul Nou ne prindea, se temea că dă peste ea. Invidioasă femeie. De înțeles, nu era decât soție de "premier", și Vali la fel, pe când Nuțica - persoană în aparat, dubla un ministru, servea România. Dar, vă spun, semăna cu Blonda ceva de speriat... la identitate! Identitatea de la Comunicații, specialistă în trageri de fonduri comunitare. Aș vrea și eu să fiu Nini în măsura aceasta, cine n-ar vrea? O elegantă, o finețe internă!

Și, totuși, fata are o dramă a ei. Noi, de bine, de rău, suntem claustrați aici cu soțiile, o parte a familiei, deci. Nu zic că-i totdeauna plăcut, dar poți să accepți. Însă o ființă ca ea, s-o vezi cum se ofilește inobservabil, fără prieten, fără nimic - căci n-ai voie să te arăți nicăieri -, cum trec anii și te marchează, e foarte trist, foarte trist.

Singurătate. Televizor. Desigur, i se aduce obligatoriu și pune pe ea tot ce poartă Țuca-Capra lui Căprean și a lui Tătelu, haine de firmă, poșete, pantofi, nume tari, comandă-Milano, dar unde să ieși cu ele pe tine? Te lasă să ieși? Că, dacă ai, vrei să-mbraci... Cine vede? Ne mai mirăm noi pe-aici, la vreo aniversare sau vreun revelion și șoferii, pentru că-și riscă viața și ea, în mașină, de asta-i aici. E tristută, săraca, ia aceleași pastile ca și Valica, știu ce se-ntâmplă, cunosc.

Atmosfera s-a încins dintr-odată și ne-am prostit până pe la două fără ceva, când au retras-o pe Nuți. A venit s-o ia garda, are de executat obligatoriu opt ore de somn, nu poți s-arăți cum vrei tu, se contează că te prezinți impecabil. Dar am apucat să dansez cinci tangouri de mare intimitate. Mi-e rușine să recunosc, o iubesc pe Valica și decât eu știu cât mă consum în absență, cu toate că mi s-a comunicat că-i okay, să fiu liniștit, va fi reintegrată curând. E un sentiment posesiv, nu poți fi centrat pe el chiar tot timpul, mai uiți. Are un fel atât de leneș, călduț, de-a se lipi de tine la dans și se lasă condusă așa cumintică, pentru că n-am ținut-o de mână în mod lateral, ci exploram tangoul îmbrățișați. Mănânc pe pâine, tangou. Cât de natural se dezlipa la sfârșit, colegial, ca și cum se desprindea de-un fișet, însă știam amândoi că dăduserăm curs unei ispite disimulată, au existat și atingeri... Dacă și doamna ministră Țuca-i la fel - cum pot presupune -, păi nu rămâi sașiu ca Tătelu, o femeie ca asta, cum să nu-i dai pe mână ce-i bun, cinci la sută din PIB și guvernul, măcar parțial! Tipul e fericit, lady Hamilton și Chiorul, ca-n filmul ăla englez cu alt vaporean, de ne obligă să ne uităm...

Mi-a spus că știe precis, Vereș e băgat în afacerea "lemnul", nu-mi vine să cred un lucru atât de urât despre unguri.

(fragment din romanul în lucru cu același nume)

poezia

Gheorghe Grigurcu

Dilate nările caselor

Dilate nările caselor și pline de plane
aidoma unor topografi cărucioarele de copii
măsoară câmpiile
tubercului monumentelor grosolane
înmuguresc în parcuri
marea atîrnă de crengile unui tei desfrunzit
cum o cămașă.

Îngerul și dimensiunile lui

Atît de lat e Îngerul cum fața
unei țărănci grase la piață

atît de lung e Îngerul
ca un sul de stofă la magazin

atît de ndepărtat încît creștetul
î se-aude doar ca un ecou jucăuș.

Și iată oglinzile

Și iată oglinzile
ce se evaporă
aidoma apei

lăsînd imaginile
cum un pietriș
în albia
unui rîu secat.

La fereastra hotelului

La fereastra hotelului
preablînde ținuturi
dealuri și ndepărtate fulgere
rîuri reci în care se-afundă
munții fierbinți
așa cum un călător ostenit
și-ar afunda picioarele-n lighean.

Pe dibuite

Pe dibuite căutînd crăpăturile zidului ale ușii
vechi
prin care la ore fixe iese-n lume aburul
Providenței

ascultînd în răstimpuri duduital încinselor cazane
atingînd caloriferele încă reci

apropiindu-și fața lungă de cal
de locurile de unde se poate auzi mai bine

treptat renunțînd la privire ca la un orgoliu
smerit între pipăit și auz

vrednic spre-a fi de vizita Lui în micul său aparta-
ment

buricele degetelor așezîndu-le acolo unde e pro-
gramat
să țîșnească Duhul alb.

La marginea cîmpului

La marginea cîmpului o halbă de bere un tractor
tractorul se face mic mic de tot
bîzîie ca o viespe întră-n halbă
cîmpul crește uriaș halucinant.

Un soi de mitologie

Cereștile vapoare intrînd în vaporii
din grotă Pithiei

și zei zeflemitori cum vînzători ambulanți la
umbră

un zar sedefiu azvîrlit de-o mîină
și mai sedefie se topește ca o bucată de gheață

sub vilvătaia înfloritelor petunii se-ntunecă
asfaltul

cît de-adevărat poate fi prezentul
înmănușiat în gînduri care au nevoie
de adevăr ele însele?

din cîte firave lumînări aprinse
e-alcătuită cuviința?

oboseala te umple cum un lichid paharul

ochiul cum un fruct doldora de semințe
ce nu vor rodi

aidoma unui număr de telefon greșit descrierea

nefericită această lebedă plutind pe valul
plurilingv

numai atît de puțin ți-a fost dat să scrii

nici măcar o dată să cînți cum o lebedă.

Picnic

Soarele beat de dimineață
toate temele deja făcute
florile de măceș dezleagă rebusuri
obsesiile chiulesc fără excepție
rîul șade turcește
și-atît de amabil se-arată
moșii gata să moară
încă o dată.

Așa se face Poezia

Așa se face Poezia
cu-o răsufare grea
ca și cum într-o zi geroasă
ai tăia lemne spre-a încălzi
piciorul delicat al Muzei.

Stări

Fluieră furtuna-n poșeta amurgului
penele mierlei se preschimbă-n pietre
spre-ncheietura mîinii înaintează tunete cum
gîngăanii
lațul unui cuvînt nou ți se-așează pe gît
unghiile stînjelului zgîrie fața vînată-a călăului
ca un sînge țîșnește ziua din trupuri rănite.

Cerul

Cerul
sărat
aidoma
apei
de mare.

E-adevărat

E-adevărat că fiecare clipă dura decenii
că deșerturile se pierdeau în pipota unui cocoș
că vrăbiile trăgeau din țigară
că o pîine creștea mai mare decît o casă
că sintagmele se-negreau ți se lipeau
ca smoala de tălpile pantofilor
că un lac albastru gemea închis în dulap
că dintr-un ochi își lua zborul un avion
că un schelet mulatru suferea persecuții rasiale
că o unghie anticomunistă era proscrisă
că marea făcea aplicații conștiințioase ca o
garnizoană
că tabloul era o-ncăpere fără ferestre fără uși
în care priveliștile ni se sufocau
că un tractor se urca la pupitrul filarmonicii.

Ochiul

Ochiul
lipitoare
a Spațiului.

Ireal și real

Ireal cum tot ceea ce rodește geme se ghemuiește
se strînge se dezvelește icnește
se grăbește se-nșurubează pornește

real cum tot ceea ce tace visează ezită se-acoperă
ocolește
se-ndoiește amînă și-aduce aminte
pînă la urmă stă-n loc.

Bucolică

Prin țărîna dîmbului ros ies la iveală frunțile
noastre
aidoma unor bulbi floralii

șuvița trandafirică a ploii se-ncolăcește
se rupe-n două cum o rîmă

norii se ouă la tine în poală.

Copacii cei mai buni scriitori

Copacii cei mai buni scriitori
inspirați încărcăți
cu vrăbii sărind dezinvolt
de la o idee la alta

cu fructe mici cum senzualitățile ireale
din care se-ncheagă un poem

cu picături de sevă plăpînde și severe
teribil temîndu-se de greșelile de tipar

cu frunze rafinate cum scriitura flaubertiană.

Nud

Pe curbura șoldului tău
tivul umbrei încearcă
în fel și chip să te-nveșmînte

la geam un cer cum un pat pliant
nerăbdător

și tu rămîi goală aidoma infinitului.

interviu

„Sînt singurul scriitor a cărui excludere din URSS a fost cerută public în ultimii ani”

de vorbă cu scriitorul Adrian Suci

Alexandru Petria: - *Ne cunoaștem de-o grămadă de ani. Ai imagistic decupajul unui nonconformist în viața publică. Dar parcă te-ai cumișit...*

Adrian Suci: - Ne cunoaștem de o grămadă de ani și am făcut o grămadă de lucruri împreună dar, dacă ți se pare că m-am „cumișit”, nu mă cunoști suficient de bine sau dai dovadă de un deficit în interpretarea istoriei noastre comune. Dacă mă cunoșteai suficient de bine, puneai altfel întrebarea. „...Dar parcă te-ai cumișit... Asta seamănă cu liniștea de dinaintea furtunii. Ne pregătești ceva?” Cam așa ar fi trebuit să sune întrebarea și eu aș fi răspuns pozitiv la ea, fără să intru în detalii.

- *„Parcă” ți-a dat loc de întors, te alinți. Mai bine încearcă o descriere a vieții literare românești. În așa fel încât să nu casc, marca Suci.*

- Viața literară românească în care trăiesc eu e frumoasă, pentru că o construiesc eu. În viața literară românească în care trăiesc eu, există generozitate, bine, adevăr și frumos. În viața mea literară, oamenii au suflute vii, poezia e rudă de gradul I cu Divinitatea și oamenii pot să bea împreună la masă privindu-se în ochi. Am descoperit secretul unei vieți literare românești perfecte: mă înconjur doar de oameni vii, care îmi plac și în prezența cărora mă transform permanent și, în privința celorlalți, îmi trăiesc viața ca și când ei ar fi murit deja. În viața mea literară românească sînt scriitori interesați de devenirea lor umană, nu de tinichele și căcaturi. Disprețuiesc profund orice alt orgoliu decît cel creator. Am fost toată viața un lup singuratic și detest găștile. Dar, mai presus de toate, îi ignor cu mare voluptate pe toți cei care afirmă public că ei știu ce e literatura și cum se face ea! E plină viața literară românească, în accepțiunea pe care o dai tu sintagmei, de asemenea oameni, de înși care ies în piața publică dîndu-ne, cu suficiență belferească, sfaturi definitive despre ce e și ce nu e literatura, despre ce și cum trebuie să scriem. În literatură nu trebuie nimic niciodată! Eu mă îndoiesc în fiecare zi de tot ce știu despre literatură și mă rog lui Dumnezeu să mă ferească de ispita certitudinilor. Așa se trăiește în viața mea literară românească. Cealaltă viață literară românească nu mă interesează și nu-mi bat capul cu ea.

- *Scrisul sau trăitul cotidian. Ce e mai important pentru tine?*

- Nu fac decît o diferență conjuncturală între ele. Trăiesc poetic și creez ca un locatar al

cotidianului.

- *Ești mulțumit de ce ai realizat până acum?*

- Nu. Sub nicio formă.

- *Care dintre cărțile tale crezi că-l reprezintă mai deplin pe scriitorul Adrian Suci?*

- Niciuna. Eu mă despart violent de orice carte pe care am publicat-o, o neg, o ignor și merg mai departe

- *Ai avut un diferend anul trecut cu Nicolae Manolescu. Era să fii dat afară din Uniunea Scriitorilor... Cum vezi ce se întâmplă acum în Uniunea Scriitorilor, fiind și an electoral, de alegere a conducerii?*

- Sînt singurul scriitor a cărui excludere din URSS a fost cerută public în ultimii ani. Pentru delict de opinie. N-am niciun conflict cu Nicolae Manolescu, eu am atacat Sistemul pe care îl întrupează dumnealui. O reluare a argumentelor de atunci ar fi și utilă și perfect inutilă. Fapt e că URSS este, în acest moment, o organizație stalinistă, de tip închis, măcinată de corupție, funcționînd în minciună, într-o scădere dramatică de prestigiu și perfect incapabilă să reprezinte interesele breslei. Faptul că Nicolae Manolescu și acoliții săi se simt complet nevinovați în această privință poate ține doar de nesimțire sau de un optimism maladiv. Sînt membru al URSS, premiat de URSS, voi continua să critic organizația din interiorul ei ori de cîte ori voi considera că e cazul și, dacă nu le place de mine, n-au decît să mă excludă și să transforme URSS într-o asociație a pupincuriștilor! În altă ordine de idei, la cum arată acum URSS, o singură concluzie se impune de la sine: scriitorii români își merită soarta. N-am să spun mai mult, n-au decît să se aleagă ei între ei la Congrese formale, cu rezultate pregătite și știute de dinainte, n-au decît să-și închipuie că ce fac ei acolo e important. Eu am treabă.

- *Scrii poezie și proză. Vorbește-mi despre receptarea cărților tale.*

- Exact mîine pleacă spre tipar „Un roman de rahat”, ediția a doua. Prima ediție s-a epuizat în trei săptămîni de la lansare și pare a fi cel mai bine vîndut roman românesc al anului 2013. Nu am nicio grijă și nicio preocupare privind receptarea, am doar plăcerea de a ajunge la cititori și plăcerea de a interacționa cu ei. Dacă adaugăm la asta voluptatea scrisului, e suficient.

- *Ai tabieturi la scris? Femeile nu le-aș așeza la tabieturi, totuși...*

- Nu am tabieturi legate de scris. Scriu oricum, oricînd, oriunde, din orice poziție și în orice stare.

- *La ce lucrezi acum?*

- Pe plan personal, lucrez la un nou roman. Pe planul vieții literare românești în care trăiesc eu, continuu să girez, la Editura Grinta, colecția Poezia 9, în care am debutat pînă acum doisprezece poeți români contemporani, unii dintre ei depășind deja faza promisiunilor literare. Luna aceasta debutez, tot ca editor, cu o colecție de poezie sub titulatura Poezia vie, la Editura Herg Benet din București și am marea plăcere de a inaugura colecția cu un volum fabulos al lui Valeriu Mircea Popa, volum pe care orice iubitor de poezie ar trebui să îl aibă în bibliotecă. Între timp, am devenit și președintele Asociației Culturale Direcția 9, una dintre cele mai dinamice inițiative culturale private din România. E suficient, că mai am și alte lucruri de făcut.

- *Adi, încerci un Top 10 al poeziei românești?*

- Nu. Detest topurile literare de orice fel. și mi-e milă de cei care au o viziune concurențială asupra poeziei. În ce îi privește pe contemporani, eu spun tot timpul că cea mai mare curvă e posteritatea și că e bine să așteptăm să murim ca să vedem care am fost mai mari și care am fost mai mici!

- *Te-ai mutat din Cluj în București. Nu ți-e dor de ce ai lăsat în urmă? A meritat? Nu regreti renunțarea la gazetărie?*

- Există două emoții pe care m-am educat să le evit: speranța și regretul. În feluri diferite, dar pornind din aceeași rădăcină, ele reprezintă o capcană. Lucrez cu datele realității și îmi trăiesc viața fără milă și fără iluzii.

Interviu realizat de
Alexandru Petria

elitele cetății

Academician Petru Mocanu Teoria funcțiilor univalente

Cristian Colceriu

Motto: „Egalitatea nu există decât în matematică.”
Mihai Eminescu

Continuator al unor mari matematicieni ai Clujului precum Dimitrie D. Pompeiu, Gheorghe Călugăreanu, Tiberiu Popoviciu sau Th. Angheluță, Petru Mocanu a reușit să se impună la nivel mondial cu funcțiile alfa-convexe cunoscute sub denumirea de „funcții Mocanu” sau cu „lema lui Miller-Mocanu”, ori cu „inegalitatea de tip Mocanu”, ocupând un loc onorabil în galeria școlii matematice clujene din toate timpurile. Considerat șef de școală în domeniul teoriei funcțiilor univalente, cu o bogată activitate științifică care acoperă o arie largă de preocupări din domeniul teoriei geometrice a funcțiilor analitice, în special a funcțiilor univalente, academicianul Petru T. Mocanu a abordat problemele extremale în teoria funcțiilor univalente, clasele de funcții univalente caracterizate prin proprietăți geometrice, operatorii integrali pe clase de funcții analitice, subordonările diferențiale și extinderea unor condiții geometrice de injectivitate la funcții neanalitice.

Născut la Brăila în 1931 dar cu origini ardelenice pe linie paternă și maternă, Petru Mocanu a venit să studieze la Universitatea din Cluj simțind parcă o chemare a străbunilor săi, dar și la îndemnul fratelui său, Titus Mocanu, care studiasse filozofia în anii de refugiu ai universității clujene la Sibiu. Prin intermediul fratelui său a avut șansa de a-i cunoaște pe mai toți membrii cercului literar sibian în frunte cu Lucian Blaga, Ion Negoitescu și Ștefan Augustin Doinaș.

Școala primară și secundară le-a urmat în orașul natal. Între 1950-1953 a făcut studiile universitare și între 1953-1957 studii postuniversitare la Facultatea de Matematică de la Universitatea din Cluj. După 3 ani de aspirantură a devenit candidat în științe. În 1959 și-a susținut teza de doctorat despre metode variaționale din teoria de funcții univalente, sub îndrumarea marelui matematician român Gheorghe Călugăreanu. La absolvirea facultății a fost numit asistent la analiza funcțiilor complexe, în catedra academicianului Gheorghe Călugăreanu, cu care a avut o legătură strânsă nu doar pe linia matematicii dar și în planul pasiunii lor comune pentru muzică. De la absolvire și până în prezent a desfășurat o susținută și neîntreruptă activitate didactică la Catedra de Teoria Funcțiilor din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”, preocupându-se de ridicarea permanentă a nivelului procesului de pregătire în matematică.

Cristian Colceriu: - D-le profesor, ce precursori ai școlii clujene de matematică v-au fost modele de carieră?

Petru Mocanu: - Eu nu i-am cunoscut pe toți precursorii: Angheluță, Avramescu, Țițeica, Pompeiu dar știu ce au făcut. Eu am mare respect pentru ceea ce a făcut Dimitrie Pompeiu pentru școala clujeană de matematică. Mai ales că a lucrat, în special, ca și mine tot în același domeniu, în teoria funcțiilor.

Un prim mare matematician cu care am intrat în

contact a fost Tiberiu Popoviciu, care era și decanul facultății. Dar, în anul II mi-a predat academicianul Gheorghe Călugăreanu, pe care eu îl consider părintele meu spiritual, mai ales că noi am fost legați nu doar prin matematică ci și prin muzică. Dânsul era un foarte bun pianist. A aflat de la colegii mei că eu cânt la vioară. Mi-am adus vioara de acasă. O aveam la cămin, unde mai cântam din când în când. Într-o pauză, la cursul dânsului, îmi spune: „domnule Mocanu, am auzit că dumneata cânti la vioară. Hai să încercăm ceva.” Pentru dânsul nu exista cuvântul tovarăș și nici nu ne tutuia, cum făceau alți profesori și noi ne simțeam foarte bine. De exemplu, profesorul Mihăilescu, de geometrie, ne tutuia și ne considera ca pe niște copii de-ai lui. Profesorul Călugăreanu părea mai distant, dar după ce te apropii de dânsul situația era alta. Părea mai retras, nu era un exuberant, dar după ce te împrieteneai cu dânsul spunea și bancuri. M-a întrebat ce știu, eu tocmai mă delectam cu „Romașca în fa major” a lui Bethowen. A fost de acord să o interpretăm, dar mai trebuia să cântăm și ceva rusesc. Așa era atunci. Ne-am oprit la Ceaikovski, „Canțoneta” din Concertul lui pentru vioară, care e foarte frumoasă și pe care o știim. Am făcut o mică repetiție, la dânsul acasă și a mers. La sfârșitul anului se obișnuia, la Casa universitarilor, în sala mare, să se dea un spectacol. În program am fost incluși și noi.

Când am terminat facultatea dânsul era decan și m-a încadrat direct asistent la catedra dânsului. Apoi am făcut aspirantura, cum era pe vremea aceea, apoi deveneai candidat în științe. Un semestru am fost asistent, apoi am fost scos din producție și am intrat, cu concurs, la forma aceasta de doctorat, cu frecvență, la dânsul, timp de trei ani. În acei trei ani am învățat cel mai mult. Mi-am finalizat și teza, dar între timp făceam și muzică: cvartete, cvintete, muzică de cameră. Prin muzică ne-am apropiat foarte mult. Peste ani, băiatul său, Grigore Călugăreanu, a fost un foarte bun student de-al meu.

După ce am devenit candidat în științe, am fost avansat de la asistent la lector. Domnul acad. Călugăreanu mi-a dat cursul lui de bază, cursul de analiză complexă, pe care l-am ținut până când m-am pensionat. A avut încredere în mine, deși atunci eu eram foarte tânăr. Dânsul a lucrat și în analiză complexă, dar s-a ocupat de o arie mult mai largă și, în special, a avut rezultate cu totul remarcabile în aplicații în teoria invariantilor. Un invariant care poartă numele de „invariantul lui Gauss-Călugăreanu” a fost aplicat în medicină, la dubla spirală a ADN-ului, ceea ce era nou la vremea aceea. M-am bucurat mult, deoarece atunci acad. Călugăreanu încă trăia. Dânsul nu s-a gândit că acest invariant va fi utilizat în biologie, ci în matematică, în geometrie, topologie, dar a fost utilizat de doctori și medici din America.

Interesant este că, de domeniul pe care mi l-a dat mie, el nu s-a mai ocupat. A fost un gest foarte frumos, deoarece există cazuri când îi dai unui student o problemă, acesta începe să lucreze, dar lucrează și profesorul și până la urmă, bineînțeles, o rezolvă profesorul înaintea elevului.

Ce direcții pot fi identificate în teoria și aplicațiile matematicii clujene a secolului XX?

Teoriile și aplicațiile matematice sunt foarte diferite. De exemplu, în Cluj, când am ajuns eu aici, erau doi academicieni: Tiberiu Popoviciu, cu școala de analiză numerică și Gheorghe Călugăreanu, cu cea de analiză complexă. Acestea erau principalele două școli, pe lângă altele. Când eram decan la matematică, rectorul Pascu m-a propus – știind că am legături cu mulți matematicieni americani – să plec în America pentru o lună de zile. Am răspuns invitației unor profesori de acolo și în 1973 am plecat în America. Acolo l-am vizitat pe marele profesor Schiffer și am rămas surprins că știa de Cluj, de România. Dânsul m-a întrebat de Călugăreanu, de Popoviciu, pe care îi știa. Se cunoșteau și erau din aceeași generație.

Disciplinele de matematică sunt diferite. Nu m-aș pronunța decât asupra analizei matematice. În cazul analizei numerice sunt mult mai mulți specialiști, inclusiv cei de la Institutul Academiei, Institutul de Calcul „Tiberiu Popoviciu”, orientați spre calcul și analiză numerică. Succint este vorba de analiza numerică (Tiberiu Popoviciu) și analiza complexă (Gh. Călugăreanu), geometrie (Tiberiu Mihăilescu, cel mai bun profesor, ca didact, pe care l-am avut). T. Mihăilescu nu era de talia lui Țițeica, dar era foarte bun profesor. Nu s-a prea înțeles cu Tiberiu Popoviciu și a plecat la București.

Cum vi se înfățișează școala clujeană de matematică, care a funcționat încă de la înființarea universității clujene?

Primele congrese de matematică din țară au fost organizate de Petre Sergescu, unul la Cluj și unul la Drobeta Turnu Severin, orașul său natal. Era și un mare specialist în istoria științei. Din păcate nu a mai putut să rămână în țară și a plecat în Franța. Țițeica era un mare geometru, Angheluță un mare specialist în analiză iar Bratu în mecanica fluidelor. Pompei și Țițeica au ajutat mult școala de matematică clujeană. Th. Angheluță și Dimitrie Călugăreanu, tatăl lui Gheorghe Călugăreanu, au fost aduși de la Iași. Dimitrie Călugăreanu era profesor de științe naturale, a fost și rector pentru un an, cum era pe atunci obiceiul. D.V. Ionescu, de asemenea, nu era ardelean. Tiberiu Popoviciu a venit de la Arad. Aceștia ar fi prima generație. Deci, prima generație ar fi Dumitru Pompeiu, Țițeica, Angheluță, care au realizat organizarea învățământului matematic în Cluj. A doua generație ar fi Caius Iacob, Gh. Călugăreanu. În a treia generație sunt și eu. Mai sunt Dimitrie Stancu, elevul lui Tiberiu Popoviciu, primul care a devenit

candidat în științe matematice. În a patra generație sunt profesorul Grigore Călugăreanu, surorile gemene Kohr și alții.

Ați ales matematica în detrimentul muzicii. Cum arată biografia profesorului Petru Mocanu din perspectiva trinomialului educație-formare-afirmare?

Am venit la Cluj în 1950, când am terminat liceul și am intrat la facultate. Eu sunt brăilean, am venit aici pentru că fratele meu, un filosof de mâna întâi, pe nume Titus Mocanu, era asistent al lui L. Blaga și D.D. Roșca, la Cluj, după ce înainte fusese la Sibiu.

În liceu mi-au plăcut două discipline: pe primul loc matematica – legată de minte – și pe locul al doilea muzica – legată de suflet. Fratele meu era cu 8 ani mai mare decât mine. Eu n-am cunoscut un om mai inteligent decât fratele meu, cu o mare putere de pătrundere, pasionat de filosofie încă de când era mic. Era fascinat de Nae Ionescu, care venea periodic în Brăila și ținea conferințe. Fratele meu, deși era mic, asista la aceste conferințe care l-au cucerit. De fapt, toți susțineau că Nae Ionescu ținea niște cursuri libere fascinante. Marele filosof a devenit atunci idolul lui. Datorită acestui fapt și-a dorit să facă filosofia la București. Din păcate, Nae Ionescu a murit tânăr, în condiții misterioase și fratele meu nu a mai avut la cine să meargă la București, deoarece ceilalți filosofi de atunci, din București, nu îi plăceau. Dar îi mai plăcea de Lucian Blaga și de D.D. Roșca, care atunci erau la Sibiu. Când a terminat liceul s-a dus la Sibiu, apoi a venit la Cluj, a fost asistentul lui Blaga iar cu D.D. Roșca a făcut doctoratul. Dar nu i-a plăcut Marx. Spunea că marxismul nu e filozofie ci ideologie. Când Blaga și toți colaboratorii lui au fost scoși din învățământ, fratele meu s-a dus la București și a predat cursuri de estetică, la Facultatea de Arhitectură. Toți arhitecții din generația care a studiat în perioada aceea la București știu cine a fost Titus Mocanu de la Istoria artei.

Dar, revenind în trecut, când eu aveam vreo 2 ani, părinții mei i-au cumpărat lui Titus o vioară și au angajat un profesor de muzică. Nu știu cât au durat în timp aceste ore, dar mie îmi plăcea foarte mult muzica pe care o auzeam. Când am mai crescut, am luat într-o zi vioara să cânt și eu, dar am scăpat-o și s-a crăpat. Fratele meu a fost în culmea bucuriei, pentru că lui nu i-a plăcut niciodată. După alți câțiva ani am găsit în podul casei vioara spartă. Ajutat de bunicul unui coleg, care era tâmplar, am reparat-o și am început singur să scârțâi la ea. Între timp, la liceu am avut un profesor de muzică foarte bun și deoarece mie îmi plăcea muzica, cu mine făcea solfegiile. Aveam o voce de soprană, dar cu timpul am devenit un bas răgușit. În liceu am luat ore de vioară împreună cu mai mulți colegi. Majoritatea erau evrei, deoarece la ei era obiceiul ca indiferent că erai medic, comerciant sau practica altă meserie, cântau și la un instrument. Ne-am înțeles foarte bine. Profesoara m-a rugat să îi cânt ceva și i-am cântat un menuet din caietul de metode pe care îl aveam. A zis că e bine, dar începem cu coardă liberă, adică de la început. Am evoluat foarte repede și i-am întrecut pe mulți dintre colegii mei. După un an, preotul care asista și el la ore și care cânta cu chitara, îmi spune să vină părinții mei la dânsul să vorbească cu ei, pentru că trebuie să fac neapărat Conservatorul. Îmi spunea că am un vibrato care nu se învață, care este un har. Dar părinții mei erau pățiți cu fratele meu și de-abia îmi plăteau orele, fiind perioada foarte grea de după război. Tocmai atunci, prin 1947, aveam un prieten mai mare ca mine care a terminat conservatorul și care cânta într-un restaurant din Brăila. Părinții m-au întrebat dacă vreau să ajung ca el, să cânt într-un restaurant. I-am spus părintelui și ficei sale profesoare că mie îmi place matematica iar ei m-au sfătuit să le fac pe amândouă și îmi dădeau exemplu pe Einstein, care a fost fizician și un bun violonist. Dar, după 1948, legea învățământului nu mai dădea voie să faci două facultăți. Mulți dintre

profesorii mei au făcut două facultăți. Vioara a rămas pentru mine un hobby.

Odată, la un curs despre mulțimi, le-am adresat studenților o întrebare din muzică: care este cel mai mare compozitor din lume? Foarte mulți au spus Beethoven, Mozart ș.a. Eu am spus Bach. Era vorba de mulțimi care sunt ordonate dar nu total ordonate, adică există o relație de ordine dar nu neapărat între toate elementele. De exemplu, într-o mulțime unul nu se compară cu altul dar nu este unul mai mare decât el. Într-o mulțime e o relație prin care eu ordonez și în care pot fi mai multe vârfuri. Acestea sunt elemente extremale. În acest exemplu toți trei sunt vârfuri, dar nu putem spune că unul este mai mare decât altul: Mozart este muzica, Beethoven este omul și compozitorul iar Bach este... divin.

Cum ați inventat contribuțiile dvs. relevante evidențiate preponderent în teoria geometrică a funcțiilor?

Teoria geometrică a funcțiilor face parte din capitolul mai mare care se numește Analiza complexă. Eu devenisem cunoscut prin noțiunea introdusă de mine în analiză, „alpha convex function”.

Activitatea științifică, începută cu teza de doctorat „Metode variaționale în studiul funcțiilor univalente”, am desfășurat-o în domeniul Teoriei geometrice a funcțiilor analitice (Funcții univalente) și se referă în special la următoarele teme: I. Studiul unor probleme extremale privind funcțiile univalente; II. Introducerea clasei de funcții alfa – convexe; III. Obținerea unor noi criterii simple de univalență (stelaritate, convexitate, aproape convexitate); IV. Studiul unor noi operatori integrali pe clase de funcții univalente; V. Elaborarea teoriei subordonărilor și superordonărilor diferențiale cu multiple aplicații în analiza complexă; VI. Obținerea unor noi condiții de difeomorfism în planul complex; VII. Aplicații ale analizei complexe în optica geometrică.

Eu am predat și la chimie. Profesorul Candin Liteanu era cel mai legat de matematică. Ca profesor de chimie știa importanța matematicii. El a spus un lucru pe care l-am reținut: „atunci când o lucrare făcută de tine devine foarte populară, foarte cunoscută, încât nici nu se mai știe cine a introdus-o, atunci poți să spui că ai făcut ceva.” Americanul S. Miller a venit trimis de alții la mine. Și fratele meu mi-a spus că am avut mare noroc cu acest specialist, deoarece noi nu puteam călători nicăieri. Noi doi făceam aici toate lucrările, le scriam și el le ducea și le publica. Altfel, ca să le publici trebuiau aprobări de la partid și de la rectorat. De aceea eu am de atunci multe lucrări publicate în reviste importante și foarte cunoscute. Așa am devenit eu cunoscut. El era și un foarte bun manager. Am rămas prieteni foarte buni și ultima lucrare i-am dedicat-o lui.

E o teorie întreagă despre clasa funcțiilor alfa-convexe care se aplică în multe probleme, cum ar fi aplicații ale analizei complexe în optica geometrică. Într-o serie de lucrări eu am dat condiții suficiente de univalență mai simple, ca să poată fi ușor de aplicat. Noi matematicienii ținem mai mult la lucrările publicate, apoi la cărți, care și ele sunt importante. Nu în cărți scrii prima oară. Mai întâi publici rezultatele. În privința refracției, eu am introdus noțiunea de „regulă”, aceasta înseamnă că raza refractată variază monoton pe porțiunea unde am refracție, adică nu am două raze care se intersectează. Aceasta are aplicație în fizică.

Cartea mea, *Teoria geometrică a funcțiilor univalente* este prima monografie în limba română consacrată teoriei geometrice a funcțiilor univalente. Ea îmbină prezentarea unor rezultate și metode clasice, fundamentale, cu altele recente, multe dintre ele fiind incluse pentru prima dată într-o monografie.

Care sunt cele mai semnificative apăsări ale cărților și lucrărilor dvs.? În ce monografii vă sunt cel mai citate rezultatele proprii de cercetare?

Lista este destul de lungă, deoarece foarte mulți matematicieni m-au citat în lucrările lor. Printre aceștia: G.M. Goluzin, *Teoria geometrică a funcțiilor de variabilă complexă* (limba rusă), (Moscova, 1966); P.L. Duren, *Univalent functions* (Germania, 1983); A.W. Goodman, *Univalent functions* (Florida, 1983); S.D. Bernardi, *Bibliography of schlicht functions* (Florida, 1983); S.G. Gal, *Introduction to Geometric Function Theory of Hypercomplex Variables* (New York, 2002); Gr. St. Sălăgean, *Geometria planului complex* (Cluj-Napoca, 1997); G. Kohr, P. Liczberski, *Univalent Mappings of Several Complex Variables* (Cluj-Napoca, 1998); P. Curt, *Capitole speciale de teoria geometrică a funcțiilor de mai multe variabile complexe* (2001); Gh. Miclăuș, *Spații Hardy și operatori integrali* (Cluj-Napoca, 2001); Gh. Oros, *Convexity and Starlikeness in Geometric Function Theory, Monographical Booklets in Applied & Computer Mathematics* (Budapest, 2001); I. Graham, G. Kohr, *Geometric Function Theory of One and Higher Dimensions* (New York, 2003); D. Breaz, *Operatori integrali pe spații de funcții univalente* (Editura Academiei Române, 2004); T. Bulboacă, *Differential Subordinations and Superordinations. Recent Results* (Cluj-Napoca, 2005).

Clasa funcțiilor alfa-convexe face obiectul unui întreg paragraf din cartea lui Goodman. În Bibliografia lui Bernardi, referitoare la funcțiile univalente, constituită din trei părți, în prima parte articolele sunt clasificate în 68 de teme (*topics references*), în timp ce partea a doua (referitoare la perioada 1966-1978) conține 90 de teme, adăugându-se teme noi, dintre care temele 69, 83 și 84 se referă la funcțiile alfa-convexe.

Cum vă apare matematica actuală?

Matematica e matematică, dar astăzi vorbim de matematica combinată cu informatica. Informatica ne ajută foarte mult. Dacă îi luăm pe înaintașii noștri, în modelele actuale de prezentare cu ajutorul internetului ei nu prea sunt înregistrați. Cel mai mult apare D. Pompeiu. El are și o celebră problemă care încă nu este rezolvată. El este mai legat de actualitate.

Care sunt satisfacțiile și împlinirile majore ale omului și profesorului Petru Mocanu?

Satisfacții că am avut profesori buni și că am elevi buni. Am pregătit 36 de doctoranzi. Am avut norocul de trei profesori foarte buni în liceu: Mircea Negrea, Radu Frangu și Aurel Panaitescu. Mi-a plăcut totdeauna matematica, dar profesorul Panaitescu a avut un rol important, deși nu era un bun didact, dar nu refuza să-mi acorde ajutorul. Apelam la dânsul cu orice problemă din Gazeta Matematică pe care nu o puteam rezolva. Nu toți profesorii procedau așa. Și ceilalți colegi profesori de-ai dânsului veneau la el cu orice problemă. Când am ajuns student la Cluj, prodecanul de atunci mi-a spus că a fost coleg cu Panaitescu și, deși era cu câțiva ani mai mare, deoarece făcea și filosofia, a fost cel mai bun la matematică. Dânsul trebuia să rămână la Cluj, dar a intervenit războiul, a plecat pe front. La aceștia trei îl adaug pe învățătorul meu I. Popescu, care era atras de matematică și care mi-a și spus că o să devin matematician.

Prezentare și interviu realizate de
Cristian Colceriu

Arheologia crimelor comunismului.

Execuția de pe Dealul Crucii

Gheorghe Petrov

În zilele de 27 și 28 aprilie 2009, *Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România* (IICCR)¹ a întreprins o acțiune de căutare și deshumare a rămășițelor pământești ce au aparținut unui număr de trei bărbați, uciși prin împușcare la data de 24 iunie 1949 de către cadre operative ale Securității Statului din Bistrița. Crima a fost înfăptuită într-un loc situat pe versantul apusean al *Dealului Crucii* sau al *Căpățânii*, zonă situată în extremitatea nordică a hotarului satului Nepos, localitate aparținătoare comunei Feldru din județul Bistrița-Năsăud. *Dealul Crucii* reprezintă și locul unde se întâlnesc limitele de hotar a trei sate, Nepos, Feldru și Rebra. Față de acest deal, satul Nepos se află situat înspre sud, Feldru, care este și centru comunal, este poziționat spre sud-est, iar localitatea Rebra, tot centru de comună, se află situată spre nord-vest.

Identitatea persoanelor ucise de către Securitate pe *Dealul Crucii* este următoarea: **Ioan Leonida Bodiu**, născut la 16 ianuarie 1918 în localitatea Poiana Ilvei, jud. Bistrița-Năsăud, **Ioan Ștefan Burdeț**, născut la 15 august 1905 în localitatea Rebrîșoara, jud. Bistrița-Năsăud, și **Toader Dumitru**, născut la 22 octombrie 1914 în localitatea Welland din provincia Ontario, Canada.

În primăvara anului 1948, Ioan Leonida Bodiu, fost ofițer al Armatei Regale Române, a pus bazele unei organizații îndreptate împotriva regimului comunist instaurat în România la care au aderat mulți locuitori din zona comunelor Rebra, Parva și Rebrîșoara, în majoritate țărani, care erau nemulțumiți de noile stări de lucruri din țară. Organizația s-a numit *Liga Națională Creștină*, însă în zonă se vorbea atunci și despre o organizație cu denumirea de *Garda Albă*. Se presupune, și există destule dovezi pentru a se demonstra acest lucru, că aceste informații au fost create și lansate de către Securitate pentru dezinformarea localnicilor și atragerea celor nemulțumiți, fiind un pretext pentru condamnarea lor ulterioară. În epocă, într-o zonă mult mai extinsă, exista atunci o adevărată psihoză în legătură cu o organizație de rezistență anticomunistă ce se numea *Garda Albă*, iar tot ceea ce era săvârșit în afara legii comuniste era atribuit, cel puțin în faza inițială a anchetelor, pe seama membrilor ei. Leonida Bodiu însuși afirmă, după arestarea sa, în declarațiile scrise ce i s-au luat în timpul anchetelor, că *Garda Albă* este doar un zvon și că nu are nici o legătură cu așa ceva, dar recunoaște că a condus o organizație de rezistență care se numea *Liga Națională Creștină*, formată în preponderență din țărani din zonă. Alături de Leonida Bodiu,

Toader Dumitru a fost sfătuitorul și principalul ajutor al acestuia în conducerea organizației, pentru o vreme el fiind și primar al comunei Rebra. Despre Ioan Burdeț se știe că avea o cărciumă în localitatea Rebrîșoara și a fost unul dintre principalii sprijinitori ai lui Leonida Bodiu, fiind un membru marcant al organizației anticomuniste.

Crima înfăptuită de Securitate prin care s-a curmat brutal viața celor trei a fost cunoscută imediat de foarte mulți localnici din zonă, fiind păstrată în memoria colectivă până în zilele noastre. Apariția câtorva studii de specialitate, bazate pe unele documente provenite din arhiva fostei Securități, precum și publicarea unor mărturii ale unor persoane implicate în evenimentele de atunci, au adus acest tragic caz în actualitate și totodată în atenția noastră. Având în vedere faptul că se acumulase deja o suficientă bază documentară asupra evenimentelor care au culminat cu execuția celor trei persoane, am considerat că este oportun a se continua și aprofunda investigațiile asupra cazului prin noi cercetări, de această dată în teren. Obiectivul principal al demersurilor noastre a fost căutarea și identificarea unor persoane care dețin informații despre ceea ce s-a întâmplat atunci efectiv în teren, eventual chiar martori ai crimei, cu ajutorul cărora să putem localiza și locul unde au fost înmormântate cele trei victime.

După stabilirea unor contacte și purtarea unor discuții preliminare cu diferite persoane din satele zonei, în ziua de 3 aprilie 2009 am efectuat o deplasare în localitatea Rebra, unde am luat legătura cu domnul Ivașcu Teofil, născut în respectiva localitate în anul 1930, acesta fiind un martor indirect al crimei săvârșite în urmă cu peste șase decenii pe *Dealul Crucii*. Împreună am urcat apoi până la locul unde au fost ucise cele trei persoane, accesul cel mai ușor spre *Dealul Crucii* fiind din dreptul gării din Nepos, spre nord, cale de aproximativ 4 km. Urcând pe un drum în pantă permanentă, accesibil doar pentru căruțe, ne-am oprit într-un loc situat pe versantul vestic al *Dealului Crucii*, unde drumul pe care l-am urmat, plecând din Nepos spre nord, prezintă un traseu ușor curbat spre nord-vest, însă fără pante și denivelări accentuate. În stânga drumului, la circa 2,5 metri față de marginea acestuia, se află postată o cruce din metal, care la intersecția brațelor are fixată o placă din metal inoxidabil pe care sunt inscripționate numele celor trei victime și alte câteva cuvinte, care fac referire la faptul că cei trei nominalizați au fost împușcați în acel loc la data de 24 iunie 1949. Această cruce a fost

Leonida Bodiu

pusă de către Dumitru Dumitru, fiul lui Toader Dumitru, în ziua de 24 iunie 1992, însă de la început s-a cunoscut faptul că locul pe care a fost postată crucea nu marchează și locul mormântului comun al celor trei. Atât Ivașcu Teofil cât și Dumitru Dumitru, susțineau că locul mormântului s-ar afla la o anumită distanță mai spre sud față de locul unde a fost pusă respectiva cruce.

Conform mărturiei lui Ivașcu Teofil, în dimineața zilei de 24 iunie 1949 acesta împreună cu alți doi consăteni din Rebra se aflau în zona respectivă la cules de cireșe când, la un moment dat, au auzit zgomotul produs de una sau mai multe arme automate cu care s-a executat foc în rafale scurte. Distanța între locul unde se aflau cei trei și locul crimei a fost de circa 150 de metri. Cei doi consăteni care îl însoțeau pe Ivașcu s-au întors imediat înapoi spre Rebra, însă acesta, din curiozitate, presupunând că în zonă s-ar afla niște vânători, s-a îndreptat în direcția de unde s-au auzit focurile de armă. Pe drum a văzut trei bărbați, care purtau fiecare câte un pistol mitralieră cu încărcătoare de tip tambur, și care urmau grăbiți drumul de întoarcere spre satul Nepos. Observându-i de la o oarecare distanță, pentru a evita întâlnirea cu aceștia, Ivașcu a fost nevoit să se ascundă în vegetația aflată pe marginea drumului, iar după trecerea lor și-a continuat deplasarea. După parcurgerea unei distanțe scurte a ajuns la locul unde a dat peste cadavrele lui Leonida Bodiu, Toader Dumitru și Ioan Burdeț, fiecare dintre aceștia fiindu-i cunoscut. Toți se aflau căzuți într-o baltă formată din apa de ploaie acumulată într-o adâncitură a drumului din acel loc. După spusele martorului, acesta a observat că toate cadavrele prezentau răni cu sângerare puternică în zona posterioară a capului. La scurt timp după înfăptuirea crimei, dinspre satul Nepos au ajuns la locul respectiv patru persoane cu unelte de săpat, care erau

însărcinate să îngroape cele trei cadavre într-o singură groapă. Ivașcu Teofil nu părăsise încă zona când au sosit cei patru, schimbând chiar și câteva cuvinte cu aceștia. Din informațiile pe care le deținem despre cei care au jucat atunci rolul de gropari, știm că doi dintre ei erau frații Popițan, Gheorghe și Petre, angajați la Primăria din Nepos ca și paznici de câmp, iar ceilalți se numeau Gavrilă Pop și Nistor Bota, acesta din urmă fiind pădurar în Nepos. Toți aceștia sunt astăzi decedați.

Leonida Bodi, Toader Dumitru și Ioan Burdeț au fost arestați din motive politice, alături de multe alte persoane, fiind reținuți și anchetați o perioadă mai lungă de timp la sediul Securității din Bistrița. În dimineața zilei de 24 iunie 1949, încă pe timp de noapte, cei trei au fost scoși din arestul Securității și transportați cu o mașină până în dreptul gării din satul Nepos. De aici, fiind însoțiți de cadre operative de la Securitatea din Bistrița, dar se pare că și de câțiva soldați în termen de la trupele de Securitate, au fost duși pe jos până în acea zonă de pe Dealul Crucii. Ajunși în acel loc, toți trei au fost uciși prin împușcare, după unele surse crima fiind înfăptuită în jurul unei anumite ore a dimineții. Execuția acestora s-a făcut arbitrar, fără să existe vreo sentință judecătorească de condamnare în acest sens.

Din informațiile pe care le deținem, grupa de securiști care a săvârșit acest triplu omor a fost alcătuită din slt. Liviu Pangrațiu², plt. maj Liviu Herța și plt. Traian Săsărman, primul dintre ei fiind și cel care a coordonat operațiunea în teren. Se pare că în această acțiune criminală au mai fost implicate și alte cadre de Securitate, fiind vorba despre numiții Iepure, Cătărig și Mureșan, precum și un anume Lothe Andrei. șef la Securitatea din Bistrița a fost atunci maiorul Viorel Gligor, iar superiorul său direct a fost colonelul Mihai Patriciu, Șeful Direcției Regionale de Securitate Cluj, acesta fiind cel care a ordonat împușcarea celor trei persoane³.

Pentru a se încerca oarecum motivarea crimei, în varianta oficială care apare în

Toader Dumitru

documentele Securității, se precizează că în cursul lunii ianuarie 1949 Leonida Bodi, Toader Dumitru și Ioan Burdeț ar fi ascuns șase arme militare între localitățile Rebra și Nepos, în zona Dealului Crucii, iar în anchetă aceștia ar fi declarat că nu pot preciza locul unde se află armele, însă l-ar putea identifica în teren. Acest fapt a fost exploatat de către organele de securitate, care folosind pretextul deplasării pentru găsirea și recuperarea armelor, i-au scos în teren pe cei trei, ocazie cu care aceștia au fost omorâți. Într-un raport telefonic, care a fost consemnat în scris, făcut de către slt. Liviu Pangrațiu în ziua de 8 iulie 1949, la orele 9, se spune că „...cei trei arestați, în timp ce au dezgropat depozitul de armament au încercat să pună mâna pe grenadele aflate în depozitul de armament și nedeclarate de ei, ca atacând prin aceasta organele de escortă, pentru a-și asigura pe această cale fuga lor, la care organele de Securitate menționate mai sus [slt. Pangrațiu Liviu, plut. maj. Herța Lucian și plut. Săsărman Traian - n.n.] din legitimă apărare și pentru a împiedica fuga celor trei arestați periculoși securității statului, au făcut uz de arme împușcându-i pe toți trei arătați, adică pe Bodi Leonida, Burdeț Ioan și Toader Dumitru.” După cum se poate observa, raportul telefonic dat de slt. Pangrațiu către superiori este datat pe 8 iulie 1949, însă nu se menționează în mod explicit că execuția celor trei s-ar fi înfăptuit la acea dată. Acest lucru a creat însă anumite confuzii, iar în istoriografie unii autori au preluat această reper cronologic drept data la care cei trei au fost uciși. Mărturiile celor contemporani cu evenimentele, inclusiv rudele și urmașii celor trei victime, susțin fără rezerve că crima a fost înfăptuită în ziua de 24 iunie, de Sărbătoarea Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul sau de Sânzâiene. Deși au fost omorâți, cei trei au figurat în continuare drept inculpați în procesul care privea întregul lot de arestați ce fuseseră găsiți vinovați de implicare în organizația Liga Națională Creștină. Prin sentința nr. 1585 din 10 noiembrie 1949 aceștia au fost condamnați în contumacie, fiecare la o pedeapsă de 20 de ani muncă silnică. Alături de ei au mai primit atunci pedepse privative de libertate un număr de încă 63 de persoane.

Groapa mormântului a fost făcută pe versantul apusean al Dealului Crucii, chiar în dreptul locului crimei, pe un loc înclinat situat în partea stângă a drumului cum se privește spre nord, la baza unei pante accentuate care coboară dinspre est spre vest și la circa 2,5 metri față de liziera unei păduri care se dezvoltă în continuare pe panta dealului. A fost săpată o singură groapă unde cadavrele au fost aruncate unul peste altul, iar după astupare peste conturul gropii au fost așezate glii cu iarbă pentru a se încerca astfel o oarecare mascare și ascunderea a acesteia. O săteancă din Nepos, Cârca Verginica, care avea pământ în zonă, a fost a doua zi pe Dealul Crucii și a observat locul unde fusese săpată groapa. Mai mult decât atât, ea mărturisește că apa care se acumulase de pe urma ploilor în balta din drum era roșie, iar din drum și până la locul gropii iarba era puternic călcată și cu urme de

sânge, dovadă că cadavrele au fost târate sau rostogolite înainte de a fi aruncate în groapă. O altă mărturie aparține aceluiași Ivașcu Teofil din Rebra, care, după trecerea câtorva săptămâni de la crimă, a însoțit în secret la acel loc două persoane care erau rude cu Toader Dumitru, pe Toader Ștefan și Toader Rus, fratele și respectiv socrul victimei. Fiindu-le indicat cu precizie locul mormântului, care încă se vedea foarte bine, cei doi au săpat pentru a se asigura că Toader Dumitru se află îngropat acolo alături de ceilalți. Știm că aceștia au reușit să ajungă la cadavrul lui Toader Dumitru, pe care l-au găsit la o adâncime relativ mică deoarece se pare că acesta se afla așezat mai sus în raport

Ștefan Burdeț

cu cadavrele celorlalți, iar din îmbrăcăminte au rupt câteva bucăți de material textil pentru a fi duse soției defunctului drept dovadă că acesta era mort. De atunci s-a perpetuat și informația după care, în groapă, cadavrul lui Toader Dumitru ar fi fost pus deasupra celorlalte.

Pentru depistarea mormântului comun, la început ne-am bazat pe varianta indicată de către Ivașcu Teofil și Dumitru Dumitru, fiul lui Toader Dumitru, care presupuneau că locul se află la câțiva metri mai spre sud față de crucea pusă în anul 1992. Obținerea unor informații noi privitoare la localizarea mormântului a făcut să renunțăm în ultimul moment la această variantă, iar în teren am reușit să ne edificăm asupra amănunțelor care au creat confuzia, cauzele principale fiind trecerea unui timp îndelungat de la producerea evenimentelor, care a influențat memoria vizuală a unor martori, și dispariția din teren a unor repere care existau în trecut. Locația aproximativă a mormântului ne-a fost indicată în cele din urmă de către Cârca Verginica din Nepos, care ne-a spus să căutăm la vreo 40-50 de metri mai la nord față de locul unde se află postată crucea. Menționăm faptul că locul mormântului

comun nu a fost niciodată marcat cu vreo cruce sau cu un alt semn distinctiv.

La fața locului, după efectuarea unor observații preliminare asupra terenului din zona indicată, am stabilit să practicăm o primă secțiune arheologică de căutare pe o suprafață de teren care îngloba și o porțiune mai restrânsă unde solul prezenta o oarecare denivelare concavă, aproape insesizabilă la o primă privire, precum și unele anomalii la nivelul vegetației. Prima secțiune, numită S.1, a fost de formă dreptunghiulară și a avut dimensiunile inițiale de 7 x 1,50 metri, laturile mai lungi ale acesteia fiind dispuse pe direcția nord-sud. După trasarea și începerea lucrului la prima secțiune, imediat a fost stabilit locul unde urma să fie executată o a doua secțiune de căutare, S.2, plasată la o distanță de 16,30 metri spre sud față de S.1. Secțiunea nr. 2 a avut o formă dreptunghiulară cu dimensiunile de 5 x 1,20 metri, laturile lungi urmând direcția nord-sud. Ambele secțiuni au fost executate la nord de locul unde se află acea cruce de care am amintit, într-un spațiu delimitat spre răsărit de acel drum de țară iar spre apus de liziera unei păduri, întregul teren fiind în pantă dinspre est spre vest. Cota de înălțime față de nivelul mării, verificată pe locul în care s-a practicat S.1, a arătat o altitudine de 835 metri.

În S.1, după începerea lucrului și îndepărtarea stratului vegetal, s-a observat că într-o porțiune din jumătatea nordică a secțiunii solul nu este așa de compact în comparație cu cealaltă jumătate, diferențe între cele două părți fiind sesizate și la nuanțele de culoare ale solului excavat. Adâncirea în secțiune s-a făcut la început uniform, pe toată suprafața, până la o adâncime medie de circa -0,50 metri. La răzuirea fundului de secțiune, când acesta se prezenta aproximativ ca o suprafață plană, s-a profilat și groapa mormântului. Aceasta avea o dezvoltare longitudinală pe direcția nord-sud, ieșind pe o lungime de 1,90 metri spre sud din profilul nordic, lățimea gropii fiind surprinsă integral între profilele lungi ale secțiunii. După identificarea gropii mormântului comun s-a renunțat la adâncirea în restul secțiunii, întregul efort fiind concentrat numai asupra acelei porțiuni în care se afla înglobată groapa de înmormântare. Pentru a se crea un spațiu care se impunea a fi necesar pentru surprinderea integrală a lungimii gropii, dar și pentru a se facilita intervenția asupra osemintelor, am considerat că este oportun ca secțiunea inițială (S.1) să fie prelungită atât în lungime, spre nord, cât și pe lățime, spre est și vest, dar numai în dreptul gropii. Pentru căutarea, depistarea și dezvelirea osemintelor celor trei victime au fost folosite metode și tehnici specifice arheologiei funerare, comune de altfel oricărei intervenții arheologice care vizează situri cu o astfel de încărcătură istorică.

În noua configurație a unității de săpătură (S.1) rezultată în urma extinderilor menționate, groapa mormântului a fost delimitată cu precizie în noul cadru creat, aceasta având dimensiunile generale, în punctele maxime de extensie, de 2,20 metri

pe lungime și 1,16 metri pe lățime, fiind dispusă longitudinal pe direcția nord-sud. Forma generală a gropii a fost una rectangulară însă cu multe neregularități ale laturilor. Adâncimea fundului gropii mormântului, măsurată în planul înclinat al terenului, pe mijlocul acesteia, a fost de - 1,17 metri. De pe latura de sud a gropii mormântului și până la acea cruce comemorativă, distanța măsurată a fost de 55,20 metri.

Pe fundul gropii mormântului comun au fost găsite și dezvelite trei schelete umane, care se aflau, fiecare, în poziție contorsionată. Acest aspect dovedește că la momentul înhumării cadavrele au fost efectiv aruncate în groapă, fără să existe vreo grijă și preocupare pentru cei morți din partea celor care i-au îngropat. Ca și orientare, toți defuncții sunt cu capul spre nord și cu picioarele spre sud. Conform standardelor arheologice, toate scheletele identificate au primit o numerotare specifică - M.1, M.2, M.3 - primul fiind scheletul aflat în partea stângă a gropii cum se privește dinspre sud spre nord.

M.1 a fost poziționat în partea vestică a gropii și se afla așezat aproximativ în poziția culcat pe partea din față, șoldul drept fiind ușor ridicat iar piciorul stâng dispus sub cel drept. Ambele membre inferioare au fost îndoite din genunchi, femurele fiind aduse ușor în față iar tibiile dispuse în unghiuri diferite spre partea posterioară. În picioare defunctul avea o pereche de bocanci din piele care pe talpă, în partea din față, aveau aplicate plachieri metalice. În partea superioară stângă a bazinului a fost găsită o sipcă din lemn, care probabil s-a aflat într-unul din buzunarele pantalonilor defunctului. În zona pieptului s-a aflat un nasture metalic de haină, foarte corodat. Asupra scheletului au fost descoperite și două gloanțe, unul în partea superioară a spatelui, care s-a oprit în coloana vertebrală, și altul în partea posterioară din stânga șoldului, care s-a oprit în osul bazinului. După poziția gloanțelor, rezultă că defunctul a fost împușcat din spate. De asemenea, craniul prezenta urme evidente de lovituri, având orificii și părți de calotă lipsă, dovadă că defunctul a fost împușcat și în cap. După poziția scheletului *in situ*, M.1 a fost aruncat în groapă probabil ulterior lui M.2 și anterior lui M.3.

M.2 s-a aflat aproximativ pe mijlocul gropii, fiind întors parțial pe partea stângă cu ambii genunchi aduși ușor în față, piciorul drept fiind petrecut peste cel stâng. Tibiile membrilor inferioare sunt dispuse în unghi față de femure, cea de la piciorul stâng fiind mai retrasă spre posterior față de cealaltă, fiind mai apropiată de M.1. Defunctul a fost încălțat cu o pereche de bocanci din piele, care aveau plachieri în vârful tălpilor și potcoave metalice pe călcâie. Bocancul stâng s-a aflat în picior dar cel drept a fost găsit într-o poziție secundară, la partea inferioară a picioarelor lui M.3. În zona pieptului au fost găsiți doi nasturi mici de cămașă, de culoare alb-gălbuie, prevăzuți cu patru găuri. Defunctul a fost îmbrăcat cu o haină mai groasă confecționată din lână, din care se mai păstrau unele resturi degradate. Craniul avea

Fostul sublocotenent de securitate, Liviu Pangrațiu

urme clare de lovituri de glonț cu orificii mari în calotă, lucru care denotă faptul că defunctul a fost împușcat în cap. O mare parte a dentiției era desprinsă din maxilare, între dinții și măselele căzute și amestecate atenția fiindu-ne atrasă de o măsea care era îmbrăcată cu o coroană metalică de culoare argintie. Poziția scheletului *in situ* indică faptul că M.2 a fost aruncat în groapă cu siguranță înaintea lui M.3, dar probabil și înaintea lui M.1.

M.3 a fost poziționat în partea estică a gropii fiind întors parțial pe partea dreaptă, ambele picioare fiind îndoite din genunchi, dreptul aflându-se mai în față iar stângul mai în spate. Partea superioară a scheletului și întregul membru inferior drept se suprapun parțial peste M.2. M.3 se afla așezat mai sus decât M.1 și M.2, având craniul la limita dinspre nord a gropii. La picioare nu a avut încălțăminte, însă o pereche de bocanci a fost găsită într-o poziție secundară în extremitatea nordică a gropii, unul lângă craniul lui M.1 și altul lângă craniul lui M.3. Acești bocanci au fost cândva reparați, având aplicată peste tălpile din piele suprafețe de cauciuc prinse pe margine cu cuie mici. Prezența acestor bocanci într-o poziție nefirească și lipsa din picioarele defunctului a încălțăminte, presupune două lucruri. O posibilitate ar fi că aceștia au putut să cadă din picioarele victimei în timpul manipulării cadavrului, după care au fost aruncați în locul în care au fost găsiți. Altă explicație plauzibilă ar putea fi că unul dintre oamenii care au făcut groapa a putut să-și schimbe propria încălțăminte, care poate era într-o stare mai proastă, cu una mai bună pe care o avea defunctul. Dacă defuncții au fost aduși direct din arestul Securității, este foarte probabil că încălțăminte lor nu a mai avut șireturi, și atunci se poate explica faptul că aceasta putea să iasă ușor din picioarele cadavrelor, mai ales având în vedere și împrejurările în care acestea au ajuns în groapa comună. Și la M.3 a fost găsit un glonț, în stânga părții

inferioare a toracelui, la 11 cm deasupra bazinului. Craniul prezenta și el urme puternice de lovituri fiind parțial distrus, starea acestuia fiind provocată cel mai probabil tot de gloanțe. Poziția scheletului *in situ* presupune că acesta a fost aruncat în groapă ultimul, cu siguranță după M.2, pe care îl suprapune parțial, și probabil după M.1.

Conform mărturiei lui Ivașcu Teofil, cel care a văzut cadavrele înainte ca acestea să fie îngropate, Leonida Bodiș a fost îmbrăcat cu un veston militar de culoare kaki, lipsit de însemne, și pantaloni de aceeași culoare. Toader Dumitru și Ioan Burdeț aveau amândoi pantaloni negri de stofă, cămăși țărănești de culoare albă și pulovere din lână. Având în vedere că la M.1 s-a găsit un nasture metalic precum și alte câteva fragmente mici de metal corodat, care pot să provină de la alți nasturi similari, am putea să presupunem că scheletul indicat de către noi prin M.1 ar putea să aparțină lui Leonida Bodiș. De asemenea, scheletul indicat prin M.3 ar putea aparține lui Toader Dumitru, deoarece acesta pare să fie pus mai sus în groapă și numai la el puteau să ajungă mai repede și mai ușor rudele lui, care au intervenit asupra mormântului după câteva săptămâni de la moartea celor trei. Dacă raționamentul nostru se dovedește a fi în concordanță cu adevărul, atunci osemintele indicate prin M.2 nu pot să fie decât ale lui Ioan Burdeț.

După terminarea cercetării arheologice, în prezența întregii asistențe, la locul mormântului a avut loc o slujbă religioasă oficiată de către părintele Vasile Rus, preotul Parohiei Ortodoxe din satul Nepos, acesta fiind nepotul lui Toader Dumitru. După

slujbă, rămășițele pământești ale lui Leonida Bodiș, Toader Dumitru și Ioan Burdeț au fost demontate, extrase, separate și împachetate în prezența unui procuror civil și a unui ofițer criminalist de poliție. Aceștia au preluat apoi osemintele pentru a fi transportate la Laboratorul de Medicină Legală de pe lângă Spitalul Județean din Bistrița, unde au fost supuse unei expertize de specialitate. Ulterior, osemintele au fost preluate de către rudele și urmașii celor trei victime, acestea fiind apoi reînchinate, cu onoruri militare, în Cimitirul municipal din Bistrița. Evenimentul a avut loc în ziua de 24 iunie 2009, când s-au împlinit 60 de ani de la execuția celor trei.

Echipa de istorici și arheologi care a acționat în teren cu prilejul acestei acțiuni⁴, care nu a fost deloc simplă și ușoară, a beneficiat de sprijinul necondiționat și benevol al preotului ortodox din satul Nepos, Vasile Rus, care, alături de mulți alți credincioși ai parohiei sale, ne-au stat alături și ne-au acordat sprijinul necesar în toate momentele activității pe care noi am desfășurat-o acolo.

Note:

¹ IICCR a fost înființată din inițiativa Primului-Ministru Călin Popescu Țăriceanu prin Hotărârea de Guvern nr. 1724 din 21 decembrie 2005. Președinte al Institutului a fost numit istoricul Marius Oprea. În anul 2009, în urma unei alte Hotărâri guvernamentale (nr. 1372 din 18 noiembrie), IICCR a fost comasată cu *Institutul pentru Memoria Exilului Românesc*, noua instituție rezultată numindu-se *Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc* (IICCMER).

² Din toți membrii plutonului de execuție,

singurul care se mai afla în viață la momentul acțiunii noastre era fostul sublocotenent Liviu Pangrațiu, devenit ulterior colonel în rezervă și contabil până în ultimii ani ai vieții la Filiala din Cluj a Asociației Naționale a Veteranilor de Război. Acesta s-a născut în localitatea Chiraleș din jud. Bistrița-Năsăud la 30 martie 1920 și a decedat la Cluj în 4 noiembrie 2011. A fost audiat la Cluj de un procuror militar, însă a negat crima la care a fost părtaș. Prin Rezoluția din 21 martie 2012, Parchetului Militar de pe lângă Tribunalul Militar Teritorial București a dispus neînceperea urmăririi penale pentru săvârșirea infracțiunii de omor deosebit de grav pentru toate fostele cadre de securitate implicate. Asta pentru că, conform legislației în vigoare, crima este prescrisă și criminalii au decedat între timp.

³ Mihai Patriciu a fost unul dintre cei mai mari criminali dovediți ai României comuniste. S-a născut la 19 ianuarie 1909 în Năsăud, fiind de origine evreiască, iar numele lui real a fost Grünsperger. În timp ce a deținut diferite funcții în cadrul Securității Statului, a dispus nenumărate asasinat, mutilări și torturi de persoane, a trimis oameni în pușcării și lagăre de muncă, distrugând mii de familii și destine umane. Criminalul a murit la Cluj în anul 1996, la venerabila vârstă de 87 de ani, fără să fie tras la răspundere după așa-zisa cădere a regimului comunist.

⁴ Colectivul implicat în investigațiile legate de acest caz a fost alcătuit din istoricii Marius Oprea, Cosmin Budeancă, Andrei Lascu, Alexandru Matei și arheologii Gheorghe Petrov, Paul Scrobotă și Horațiu Groza.

Rămășițele pământești ale celor trei victime după deshumare

Pariul pascalian

Claudiu Soare

Viața nu promite nimic, spiritul, în schimb, promite *totul*, iar ceea ce cu nerozie numim "valori universale", cită naivitate... Binele, adevărul, frumosul nu țin de universul ăsta; aici o idee universală este banalitatea de a spune, de pildă, "e frig"...

Fericirile biblice nu cer socoteală pentru neputințe; paradisul este, deci, al rataților.

În bestiarul uman cel mai pitoresc se situează aventurierii, boemii, pe care nimic din adâncuri nu îi poate ține să își consume energia sufletească într-o continuă cavalcadă a risipirii, a schinguirii prin excitante, într-un sfîșietor asalt imaginar asupra existenței, în care epuizarea împinge ființa spre revelații care exclud orice împlinire, dar nu zădărnici și deloc desăvîrșirea. Acești oameni sînt o introducere anarhică la sfințenie. Veritabili avocați ai orărității universale, ființa lor răvășită de miracole, care în invizibil pot crea *naturi*, perpetuează amintiri lipsite de inconvenientul Căderii - pe care, ignorînd-o, o recalifică într-o justiție a datului. Ei știu că orice bucurie neagă o tristețe, dar că în această tristețe trebuie să stea ascuns principiul oricărui vis. Dostoievskian, ei desăvîrșesc vocația de a vizita omul pe fereastra niciodată păzită de gratii, prin care se zărește pacea slăbiciunilor și a resentimentelor părăsitate în întuneric. Îi vom întîlni pretutindeni atunci cînd certitudinea de sine va concepe absurd facerea lumii în afara poeziei ori cînd glosolia victoriei noastre împotriva fricii va regurgita demoni ai jafului sufletească. Ne vor întineri mereu cu insolenta lor, pretinzîndu-ne *gratuitatea*.

Amintirile fără sfîrșit ale lui André Salmon ni-l înfățișează pe "Dom' Ubu" într-o cîrciumă de pe rue de Seine, comandînd și consumînd pe rînd: "un coniac, o cafea, brînză de Gruyère, un compot de fructe, o jumătate de pui, o macaroană, un antricot, o ridiche de lună, un borș țărănesc", în ordinea indicată. Patronul îl compătămește sincer: "Tinere, îți faci rău." Ce jignit a fost "Dom' Ubu"! "Birtul dădea lecții literaturii." Și atunci Jarry poruncește: "Aduceți-mi cerneală roșie și un păhărel." În care "neprihănitul mistificator" a înmuiat o bucată de zahăr, ronțăind-o meticulos, "plin de deliciale răzbunării". Altminteri, Jarry va muri de ziua tuturor sfinților. După ce s-au scurs cei cinci ani de odihnă în mormîntul acesta legal, oasele i-au fost azvîrlite în groapa comună. "Dom' Ubu" nu mai avea credit. Locul i-a fost ocupat de rămășițele unui campion ciclist. Desigur, Jarry ar fi fost încîntat de întîmplarea asta. "Veșnicia îl cuprindea pe cel ce n-a știut nimic despre viață", conchide Salmon.

De realitatea pe care și-a creat-o, omul nu se va putea despărți decît dacă reinstaurează precaritatea, sărăcia generală, dacă redescoperă deșertul asceților și pădurile înțelepților. Numai starea de precaritate generală ne va mai putea reda calmul spiritual și va retroceda prostia eternului ei natural. Tot ce vom fi acumulat se va decanta; după atîta evoluție, vindecarea în extremis: delirul, căruia ne-am străduit atît de mult să îi alcătuim un destin, se va retrage în fine

în propria-i identitate, elipsă a unei sincerități bolnave. Dar să privești către viitor cu naivitatea tinerei căsătorite care a descoperit în fine filozofia...

Ceea ce ucide cu adevărat în marile sentimente al ratării este *speranța*, o nouă împotrivire, paradoxul final care duce la prăbușire: (cînd oblomovian își savurează boala, așteptînd să fie pentru totdeauna *confirmat*) ratatul este obligat să hrănească o himeră - întîrzierea unei iluzii care l-a ocolit pînă atunci. Rațiunea îi sugerează versetele *Ecleziastului*, subconștientul îl parfumează cu unduirile *Psalmlor*.

Totul este un imens sentiment de iubire cu *infideli*.

A scrie nu este un act de forță, este mai degrabă neputința de a accepta că există - și poate un gest de contestare mofturoasă a temeiurilor, cu nimic superior asumării naturale a vieții. Faptului de a-ți recunoaște public înfrîngerea oamenii îi acordă întotdeauna prețuirea, compasiunea - și relativa posteritate, compensîndu-ți astfel pretențiile, repet, ale *neputinței*.

Lecțiile de filozofie ale unora despre cum să trăim astăzi "bine" și "înțelept" sînt nu numai absurde, venind din partea unor indivizi confortabil încremenți în bunăstare, ba chiar jignitoare. Despre cum să trăim spiritual, adică despre cum să *nu* trăim "bine", despre cum să *nu* consumăm propaganda leșinată și adormitoare a familiștilor-filozofi numai niște nebuni precum cinicii, stoicii sau creștinii primelor veacuri ar mai putea să ne vorbească - și în general cineva care să ne deschidă ochii asupra filozofiei fără formulă a vagabonzilor, a rataților, a bețivilor, a tuturor acestor nebuni care nu mai au ce face cu "binele", "adevărul" și "frumosul".

Tîrziu, în nopțile lungi ale bătrîneții, cînd descoperi în tine, la nesfîrșit, greșeli după greșeli, infinite greșeli... Prea tîrziu. Murim erudiți în greșeală.

Am să trăiesc pînă ce cuvîntul care nu se poate scrie îmi va crăpa toracele ca să-și lase fiziunea geamătului, poezia definitivă, peste nesimțirea șoaptei ascunse în memorie, boala acestei guri care nu și-a spălat niciodată diamantele ucigașe.

Sigur că mă înșel asupra lucrurilor în viață; dar ce victorie mai plină decît să alegi *ieșiri* din realitate care să te lase în urma lor *zadarnic*, liber adică? Aidoma, trecerea trupului printr-o rană, cînd umple un timp cu o suferință, apoi de uitare, cu nonșalanța care concediază timpul. Singurele mele argumente, aici, urcă din bizara credință că tot ce se rostește pe pămînt este adevărat în raport cu ceea ce *nu* este omul.

Nu peste multă vreme el nu va mai fi un ratat, ci un mort speriat, un *fost* om care nu mai vrea să retrăiască experiența spiritului uman. Astfel încît, pentru ca toate să aibă un final, nu-i

mai rămîne decît apocalipsa mărturisirii, spovedania fără sfîrșit care să amestece în ea recunoștința și reproșul.

Augustin (sfîntul), care nu se sfieste să debiteze următoarele: "Dacă speța omenească ar trebui să piară și dacă ar exista posibilitatea să fie salvată printr-o minciună, mai bine să ne abținem să proferăm această minciună, iar neamul omenesc să fie lăsat să piară. Dacă, mințind, îl poți împiedica pe semenul tău să păcătuiască, mai bine îl lași să păcătuiască decît să minți. Chiar și atunci cînd prin minciună l-ai putea împiedica pe semenul tău de la pedeapsa veșnică, mai bine îl lași să piară decît să îl salvezi trecînd peste adevăr." Cînd iubești într-atîta delirul funebru, care *adevăr?*

După ce vom dispărea ca specie, va fi imperativ necesar ca cei ce vor veni după noi să nu mai aibă nevoie de haine, de lemn, de apă, de hrană, de energie electrică... Vom fi pregătit în sfîrșit drumul ființei spirituale de după om. Asta dacă nu înviem.

Două forme de *stres* ale ființei: nașterea și viitorul.

Logica, pentru că explicită, este ucigașă: în ființă joacă rolul morții din natură. Odată articulat gîndul acesta, rămîi preț de o secundă rege peste spiritul resemnării - și începi să trăiești ca un mort înviat, care, în loc să *nu* mai vrea să fie om, nu trăiește decît pentru asta.

Esența timpului? Absența ideii.

Un început al speciei marcat de suficiența beatitudinii nu ar fi acceptat niciun fel de viziune a destinului, s-ar fi complăcut în rezervația unei eternității statice, genuină în satisfacția idiotizării - o eternitate *întreținută*.

Rolul materiei în planul Divinului ține de maieutica primului stadiu spiritual al ființei: omul.

Trăind sau tîrîndu-ne absenți, obligați, prin viață, lăsîndu-ne sufletele în învinuirea de a nu putea mai nimic doar *fiind*... cînd "doar fiind" nu înseamnă, într-adevăr, *nimic*.

Dacă-i întreb, toți știu ce trebuie făcut pentru ca lucrurile să meargă bine în lume. Prin faptul că *posedă*, că este "proprietarul" a ceva, oricît de neînsemnat, fiecare poartă convingerea profundă și inconștientă că posedă, în principiu, lumea întregă și că, în opinie, trebuie să se arate responsabil de tot și de toate. Asta pînă la *celălalt*, de lîngă el, care și acela posedă, în principiu, lumea întregă...

De fapt, în moarte nu iei cu tine niciun gînd, niciun sentiment, iei doar un anumit *antrenament*, căruia i te-ai dedicat o viață.

"Omul ar fi cea mai fericită dintre creaturi dacă nevoia lui de iluzii nu ar da naștere realității." Sade.

Nu îmi aduc aminte cînd am început să gîndesc în viața asta, nu știu cînd voi înceta să o fac, iar cînd se va întîmpla lucrul acesta nici nu va mai conta că am gîndit vreodată. Un somn pe

care îl străbați ca să saluți regretul și adevărurile lui nemiloase.

...toate și-au recăpătat violența în momentul în care această emoție, dispărînd, s-a dovedit că nu venea de pe pămînt...

Înainte să se metamorfozeze în obiecte care nu mai suportă seducția, iluzia, aparența, cuvintele îți prelungesc visele în confuzia halucinației, acest precedent necunoscut al lumii. Apoi devin *reale*, adică în prelungirea lumii. Tot ce se manifestă în prelungirea lumii atestă soluția obiectivă a fatalității la întrebarea dacă lumea te include, se organizează în funcție de un necunoscut amenințător sau își presimte sfîrșitul, pentru care lumea va fi fost un precedent *cunoscut*. Astfel ar avea înțeles numai sfîrșitul, în care s-ar concentra toată cunoașterea, evoluția și partea obscură a ceea ce se va fi numit lume. Iar omul ar avea un sens, ca apariție și manifestare, numai dacă ar fi creația lumii sau în prelungirea lumii ca finalitate necunoscută, fatală. Pentru că dacă sîntem într-adevăr creația Divinului, atunci cu adevărat lumea nu are niciun sens.

Conform singurului text explicit, și datorat lui Epictet, cu privire la conținutul *Dominatorului*, Diodor Knosos pretindea că a descoperit trei propoziții cu sens în mod definitiv incompatibile una cu alta:

Orice propoziție privind trecutul este necesară. Imposibilul nu urmează din punct de vedere logic posibilului.

Este posibil ceea ce acum nu este adevărat și nu va fi.

Cu cît sîntem mai responsabili, mai aserviți așadar conștiinței, cu atît lumea proiectată spiritual devine mai viscoasă, pînă la înec. Cînd *discursul* ține din ce în ce mai mult și cu orice preț să își asume *totul*, nu eterna idiotie ne paște, ci energumena demență, etern transmisibilă într-o universală junglă de semne și de-a dreptul pipăibile, ca lipitorile.

“În Dumnezeu sînt, așadar, trei persoane. Numai că, încercînd să vedem ce este aceea o persoană divină, brusc cuvîntul omenesc devine neputincios. Așa încît spunem că în Dumnezeu sînt trei persoane nu pentru a zice neapărat ceva, cît pentru a nu ne situa într-o tăcere absolută.” Această probă de sinceritate, pe care o aflăm în *Tratatul despre Sfînta Treime* al lui Augustin (sfîntul) (cartea a V-a, capitolul 9), dovedește că înțelesul noțiunii de credință, împreună cu tot cîmpul ei semantic și teologic, este vid sau inventat și pe mai departe trăit cu investiții sentimentale.

În primii ani după Hristos, Pilat era considerat creștin în suflet, iar unul din textele de căpătii ale primilor creștini era *Faptele lui Pilat*, menționate pînă și de înverșunatul Tertullian. Cine îndrăznește astăzi să afirme că *Noul Testament* este în fapt rezumatul unei multitudini de texte și legende, pe care Constantin întîiul i-a poruncit lui Eusebiu din Cezareea, turiferarul lui, să le trieze și să le distribuie sub forma unui corpus coerent principalelor biserici din nou creștinatul imperiu? Mă raliez opiniei lui Raoul Vaneigem: creștinismul “a încetat așadar să mai fie creștin în 325”. (*La résistance au christianisme*, 1993.)

Cînd adevărul începe să ți se deschidă în viață, realizezi cît de fără *poveste* este acest adevăr; și că viața e o poveste a *neadevărului*,

Autoportret

nonșalant, neglijent și fermecător cum numai efemerul, trecătorul, poate naște o poveste de iubire *devoratoare*.

...de priveghi la căpătiiul numenului, copii ai lui Kant, șomeri ai sufletului, singuri știind ce înseamnă să fii mort. Ratații.

Scriind toate cîte le scriu, nu fac de fapt altceva decît să mă gîndesc pe mine însumi *ca și cum nu aș exista*.

Viața ca o noapte fericită, cu vise care înalță ontologiei de o clipă – imposibil de asemuit zilei, care cheamă zvîrcolirea, tulburarea, efortul, nevroza. Fiecare zi de viață poartă un moment în care nu existăm, pentru că sîntem despărțiți și de viață și de moarte. Este secunda în care Totul depinde de noi, pentru că nu mai sîntem de față. Este secunda în care nimic nu poartă necesitatea zadarnică a înțelesului.

Descoperirea talentului literar coincide la un adolescent cu descoperirea sărăciei lui culturale. Drumul care i se deschide în față poartă mai întîi povara recuperării, sarcina inițierii în opere de neînțeles pentru el, scrise la maturitate sau sub

semnul geniului – și pe care se aruncă să le devoreze, dar nu spre a le pătrunde, ci spre a se regăsi în ele. Este aidoma îndrăgostirii, căreia i te livrezi gol, pentru a te umple apoi de ceea ce trăiești.

După Hristos, pariul pascalian e tot ce a putut gîndi omul mai înalt despre sine însuși.

Crize de contemplare în gol și tot mai dese. Viața curge lent prin tine, ca un rîu de miere fără gust, trupul îți funcționează cu minimum de nevoi, să vedem dacă ieși în lumină astfel, dacă nu cumva rețetele înțelepților sînt rețetele disperării... și Berdiaev, care clama sus și tare, cu exaltarea plină de tupeu a rușilor, că “revelația” nu cade din cer ca o plească, din contră, ești nevoit să o cauți, să te zbați, să te zvîrcolești... ca pentru a pune mîna pe o funcție publică, pe un privilegiu, pe o slujbă bine plătită...

folcloristică

Oferirea de daruri - moment ritualic în ansamblul nupțial

Mihaela Rotaru

Cu siguranță, momentul „de vârf” al vieții omului pe pământ îl constituie *nunta*, *nuntirea* - eveniment văzut dintr-o perspectivă mai largă, cu tot ce ține de secvențele pre- și postnupțiale. Acestea, așa cum se prezintă ele în contemporaneitate (și nu numai), continuă să suscite un viu interes, atât cunoscătorilor (diverși specialiști în domenii precum antropologie, etnografie și folclor ș.a.), cât și celor mai puțin avizați, dar dornici să pătrundă dincolo de țesutul epitelial al ceremonialului nupțial.

Nord-vestul transilvănean se dovedește extrem de generos în ceea ce privește datinile, obiceiurile, credințele și toate manifestările legate de nuntă. În acest complex ansamblu, un loc aparte îl ocupă *oferirea de daruri*, fie ele de înainte sau de după cununie (Taina cununiei receptată ca moment al înfăptuirii nunții). Vedem aici un simbol al solidarității familiilor celor doi tineri, a întregii comunități rurale: tinerii proaspăt căsătoriți *trebuie* să fie sprijiniți pe noul lor drum, nu numai moral, ci și material. Darurile mari se fac la petrecerea, la ospățul de după cununie religioasă, dar, vorbim în cadrul de față de obiceiul dăruirii de obiecte simbolice specific *altor* secvențe - obicei mai puțin performant și, ca atare, mai puțin cunoscut. Este vorba, în linii mari, de un gest grăitor: nora își arată respectul și dragostea, dăruind membrilor familiei soțului ei, diverse obiecte, piese vestimentare mai cu seamă, ca simbol al prețuirii ce le-o poartă, dar și ca pecete a integrării ei în sânul noii ei familii. Sunt vizați socrii, frații și surorile mirelui - cumnații, cu alte cuvinte „*face și ea ce poate*, nu mai poate face ea prea multe, că i să cam taie din drepturi... De-amu gura mnică, numa îndatoriri, drepturi nimnică...! Biata nevastă...”, că mai îmbună gura la cumnaț și socri, că știe ce-o așteaptă. Rar îi mneasa aceea de să poate lăuda cu dragostea socrilor și-a neamurilor bărbatului ei. Le mai coase onptic gura cu cadouri înainte de nuntă...” (Bonțe Floare, Ban) Nu sunt uitați nici unchii și mătușile, cei apropiați, în ideea că „poate-poate așe le mai înmoaie irima, că, Doamne, mult pățimesc nevestile din cauza neamurilor omului ei...” (Bonțe Ana, Ban)

Deși acest aspect nu constituie subiectul studiului de față, amintim, totuși, că, după mărturiile mai recente, mulți tineri preferă, însă, să-și plătească ei nunta, să achite ei, fără ajutor din partea familiei, toate cheltuielile legate de acest moment unic. Când situația materială o permite, „*fac nunta numa de petrecere*, cu tinerii, nu teamă bătrâni, neamuri îndepărtate, numai ei di ei. N-o fac pântu bani, că au ei, vin cu bani grei di pântu străinătate. Amu nu fac numa pântu bani, ca fac și num-așe, de distrare cu pretinii. Nu-s nevoiți de bani, nu teamă că „ala are datorie că și io am fost la el la nuntă”. Au bani bugăț”. (Bonțe Floare, Ban)

Pentru a reface echilibrele temporar deteriorate prin formarea noului cuplu, a noii familii și pentru a atenua conflictele de ordin psihic și economic, ivite între neamul miresei și a mirelui, între cei din grupul căsătoriților și ceata feciorească și/sau feminină, între aceasta din urmă și tinerii care s-au decis să opteze pentru un alt statut existențial, diferit de cel al vârstei premaritale, colectivitatea a apelat și încă mai recurge la rituri de compensare. Marcând momente importante ale ceremonialului nupțial («plățile» și urările reciproce, diferitele cadouri și mesele de «reconciliere»), ele vor fi menite, pe de altă parte, și să ajute la realizarea trecerii celor doi tineri în categoria căsătoriților. În opinia noastră, actele și riturile de

compensare acționează, în economia ceremonialului nupțial, în imediata vecinătate a riturilor de unire, care trebuie să înlesnească apropierea celor doi tineri, până la realizarea deplină a cuplului”. (Șeuleanu, 1995: 65) Nu ar fi lipsit de interes să amintim că *închinarea schimburilor* se încadrează seriei actelor ceremonial-rituale ce cuprind rituri de unire, observă autorul, „schimburile ca atare se efectuează și în stadiul actual de evoluție a obiceiurilor, dar, datorită proceselor subtile de destructurare/restructurare, intervenite în interiorul acestuia, nu se mai concentrează într-un moment anume distinct, decât zonal”. (Șeuleanu, 1995: 65) Este consemnată, de asemenea, o consecință a performării acestui gest ritual, „ameliorarea și deci structurarea în direcția voită a relațiilor interpersonale”. (Șeuleanu, 1995: 67) Deși momentul schimburilor, al oferirii darurilor rituale a avut o identitate aparte cândva, elementele au migrat spre alte secvențe, rămânând constantă semnificația originară de rit de unire, de apropiere, așa cum dovedește amintitul studiu.

Schema statornicită prin tradiție nu mai este pe deplin respectată în mediile sătești, unele practici arhaice, manifestări legate odinioară de anumite momente ritualice, intrând - după expresia specialiștilor - într-un proces de disoluție. Accentuarea laturii de spectacol a nunții populare face să se diminueze pronunțat unele funcții rituale, după cum recunosc cercetătorii. Ne referim aici la obiceiul ca mireasa să croiască pentru mire cămașa de nuntă, precum și acela de a face daruri piese de vestimentație făcute de mâna ei, socrilor, cumnaților și altor neamuri apropiate mirelui. Despre acest obicei, cu un pronunțat caracter arhaic, ni s-a pomenit extrem de rar, în memoria subiecților chestionați fiind legat de începutul și mijlocul secolului al XX-lea. „Fata dăruie chimeșe, zadie, ce știe ea să facă. De nu, cumpăra on sfeter, on laibăr, on batic, on chișchineu, on cojoc, on căbat, oarice. Așe era obicei. Să îmbrățișeu, să țucau, vez Doamne, că ce bine o primăsc pă fată în casă la ei. Amu răsă, apoi plânsu, că, Doamne, nu știe fata în casa cui intră...! Amu nu să mai știe mnică de-astea, că s-o-nnoit lume, merem și noi după ce ne învață striinii”. (Bonțe Ana, Ban)

De dată recentă sunt însă influențele din spațiul urban, înglobate pe alocuri, într-un mod cu totul surprinzător, în structura manifestărilor a căror vechime este de mare rezistență în timp. Astfel, cercetarea de față a prilejuit constatarea că, în satele supuse studiului, s-au grefat, pe fondul manifestărilor folclorice - a căror vigoare duce departe în timp - altele noi, ca rezultat al *contaminărilor*, de-a dreptul derutante la o privire superficială. Includem în aceste rânduri *oferirea de daruri ce are loc înainte de cununie*, daruri simbolice, piese de îmbrăcăminte cumpărate din oraș, obiecte de uz casnic, oferite neapărat într-un cadru ritual, aspectul festivizat lipsind de cele mai multe ori. Unii autori au văzut în schimbul tradițional de cadouri, în actul dăruirii, ecouri simbolico-rituale de atenuare a *conflictului marital*. Diferențierile de la un sat la altul constau nu atât în atmosfera care învăluie acest moment, cât mai degrabă în timpul și locul performării lui. Apelăm la texte concludente: „ne-o invadat moda din străinătate, făceu schimb de cadouri mirii între ei, da nu cu sărbătoare, mai simplu, așe, la logodnă eventual, dacă o făceu [socrii mici] de măgan, în zuua de înfățășare la primărie. [Cadourile *ele însele* creează sărbătoare, nu se leagă de o sărbătoare anume], că, no, numa în zuua

cutare ne dăruim. Mireasa îi mai atentă cu aste, bărbai dau mai puțin pă aste. Chișchineu înflorat la mame, chimeșe, bluză, haină la mire, la fraț, la surori, cumnaț, șterguri țăsute, să nu să uite careva să hie bai. Cadouri mai valorose, care îi îngădie jebu, care o vinit de la muncă din străinătate”. (Moga Angela, Ban) „Ce vorovești mnetale...?! Amu nu să mai dăruiește batic și zadie, du-te-n treabă-ți! Amu care-i mai primu: mașină își dau, țoale scumpe, cumpărate de pânt străinătățuri, tinerii între ei, vase scumpe, bijuterii la soacră, ghiul la socru, aur, arjint la cumnate, ptietre scumpe, icoane la mătuși și unti, de la mănăstire, care-i cu credință în Dumnezău, no, așe, fātu mnieu...! Alte vremuri triim noi amu! Pă aste să pune mare preț, care ce-o dat, care ce-o primit. Mare voarbă iese pânt sat cu cadourile astea. Vorovăsc muierile”. (Drule Florica, Ban)

Așa cum reiese din informațiile de pe teren care ne stau la îndemână, momentul este impregnat de o puternică încărcătură emoțională. Redăm câteva considerații pertinente: „mireasa dăde atunce când să strânje banii, tarostele grăie că ce dă mireasa, da nu-i o regulă. Mireasa dă și la a ei, cămeșe, material de rotie, baticuri, îmbrăcăminte și materiale, să dădeu în noptea nunții, asta o fost până cam în obzaci, nu mai departe. Astăz fac nuntă la oraș, alte obiceiuri, mai moderne”. (Sabău Ana, Ban)

Chiar mai relevantă ni se pare redarea unui tablou: „La masa nunții, după ce să servește, să fac *cinstile*, mireasa cînstește mirele cu o cămeșe, îl cînstește pă tata-socru cu un măturoi păstă șele [ironie], un costum la mama-soacră, chimeșe, cumnați, nepoți, tăț din partea mirelui, nașii și-i cînstește, la noi cu cămeșe și era cu șterguri mai nainte. Înainte, pânt șeptescinci-șeptesasă, o evoluat, o intrat modernisme, lumea s-o mai civilizată, nu să mai țese atâta în războie. La staroste mireasa îi pune ștergură înainte de a începe nunta. Soacră dă la mireasă un cadou, costumaș, starostele grăiește cadourile. *După nuntă vin cadourile!* No, ale cadouri, de să te ferească Dumnezău! Bătaii păstă spite, sudălmi, blăstămuri, sfadă, năcaz în casă, dușmănie de moarte între a ei și a lui, pântu pământuri, ne-nțălejeri. Dracu lucră, ala nu doar me, ptiară în pustie!”. (Ciubăncan Maria, Meseșeni de Sus)

Se cuvine să amintim, așadar, încadrarea momentului oferirii de daruri în actele ritual-ceremoniale cu *funcție compensatorie*. „Actele și riturile de compensare acționează în economia scenariului nupțial în imediata vecinătate a riturilor de unire, care trebuie să înlesnească apropierea celor doi tineri până la realizarea deplină a cuplului”. (Șeuleanu, 1985: 154) Să precizăm că, în urările care însoțesc acest moment semnificativ, se insinuează ecouri de rit unificator, clădit pe credința în potențele magice ale logosului, „în efectul verbului de virtualități magice în ordinile realului”, deși s-au șters vechile semnificații din memoria colectivității, ca urmare a slăbirii funcțiilor rituale ale nunții. (Șeuleanu, 1985: 162-168)

Dincolo de transformări și reformulări, semnificațiile rămân aceleași: darurile, mai mult sau mai puțin substanțiale, vorbesc despre dorința tinerilor căsătoriți de a se integra senin în familie, în comunitate. Cadourile sunt un indiciu evident al dragostei și al deschiderii cu care familia mirelui acceptă mireasa, nevasta. Teoria ne conferă un anume confort psihic - fata primită cu mare bucurie - dar, realitatea este adesea dacă nu devastatoare (materialul de teren este deosebit de generos în a oferi astfel de cazuri dramatice!), cel puțin dezarmantă și deconcertantă, întrucât „poate da fata cadouri, că deajaba! Dragostea de la soacră și de la bărbat, groasă ca umbra plopului...! Înțălejare de la cumnaț, ca umbra stinului... Dragoste neamurilor soțului, ca iubirea măștuhii câtă pruncu care nu-i a ei...” (Topan Mariana, Cernuc).

Despre „esteticianul psiholog”

Mircea Muthu

După exhaustiva și, de fapt, singulara *Istorie a esteticii românești* aproape nonagenarul Grigore Smeu amplifică, nuanțează și mai ales contextualizează conținutul capitolului intitulat *Abordare estetică înnoitoare în psihologia creației artistice*¹ în studiul publicat recent, *Liviu Rusu în estetica europeană a secolului al XX-lea*. Autorul, interesat în mod constant de „esteticianul psiholog”² (cum îl caracteriza Eliot D. Hutchinson în 1936) îi rotunjește imaginea urmărind, din aproape în aproape, efortul acestuia de a circumscrie procesul creativității artistice. Dacă estetica experimentală a timpului încerca cu precădere încărcătura psihologică a receptării Liviu Rusu, specializat în psihologia aplicată³, mută accentul pe „dinamica procesualității creatoare”, mai exact, „pe jocul transferului de substanță subiectivă între conștient și inconștient”⁴. Lectura, în filigran, a lucrării doctorale *Essai sur la creation esthetique* (1935) îi permite istoricului ideilor estetice să refacă, respectând demonstrația lui Liviu Rusu, traiectul sinuos al creativității de natură psihologică într-o împlinire estetică; altfel spus, ne aflăm la nivelul capilarelor p o i e s i s - ului iar apelul comparativ la contribuțiile semnate de Fechner, Muller-Freinfels, Viġotski, Pierre Janet, S. Freud ori Theodule Ribot conduce la contextualizarea și, concomitent, la specificarea unui sistem cuprinzând, de asemenea, *Estetica poeziei lirice* (1937) și *Logica frumosului* (1946). Astfel, dacă Muller-Freinfels se ocupa de procesul creativității numai la palierul conștiinței pentru Liviu Rusu importantă rămâne „indicarea demitizantă a drumului anevoios, clocotind de tensiuni, de la straturi ale inconștientului la conștient”. Cele patru faze, respectiv cea *pregătitoare* (id est = inconștientul înăscut/dobândit), *inspirația* („ferment care aduce procesul creator din inconștient în planul conștiinței”), *elaborarea* („perfectarea și fortificarea inspirației”) și faza *executării* sunt atent comentate, ca și utilizarea de către Liviu Rusu – adesea contestată în epocă⁵ – a conceptului fenomenologic de *intenționalitate*, apreciat, cum nota esteticianul pentru „forța sa imanent unificatoare”. Pe aceeași dimensiune contextualizantă Grigore Smeu efectuează o surprinzătoare dar și convingătoare apropiere de *Estetica* (1963) lui Georg Lukacs (în pofida „neoproletcultismului postdecembrist” – sic!) în care *Știința* (ca reflectare dezantropomorfizată a lumii și „conștiință... despre lume”) și *Arta* (ca reflectare antropomorfizată a existenței sau „conștiință-de-sine-a omului-ca-speță”) sunt privite din unghiul, de sursă hegeliană, al *totalității*. Or, arta ca și conștiință de sine se desprinde de practica cotidiană pentru a se întoarce iarăși la aceasta, îmbogățind-o, de unde re-definirea, de către Lukacs, a conceptului de *mimesis* („procesul înstrăinării de sine și al reintegrării în sine”), așa cum intuia încă Rebrenu în finalul din *Ion* (1920)... Or, constată Grigore Smeu, „viziunea lui Liviu Rusu se întilnește cu aceea a lui Georg Lukacs în punctul în care ambele consideră că la un anumit stadiu al evoluției omului, s-a putut constitui o „lume lăuntrică”, din perspectiva căreia „replierea spre sine”(Liviu Rusu) ori „conștiința de sine”(G. Lukacs) au putut „încălzi” imaginația artistică”. Modul cum – preciza Liviu Rusu – „inconștientul acumulează și elaborează

energiile care vor pătrunde sub formă de imagini în conștiință” este restituit cu acuratețe exegetică de Grigore Smeu, fie și prin tehnica întrebărilor cu iz retoric menite să mlădieze discursul teoretic. De pildă, istoricul nu uită să argumenteze de ce exemplificările esteticianului sunt extrase prioritar din universul liricii, fiind vorba aici de „o anumită potrivire hermeneutică între orientarea de ansamblu și specificitatea poeziei lirice”. *Estetica poeziei lirice* reconfirmă demersul „de jos în sus” (al esteticianului și comparatistului reiterat, ne amintim, și în cursurile profesorului despre romantismul german), spre deosebire de celălalt sens, „de sus în jos”, promovat de estetica speculativă clasică. „Abia cu *Estetica poeziei lirice* este demonstrată, echilibrat, trecerea efortului creator al artistului în opera de sine stătătoare” iar în *Logica frumosului* „categoria frumosului (sinonimă cu *esteticul* – n. ns.) este analizată din perspectiva *formativității* și a *dinamicii procesuale*, exact – subliniază comentatorul – cum Liviu Rusu a procedat cu toate ipostazele estetice”. Convergența de substanță dintre cele trei lucrări, prima dintre ele fiind imprimată în limba franceză iar celelalte două în limba română, se împlinesc într-un s i s t e m estetic original, consolidat de cele patru concepte fundamentale și, mai ales, funcționale : *eul original* și *conflictul creator* – ambele localizabile în zona inconștientului dinamic / static și înăscut / dobândit – apoi *logodynamosul*, termen împrumutat de la Ernst Barthel („o unitate în plină fierbere lăuntrică, dirijată și stăpânită de o raționalitate inerentă vieții și întregii existențe”) și *existența* implicând „obiectivitatea lumii și subiectivitatea eului”. Susținând existența unor germeni de autonomizare artistică chiar la nivelul artei primitive mai mult la modul asertoric, ezitând să precizeze diferențele specifice, din punct de vedere funcțional, dintre cele patru concepte sau ambiguitatea comentariului vizând

raportul dintre succesiunea momentelor din procesul creativității și ființarea lor de fapt concomitentă, la care se pot adăuga și alte semne de întrebare sunt pînă la urmă explicabile din perspectiva terenului alunecos, nu îndeajuns de cunoscut, al psihologiei profunzimilor și al eului original. Dezideratul lui Liviu Rusu a ținut însă mai departe, sintetizat fiind într-o frază din *Eseu despre creația artistică. Contribuție la o estetică dinamică*: „Nu vrem să ne mărginim la analiza sufletului artistului, ci prin analiza sufletului său să ajungem la înțelegerea sufletului operei”. Asimilările teoretice, numeroase, cu numitorii comuni și mai ales cu departajările specifice, fixează locul lui Liviu Rusu în contextul autohton și european. „El exprimă – conchide Grigore Smeu – tipul esteticianului de *trecere* între maximalizările idețiilor pur speculative – în genul esteticii clasice germane – și pozitivările științifice, teoreticianul român înclinând cu certitudine spre cele din urmă”.

Note:

¹ Grigore Smeu, *Istoria esteticii românești*, vol. II, Editura Academiei Române, București, 2009, p. 75-95. Cf. comentariile noastre la cele două volume în „Apostrof”, 2009, nr. 6 și „Tribuna”, 2010, nr. 183.

² Cf. Grigore Smeu, *Sensuri ale frumosului în estetica românească*, Editura Academiei R.S.România, București, 1969, cap. *Sensul logodinamic al frumosului*, (p. 104 - 112).

³ Cf. Liviu Rusu, *Opere, vol. I Lucrări de psihologie experimentală și aplicată*, ediție și prefață de Vasile Voia, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004.

⁴ Grigore Smeu, *Liviu Rusu în estetica europeană a secolului al XX-lea*, Editura Academiei Române, București, 2013 (din care am extras paragrafele ilustrative)

⁵ La secțiunea *Note și referințe* din ediția noastră Al. Dima, *Gîndirea românească în estetică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003 am reprodus polemica urbană dintre Al. Dima (din „Revista Fundațiilor Regale”, 1931, nr. 2) și Liviu Rusu (din „Revista de filosofie”, 1941, nr. 3-4)

Desen

prin expoziții

Un sculptor numit Degas

Florin Colonaș

Îndreptându-mă către acel splendid edificiu metamorfozat din hotel în Muzeul Jacquemart-André, cu gândul că mă voi putea pleca în fața capodoperei lui Paolo Uccello – „Sfântul Gheorghe înfruntând balaurul” – grăbesc pasul, cu atât mai mult cu cât norii plumburii întunecă amenințător cerul.

Trec pe lângă vitrina unei galerii. Zăresc un afiș: „Un sculptor numit Degas”. Fac câțiva pași. E de văzut! Mă întorc. Era sâmbătă după amiază, dar galeria este deschisă. Culmea, vernisajul a avut loc ieri. Poți rata o asemenea ocazie?

Intru în Galeria „G”, unde sunt întâmpinat de lumea fermecată a grației balerinelor și suplețea cabalinelor zămislite de mâinile lui Degas și turnate în bronz.

Degas a redat în picturile sale, dar și în desenele, acuarelele sau gravurile sale, cu o măiestrie care i-a fost unanim recunoscută, splendoarea proporțiilor corpului uman, coordonată cu grăzitățile mișcărilor pe care trupul uman este capabil să le realizeze.

Măiestria sa artistică a surprins în cele mai diferite ipostaze artiști care și-au dedicat viața baletului și a căror creații a atins divinitatea.

Admirator al lui Ingres și Delacroix, pictorul, gravorul și, desigur, sculptorul Degas (1834 -1917) a dovedit puterea artistului cu o mare personalitate, de a sintetiza spațiul, lumina, forma și mișcarea, atât în privința corpului uman cât și a celui animal.

Epoca în care Degas a pictat balerinele era înfloritoare pentru coregrafie. Să nu uităm „baletele ruse” ale lui Diaghilev, create de acesta în 1909, la Petersburg, urmate de repetatele stagioni pariziene sau londoneze, cu costumele și decorurile lui Pablo Picasso și suflul înnoitor adus de acestea în arta baletului. Montările lui Diaghilev sau Petipa, cu marii dansatori Nijinski sau Anna Pavlova, au revoluționat arta dansului. Din aceste creații își vor trage seva și viitoarele „balete suedeze” ale lui Rolf de Maré. Mai erau prezente pe scenă Isadora Duncan și Loïe Fuller.

Așa cum scria distinsul om de cultură Radu Boureanu, poet, pictor și actor, într-o prefață la albumul *Degas* (Meridiane, 1983, p. 12) „îl fascinează feericul policrom, fluidul. Mișcărilor care dezvăluie o imagine completă a frumosului.”

De asemenea, este citat un poet de talia lui Valéry (în treacăt fie spus, și Degas a scris vreo douăzeci de sonete, formă poetică ce a strălucit de la Petrarca la Michelangelo), care spunea că Degas este singular prin caracter, distincție, orgoliul rigorii și, desigur, prin arta sa.

Sculpturile lui Degas sunt modelate în ceară sau argilă, la bunul plac al ideilor sale, lucrări pe care de multe ori le-a distrus sau le-a modificat, așa cum fac toți marii maeștrii, mereu nemulțumiți de creația lor.

A căutat să utilizeze cele mai bune mijloace pentru a studia mișcarea și a o transpune în lucrările sale, în efortul continuu de a reda cât mai fidel frumusețea gestului.

În 1881, cu ocazia celei de-a șasea expoziții

a impresionistilor, prezintă pentru prima dată publicului o lucrare sculpturală, „Mica balerină de patruzeci de ani”. Era vorba despre o piesă de ceară pictată, înveșmântată în tul și având păr natural, prezentată într-o vitrină de sticlă. A fost foarte prost primită de public, iar criticii de artă au calificat-o drept „o bestială nerușinare”. În anumite limite, poate fi comparată istoria cu acea replică plină de enervare, petrecută la expoziția fauviștilor, când un critic a vociferat strigând: „Donatello parmi les fauves!” (Donatello printre sălbatici!).

După acest perdanț al criticii, artistul cu sufletul său sensibil a fost profund marcat, propunându-și să nu mai expună sculptură în public; ea rămâne o mare pasiune, dar care nu a mai depășit limitele atelierului său.

De aceea, și această preocupare artistică a sa a rămas mult timp pe un plan necunoscut al operei. De fapt, marii artiști contemporani cu Degas au făcut minunate sculpturi, ca o completare a preocupărilor lor principale, pictura. Ar fi suficient să amintim pe Picasso, Modigliani, Matisse.

Sculpturile lui Degas reprezintă o curiozitate în istoria artelor. Degas, mai ales după „pățania” cu *Micuța balerină*, nu-și putea închipui că sculpturile sale în ceară, create cu multă dragoste în decursul întregii sale activități, vor fi într-o bună zi turnate în formă definitivă, în bronz. Ținta finală a modelajelor pe care Degas le crea era de a fi de ajutor, de studiu, pentru desenele și picturile în care aceste personaje tridimensionale erau puse pe suprafața tabloului.

În comparație cu marea majoritate a colegilor lui de generație, care erau adepții picturii în aer liber, colegii impresionisti Renoir, Monet, Cézanne, Sisley, cărora înseși lumina „plain-air-ului” le oferea inspirația, Degas, diametral opus, preferă tihna oferită de atelier. Maestrul concepea lucrarea dintr-o pornire ce-și avea nucleul „în inimă”, ca reflectare a memoriei sale.

Despre această preocupare quasi secretă a modelajului, spunea: „Singura satisfacție este că modelele în ceară animale și oameni, pentru a da desenelor mele un plus de înflăcărare și vitalitate. Sunt simple exerciții de a mă introduce în atmosferă, fără o altă documentare”.

Nu este lipsit de interes să mai amintim că Degas a fost și un pasionat fotograf. Acest element complementar l-a ajutat mult în lucrările sale cu cai, acest animal pasionându-l prin proporțiile sale, prin eleganță și prin inteligența sa. Cursele de la celebrul hipodrom Longchamps au fost și sunt o atracție și un mare spectacol și astăzi. Și ștefan Luchian s-a apropiat de această temă, și în opera lui găsim jockey, el însuși a fost un bun călăreț, „făcând furori”, în acele „bătăi cu flori”, de la șosea.

După dispariția lui Degas, moștenitorii, mai dornici decât oricând să-i cotrobăie prin atelier, au descoperit cu mare satisfacție peste 150 de piese modelate în ceară, din păcate și spre marea lor deziluzie, într-o stare de conservare precară.

Așa că s-au hotărât să ia legătura cu un turnător „în vogă”, din epocă, Adrien Hébrard,

Edgar Degas

Micuța balerină

care a inițiat o atentă acțiune de restaurare a pieselor care se pretau la această delicată operațiune, sau le-a amprentat în gips, în vederea turnării în materiale dure (bronz).

Așa s-a procedat în cazul a 74 de piese, care, astfel, au intrat în posteritate. Lotul s-a salvat și a devenit ocrotit de distrugerea totală. El poate fi tematic grupat în patru categorii: 17 cai, 8 arabescuri, 30 de dansatoare, 19 studii.

După 18 ani de la turnarea inițială, proprietarul turnătoriei Hébrard murind, modelele din gips sunt transferate la atelierul Valsuani, care în 1988 realizează un tiraj de 29 de exemplare, dintre care primele douăzeci de exemplare vor fi poansonate cu litere (A-T), celelalte nouă în cifre romane (I-IX).

Toate acestea vor deveni piese de artă, care poartă sigla turnătoriei Valsuani și sunt dovada priceperii meșterilor turnători, migala fasonării, a prelucrării și cizelării pieselor scoase din tiparele lucrării, rezultând opere finisate și patinate.

Seria bronzurilor lui Degas, aflată în această expoziție găzduită de Galeria „G” (proprietar Serge Goldenberg) a fost prezentată și în alte locații de prestigiu din Grecia, Israel, Cuba, Spania, Bulgaria.

În mai 2012, un simpozion organizat de către Ermitaj-ul din Sankt-Petersburg a dezbătut pe larg valoarea unei asemenea colecții, numeroși muzeografi de prestigiu argumentând că seriile postume există și în cazul altor artiști, între care Archipenko, Dali, Henri Moore, Giacometti, acordându-se, astfel, o atenție sporită seriei sculpturale semnate de Degas.

Pictorii Viteazului Domn

Marius Porumb

Primul unificator al Țărilor Române, Mihai Viteazul, marele voievod al Valahiei, „Domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei”¹ este un harnic ctitor și donator al lăcașurilor de cult, protector al artelor. Asemenea mecenajilor occidentali din Epoca Renașterii se înconjoară de pictori ca Mina Zugravul, autorul unor ansambluri murale la sudul Carpaților, Petru Grigorovici Armeanul, pictor personal și sol devotat, sau Nicolae Cretanul, amintit documentar în aceeași calitate de pictor domnesc.

Mina Zugravul, pictor muralist și de icoane, este activ în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea și la începutul secolului al XVII-lea în Țara Românească și în Transilvania. Este considerat „pictorul voievodului” însoțindu-l pe acesta în numeroase campanii. În 1594 a decorat cu frescă biserica Mănăstirii Călușu (jud. Olt), ansamblu mural, care datorită tablourilor votive, reprezentând pe Mihai Viteazul, Petru Cercel și familia marilor boieri Buzești, este un valoros document de epocă. Pictorul Mina este prezent în Transilvania la începutul anului 1600, de unde pleca în Italia, pașaportul eliberat de Mihai Viteazul în 10 ianuarie 1600 „curteanului nostru”, presupune o călătorie care avea și alte scopuri decât cele de ordin artistic. La 18 martie 1600 pictorul cumpăra la Veneția vopsele în valoare de 1587 de lire, a căror listă s-a păstrat până azi. Era român și pentru că „nu știa numai românește”, după cum menționează o scrisoare adresată împăratului Rudolf de către Ungnad, Mina Zugravul era însoțit de un înalt dregător de la curtea lui Mihai, care vorbește perfect italienește (poate Fabio Genga?).

Un alt pictor din preajma Voievodului Mihai este Nicolae Cretanul, care după nume pare grec, originar dintr-o regiune celebră pentru școala sa de pictură ortodoxă, de tradiție bizantină, ce întreținea strânse relații cu mediul artistic al peninsulei italiene. Cronicarul contemporan Wolfgang Bethlen² menționează în scrierile sale că în luna noiembrie 1599 Nicolae Cretanul a pictat imaginea capului tăiat al principelui Andrei Báthory, pentru a fi trimis pontifului roman. Socotelile orașului Cluj îl menționează în 20 iulie 1600 ca prezent în cetatea de pe malurile Someșului, primăria Clujului plătindu-i, din porunca lui Mihai Viteazul, suma de 200 de florini.

Un portret al lui Mihai Viteazul, „datorat poate lui Nicoae din Creta”³ se găsea în biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, lăcaș de cult ce beneficiase de importante danii din partea voievodului, biserică în care era pomenit în calitatea sa de ctitor. Pictura acestui tablou votiv se păstra și la sfârșitul secolului al XVII-lea, fiind renovată în 1694 de zugravul Radu⁴. Un document din 1606 precizează că pictorul Nicolae „ce locuiește la Cluj” a fost în Țara Românească, la voievodul Radu Șerban, de unde s-a întors pe la Sibiu, iar apoi s-a îndreptat spre Bistrița, urmând să meargă în Moldova. Este ultima știre documentară despre acest pictor.

Petru Grigorovici Armeanul, pictor și poliglot cu o vocație înăscută de interpret, negustor și agent confidențial și sol al lui Mihai Viteazul, are o activitate menționată documentar la sfârșitul secolului XVI și începutul secolului următor.

Originar din Liov, unde avea casă și familie, Petru Grigorovici se stabilește spre sfârșitul vieții în Moldova. Pe la mijlocul anului 1595 se afla în Țara Românească, de unde este trimis ca emisar în Polonia, iar apoi la Kiev. În timpul domniei lui Mihai Viteazul este prezent de mai multe ori în Transilvania, dar și în primele decenii ale secolului al XVII-lea. Activitatea sa artistică este prea puțin cunoscută, fiind presupusă doar, prin faptul că alături de numele său, documentele vremii menționează atributul de pictor⁵.

La sfârșitul veacului al XVI-lea și începutul secolului următor, când se înfăptuia prima unire a Țărilor Române sub Mihai Vodă Viteazul, marele voievod, mecenat și protector al artei și culturii, a zidit și ocrotit vechile și noile ctitorii de artă românească ale Transilvaniei, care nu erau puține la număr. Menționăm aici ctitoriile românești ridicate sau înzestrate de Viteazul Domn: bisericile din Ocna Sibiului, Alba Iulia, Făgăraș, Lujerdiu, Teiuș, Geoagiu de Sus, Râmet sau Șcheii

Brașovului, ele fiind mărturia că Mihai Vodă nu urmărea doar un trecător gând de mărire, ci dimpotrivă o statornică așezare a unității de neam⁶.

Note:

¹ P.P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 186-187.

² *Historia de Rebus Transsylvanicis*, IV, Sibiu, 1785, p. 467.

³ Vasile Drăguț, *Un portret necunoscut al lui Mihai Viteazul*, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, 1972, nr. 4, p. 62.

⁴ Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania*, Ed. Academiei Române, București, 1998, p. 259.

⁵ Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, I, București, 1935, p. 295-296.

⁶ Marius Porumb, *Mihai Viteazul, ctitor și ocrotitor al artei și culturii românești din Transilvania*, în vol. *Mihai Viteazul și Transilvania*, Cluj Napoca, 2005, p. 151.

muzica

Sisif n-a împins niciun bolovan!

Mugurel Scutăreanu

Încă nu-mi vine să cred că, peste numai câteva zile, generația noastră va serba împlinirea a 40 de ani de la absolvirea liceului! Nu poate fi vorba despre noi! Deși este o copilărie, vă spun totuși că văd felia de timp petrecută în mănăstirea franciscană din inima cetății cu detalii filigranate, de parcă s-ar fi încheiat ieri. Eu, cel care nu-mi amintesc ce-am făcut în urmă cu două zile... Printre altele, îmi rememorez faptul că vârfurile Liceului de Muzică din Cluj erau puține în acele vremuri și ne uitam la instrumentiștii excepționali, care concertau cu orchestra școlii, ca la niște semize. Și apoi, chiar și geniciștii aceia, cântau cel mult concerte de Mozart sau de Beethoven. De Paganini sau Liszt se auzea foarte rar. Ani tihniți, încă – se mergea la pas, arareori la trap, galopul încă nu se pornise. Legendele gen Iașa Heifetz erau privite ca de pe altă lume iar David Oistrach, Yehudi Menuhin sau Isaac Stern se înscriau într-o elită strâmtă care se număra pe degete. Dar traiul patriarhal n-avea să țină mult, în deceniul opt al secolului trecut omenirea începând s-o ia la goană, pas la pas cu cibernetică. Homo sapiens descoperea faptul că el însuși este digital, din facere și se întreba deja la ce-or fi bune cele vreo patru cincimi din creier despre care nu se știe aproape nimic. Hotărât lucru – ființa gânditoare poate mai mult decât s-ar crede.

În instrumentistică, progresul conjugat al factorilor implicați a prins a ridica ștacheta performanțelor într-un ritm incredibil: pedagogia rusă (în care epoca sovietelor are un rol esențial, rezultat din îndoctrinare și regimul draconic de studiu) s-a impus, creând școli muzicale derivate în toată lumea bogată, numărul de talente a crescut proporțional cu explozia demografică, psihologia a eliminat constrângerea învățăcelului, înlocuind-o cu zgândărirea interesului și implantarea unui acerb spirit competițional. Noua deviză? *Semenul nu este aproapele tău ci un concurent nemilos.* Singurul ingredient care nu mai trebuia stimulat era puterea de muncă ebraică – ea există, probabil, de când „Dumnezeu” cel gelos a bătut palma cu Abraham și va dăinui veșnic, prin mecanisme genetice, la cote pe care celelalte popoare nu le vor egala niciodată. S-a născut și o nouă formă de selecție, artificială însă tot atât de crâncenă ca cea naturală, care a avut ca prim rezultat polarizarea breslei instrumentiștilor: într-o generație găsești câteva vârfuri și o mare cantitate de pleavă, pătura de mijloc subțindu-se aproape până la dispariție. Firesc, deoarece ucenicul deștept dar nedotat ca dexterități, îndată ce descoperă că nu are zestrea trebuincioasă pentru a urca la stele, o lasă mai ușor: *dacă nu mi-e dat s-ajung solist, pentru un post de instrumentist de grămadă sau de profesoraș, nu merită să-mi mănânc zilele.* Fiindcă, împlânzirea fiarei (a se citi a *uneltei cântătoare*) se lasă cu copilărie ciuntită, adolescență cu flăcări ținute-n frâu și maturitate cu formare continuă, căci nevestele cu corzi sau clape nu suportă să fie neglijate, nu le lași baltă ca să te-ntorci la ele când ai chef. Cu alte cuvinte – ocnă pe viață. De aici, copii care uită ce-i aceea joacă, tineri încercânați, obișnuiți de-acum cu renunțările la... ale tinereții valuri, adulți care culeg lauri pe podium dar suferă de tot felul de frustrări, dintre care cele sentimentale nu sunt pe ultimul plan.

Și iată unde s-a ajuns, numai aici, în Cluj, în singura jumătate de veac de istorie pe care o cunosc nemijlocit: un violonist de clasa a VII-a cântă admirabil pretențioasa piesă *Tzigane* de Ravel iar un pianist de clasa a X-a atacă dezinvolt Concertul nr. 1 pentru pian și orchestră de Liszt! Prin raportare la

aceste puncte de referință, execuția onorabilă a *Concertului nr. 3 pentru vioară*, în Sol major, de W. A. Mozart, de către o elevă de clasa a VII-a nu mai pare o mare performanță (eu am cântat acest concert, prost, abia în facultate); de asemenea, nu mai șochează realizarea impecabilă a *Rondo-ului Capriccioso* de Saint-Saëns de către un elev de clasa a XII-a (eu am dat să pun mâna pe el prin anul III de conservator însă l-am abandonat urgent, deoarece mă umilea). Dar comparațiile sunt sortite a fi relative – faptele tuturor acestor tineri eroi merită toată lauda! Mai mult, ele nu sunt singulare ci se înscriu într-o nouă realitate națională și mondială. Prin revoluții pașnice, înfăptuite pe tăcute, paradigmele muzicii instrumentale se fac tândări tot mai des. *Capra sare piatra, iada sare casa.* Cu deosebire copiii talentați crescuți în familii de muzicieni, adică cei ce se bucură de șansa unei duble educații și-a unei supravegheri continue, ajung, din fragedă pruncie, la performanțe inimaginabile cu o generație în urmă.

Am folosit câteva exemple mai-nainte, nenominalizate și mă simt obligat să le dau identitate în cele ce urmează, pentru că ele fac parte dintr-un întreg context valoros. Foarte pe scurt și schematic, proiectul *Gradus ad Parnassum* a adus de curând pe scena de la Colegiul Academic, în două trepte pe scara către piscul muzelor, elevi ai Liceului de Muzică Sigismund Toduță și studenți de la A.M.G.D., cu toții bucurându-se de acompaniamentul orchestrei filarmonicii Transilvania. Cum este firesc, mai întâi au urcat pe podium artiștii „mici”, în 28 mai, sub aripa protectoare a dirijorului Horváth József. Atunci ne-au smuls aplauze și exclamații Ilinca Forna (clasa a VII-a, profesor Felicia Bălaș) cu *Concertul nr. 3 pentru vioară* în Sol major, K.V. 216, de W. A. Mozart, Vlad Hontilă (clasa a XI-a, prof. Beres Melinda) cu *Concertul nr. 4 pentru vioară* în Re major, K.V. 218, de W. A. Mozart, Elias Jula (clasa a XII-a, prof. Mătuș Angela) cu *Concertul pentru trompetă* în Mi bemol major de J. Haydn, Remus Râmbu (clasa a XII-a, prof. Corina Marc) cu *Introducere și Rondo Capriccioso* pentru vioară de C. Saint-Saëns, Radu Kis (clasa a VII-a, prof.

Felicia Bălaș) cu *Tzigane* de M. Ravel, Carina Coste (clasa a X-a, prof. Vasile Gocan) cu *Concertul pentru flaut* în Re major, op. 107 de Cécile Chaminade și Alexandru Cadmiel Boțac (clasa a X-a, prof. Dan Goți) cu *Concertul nr. 1 pentru pian* în Mi bemol major de F. Liszt. Toți acești copii minunați sunt cu mult înaintea vârstei lor, totuși la inimă mi-au rămas Radu Kis și Alexandru Cadmiel Boțac. Mi-a plăcut și Remus Râmbu, un muzician cu aplecări de muzicant (tatăl său, Romeo Râmbu, este de aceeași „factură”, îl știu din școală). În etapa a II-a a scării către Olimp, a fost rândul studenților cu stea-n frunte de la A.M.G.D. să-și arate virtuțile. Sunt încă sub efectul impresiei produse de ei (concertul lor a fost aseară – e 5 iunie astăzi, când scriu rândurile de față) însă nu pot să ascund senzația că, proporțional privind lucrurile, elevii mi se par superiori. Într-o sală aproape goală la început, care s-a umplut progresiv și în spiritul necomplexat al tânărului de azi (cu uși trântite în momente delicate și telefoane neînchise), artiștii „mari”, sub bagheta dirijorului Cristian Sandu, au ieșit la rampă cu *Fantezia, Capriccio, Rondo* pentru clarinet, op. 34, de C.M. von Weber (solist Dorinel Puia, anul IV, clasa prof. Ioan Goilă), *Concertul pentru două fagoturi* în Fa major de Johann Baptist Vanhal (soliști Vasile Tăpăstău, anul I master și Maximilian Braisch, anul III, ambii de la clasa prof. Bela Barabás), *Concertul nr. 1 pentru pian* în Mi bemol major de F. Liszt (solist Bogdan Bohuș, anul III, clasa prof. Adriana Bera), *Concertul pentru tubă* în fa minor de R. Vaughan Williams (solist Simion Iantă, anul I, clasa conf. univ. Mircea Neamț) și *Concertul nr. 1 pentru pian* în si bemol minor de P.I. Ceaikovski (solist Mihai Diaconescu, anul III, clasa conf. univ. Boldizsár Csiky). Din nou mi

sau creionat preferințe involuntare, în prim-planul memoriei rămânându-mi Dorinel Puia, un clarinelist ce-mi place de mai multă vreme și Mihai Diaconescu, un pianist de mare viitor care a și ridicat sala în picioare.

Concertele de acest fel îmi lasă întotdeauna gustul dulce-amăru al idealurilor prea îndepărtate. Treptele spre Parnas alunecă de-atâta sudoare; abia dacă poți pași printre mormanele de vise strivite. Iar Sisif, să știți, n-a împins niciun bolovan – a fost instrumentist!

Desen

balet

Olandezul zburător

Cromatică și imagine a muzicii romantice

Alba Simina Stanciu

Cea mai recentă premieră a Operei Naționale Române din Cluj-Napoca este o monumentală versiune scenică a operii *Olandezul zburător* de Richard Wagner, orientată spre corectitudine și fidelitate față de ideile și substanța plină de forță muzicală a romanticului german.

Ca un echivalent al amplitudinii sonore wagneriene, regia spectacolului este o textură narativă construită din simbol, formă și expresie, admirabil sudate în ansamblul registrului vizual cu abile manevre de transformare a materialului dramatic-muzical în materie scenică, demonstrând în permanență pasiunea pentru imagine și o construcție complexă din niveluri de sens cu care "stratifică" discursul regizoral-muzical. Evident, regizorul Rareș Trifan se află într-o etapă de maturitate creativă, demonstrată prin claritatea discursului scenic, prin echilibru (materialul uman și vizual) și coerență, cu o evidentă tendință spre formule de decor elegant stilizate, menținând în același timp, ca pilon, latura realistă (contribuția scenografului Valentin Codoiu), dar mai ales funcționalitatea, alături de o plastică utilizare a înălțimii și adâncimii spațiului scenic.

Regia spațializează muzica (coordonatorul esențial al întregului demers scenic). Susține metamorfozele materialelor scenice în admirabile efecte picturale, de la fascinantul început de act după terminarea uverturii, cu jocul de umbre care schițează corul de mateloși și drapajele planului de proiecții ce desenează pânzele de corabie cu o foarte estetică asimetrie, lumea oamenilor mării în toate nuanțele și combinațiile de lumină și umbră. Cursul spectacolului este o textură de metafore și coduri

(fusul de tors, ghebele depănate de femei), concentrat pe o idee dramatică și expresie scenică în toate gradele de intensitate, pe un elitism al montării susținut de un ecleraj cu sublim efecte vizuale, o cromatică compatibilă cu o compoziție încheagată și concentrată.

Uvertura este un fluid continuu și tensionat de imagini filmate cu consecințe hipnotice pe tema fundamentală a dramei, furtuna și mentalul răvășit al personajelor. Mai mult, imaginea de ansamblu începând cu primul act până la final dă prioritate compozițiilor complexe picturale, simbolice, de la elementele de decor la personajul colectiv al corului. Mișcarea este în permanență relaționată cu discursul muzical (Cărmaciul, Senta etc.) și dramatic, coregrafiată în motive de mișcare și gest bine reliefate de pulsul melodic și de accente, de particularitățile timbrale, muzicale și dinamice (mișcarea corului, a momentelor solistice) transformate în gest. Picturalitatea este dominantă, detaliul este urmărit în toate registrele de teatralitate (cromatică, plantarea scenică, situațiile dramatic-scenice, accentele muzicale și dramatice), în trecerea dintr-un cadru în altul, în schimbările abile de formule vizuale, în permanentele analogii dintre forme, mișcare și simboluri (corul feminin care folosește brațele ca valuri în furtună). Utilizarea corului urmărește aceeași armonie plastică ce caracterizează întregul ansamblu în modalități mereu expresive și eficiente scenic, o tendință stilistică inventivă și mereu inedită a regizorului consolidând registrul vizual pe linia simbolului (*Turandot*, *Forța destinului* etc.). Lumina manevrată tot de regizorul Rareș Trifan accentuează fizionomia spectacolului, valorizând o dramaturgie a spațiului prin nuanțe,

tonuri și contraste, manevră specifică stilului personal al regizorului. Admirabil realizate sunt cadrele ce subliniază mediul și personajele nordului în nuanțe "prăfoase", demne în anumite momente de paleta lui Vermeer (corul feminin *Summ und brumm, du gutes Rädchen*). Spectacolul beneficiază de o veritabilă "clasicitate wagneriană", o imagine congruentă cu stilul muzical și monumentalitatea discursului vocal și orchestral. Personajul principal, Olandezul (Ștefan Ignat), este văzut printr-o lentilă regizorală aparte, de la apariția sa printr-o poartă a infernului cu aluzie dantescă, un moment de trecere *in transi* generat de machiajul personajului jumătate mort, descărnat, jumătate ființă vie, în maniera lumii de pe frontoanele catedralelor gotice.

Prestația vocală a soliștilor este excepțională. Lavinia Cherecheș (Senta) creează un personaj plin de forță războinică, walkiric, obsesiv, trăsături magistral redade vocal, executate cu acuratețe într-un registru interpretativ extrem de complex, de la forță până la nuanțe sensibile și diafane. Dirijorul Tiberiu Soare imprimă orchestrei aprecierea dramei wagneriene, forța autentică a partiturii, energia, monumentalul sonor, deloc exagerat în efecte, dar în același timp extrem de intens, o cavalcadă nordică fără "afecte italiene". Este evident un pasionat wagnerian. Sunt inevitabile momentele "statice" datorate muzicii wagneriene, însă active dramatic prin tensiunea prestației muzicale solistice (Ștefan Ignat și Lavinia Cherecheș) și vitalității impuse de bagheta dirijorului.

În montarea de la Opera Română din Cluj, *Olandezul zburător* propune o viziune solicitantă pentru spectator nu numai datorită "densității" muzicii wagneriene, ci și imaginii încărcate de simboluri și aluzii culturale evidențiate cu claritate de arhitectura spectacolului.

sumar

din lirica universală	
traduceri de Cristina Tătaru	2
inedit	
Anton Dumitriu - Jurnal de idei (IV)	3
comunicat de presă	
Declarația domnului Paul Goma	4
opinii	
Petru Romoșan Andrei Marga și atelierelor Securității nemuritoare	5
diagnoze	
Andrei Marga Reflectii geopolitice. Năzuințele Rusiei	6
scrisoare deschisă	
Aura Christi	7
comentarii	
Isabela Vasiliu-Scraba Homo phaenomenon și homo noumenon	8
cărți în actualitate	
Vistian Goia Un "tribunist" boem - Negoită Irimie	10
Alexandru Petria Mircea Daneliuc, provincialismul culturii române și ruperea pisicii	11
scriitori afirmați după 1989	
Alex. Ștefănescu Anamaria Beligan și comedia umană	12
hermeneutica	
Theodor Codreanu Hermeneutica parabelor lui Iisus (II)	14
eminescologie	
Dumitru Suciu Puțină eminescologie	15
traduceri	
Christian Bobin	17
proza	
Mircea Daneliuc Ca un grătar de mici	18
poezia	
Gheorghe Grigurcu	20
interviu	
de vorbă cu scriitorul Adrian Suciu "Sînt singurul scriitor a cărui excludere din URSS a fost cerută public în ultimii ani"	21
elitele cetății	
Cristian Colceriu Academician Petru Mocanu	22
historia	
Gheorghe Petrov Arheologia crimelor comunismului. Execuția de pe Dealul Crucii	24
filosofia	
Claudiu Soare Pariul pascalian	28
folcloristică	
Mihaela Rotaru Oferirea de daruri - moment ritualic în ansamblul nupțial	30
estetica	
Mircea Muthu - Despre "esteticianul psiholog"	31
prin expoziții	
Florin Colonaș Un sculptor numit Degas	32
patrimoniul	
Marius Porumb Pictorii Viteazului Domn	33
muzica	
Mugurel Scutăreanu Sisif n-a împins niciun bolovan!	34
balet	
Alba Simina Stanciu Olandezul zburător. Cromatică și imagine a muzicii romantice	35
centenar	
Negoită Lăptoiu Anton Lazăr - un nume pentru eternitate	36

centenar

Anton Lazăr - un nume pentru eternitate

Negoită Lăptoiu

La ceasul unei emoționante rememorări prilejuită de împlinirea unui veac de la nașterea sub binecuvântarea unei însorite zile de vară, Anton Lazăr ne apare vital, rezistent pe scara valorilor durabile. E pregnanța unui spirit ardent, mereu preocupat de a conferi consistență și noblețe faptelor care i-au brodat existența.

Obişnuit din familie cu implicațiile travaliului zilnic va fi predispus unui comportament tenace, laborios, care stârnește încă din studenție interesul și prețuirea veneratului dascăl și artist Camil Ressu. Atât de puternică a fost intervenția formativă a maestrului încât decenii bune l-a simțit ca un spirit tutelar, orientându-l subconștient spre abordări de ordin compozițional, spre o tematică profund ancorată în tensionate aspecte de sorginte istorică și socială. Drept urmare, primele două decenii ale manifestării sale creative consemnează ponderea unor transpuneri animate de o profundă epică a evenimentelor. Amintim aici de viguroasele reconstituiri de conflict dus până în pragul dramaticului din compozițiile bine receptate public cu prilejul expunerii lor în importante sinteze artistice, în plan regional și republican: *Horea la Galde* (1954), *Coloana de prizonieri* (1955), *Doja la Arad* (1956), *Prezidiul* (1959), *Insurecția* (1964), *Unirea de la 1 decembrie 1918* (1968), *Femei din Mărișel* (1973), *Șașa roșiorilor* (1977), *Iancu și Axente* (1978).

Pentru un artist a cărei filozofie existențială încorporează o prețuire statornică a normelor de viață perpetuate prin tradiție, la loc de cinste s-au situat cultul muncii, al sentimentului curat și al poeziei sufletești, pe care le-a ridicat prin creație la rang de icoană și ritual. Așa s-au desăvârșit în variantă reprezentative echivalente cromatice a variate stări și preocupări umane: *Greul muncii*, *Colectiviști*, *Întoarcerea de la tâg*, *Odihnă*, *Siderușiști*, *Culesul merelor*, *Cavalcade*, *Promenade*, *Familia*, ș.a.

La diverse intervale de timp Anton Lazăr și-a mărturisit interesul pentru portretistică, probând o fină intuiție în a zugrăvi nu doar chipuri, ci vârste, psihologii, caractere. Între 1956-1964 vor fi imortalizate în memorabile ipostaze metamorfozele

vârstei fiicei Valentina, ridicând impulsurile gingășiei și inocenței la prag de valoare universalizată. Frecvente întâlniri și discuții de elevată încărcătură spirituală purtate cu marele prozator Ion Agârbiceanu (care locuia în vecinătate) l-au familiarizat cu trăirile distincte și grave ale unui înțelept coborât din alte vremi. Pe lângă autoportretele din anii '50, la vremea deplinei maturități pictează patru sugestive sintetizări de sine, seninul chipului din cele patru *Autoportrete* (1982-1984) constituind reflexul unei situații privilegiate deasupra nimicniciei opresive.

Motivul care i-a dimensionat la înalte proporții personalitatea, particularizându-i solid intonația în perimetrul picturii românești, a fost peisajul. Timp de patru decenii Anton Lazăr avea să se afirme drept unul dintre cei mai autentici interpreți de climat de-o savoare unică, întreținut de febrila interferare a pulsațiilor mediului terestru cu transparențele acvaticului și luminozitățile celeste specifice fabulosului spectacol al naturii din extremitatea sud-estică a țării. Un rar simț coloristic i-a permis accesul la tainele naturii convertită în vectori de expresivitate mereu proaspătă, vitală, configurată consecvent după normele unui ridicat profesionalism. Ca un bogat torent de frumusețe perenă a revărsat asupra lumii incantațiile unui florilegiu natural încărcat cu prinos de puritate și splendoare. Demn de relevat este și faptul că pe măsura câștigării de experiență - prin elaborată decantare - se înregistrează radicale mutații în amprenta limbajului plastic care după 1970 cunoaște afirmarea unei concizii, o reducere la esență a expresivității. Către finalul deceniului opt s-a simțit puternic impulsiv spre a fixa în eternitatea vremii structurile și luminozitățile spațiului transilvan prin soluții formale canalizate pe coordonatele impulsului constructiv, furnizoare de măreție monumentală.

Pătrunsă în importante instituții publice, în numeroase colecții muzeale și particulare, opera lui Anton Lazăr îi perpetuează numele alături de cei vrednici a lăsa urme definitorii în istoria umanității.

Mal stâncos

(detaliu)

ABONAMENTE: PRIN TOATE OFICIILE POȘTALE DIN ȚARĂ, REVISTA AVÂND CODUL 19232 ÎN CATALOGUL POȘTEI ROMÂNE SAU CU RIDICARE DE LA REDACȚIE: 24 LEI - TRIMESTRU, 48 LEI - SEMESTRU, 96 LEI - UN AN CU EXPEDIERE LA DOMICILIU: 33 LEI - TRIMESTRU, 66 LEI - SEMESTRU, 132 LEI - UN AN. PERSOANELE INTERESATE SUNT RUGATE SĂ ACHITE SUMA CORESPUNZĂTOARE LA SEDIUL REDACȚIEI (CLUJ-NAPOCA, STR. UNIVERSITĂȚII NR. 1) SAU SĂ O EXPEDIEZE PRIN MANDAT POȘTAL LA ADRESA: REVISTA DE CULTURĂ TRIBUNA, CONT NR. RO35TREZ2165010XXX007079 B.N. TREZORERIA CLUJ-NAPOCA.

